Hallituksen politiikkaohjelmat
Kansalaisvaikuttaminen

Toimenkuva katoamassa vai valoa ikkunassa ?

Paikallisen poliittisen järjestötoiminnan tila Suomessa

OIKEUSMINISTERIÖN JULKAISU 10/2005

Toimenkuva katoamassa vai valoa ikkunassa ?

Paikallisen poliittisen järjestötoiminnan tila Suomessa

OIKEUSMINISTERIÖN JULKAISU 10/2005

EDITA PRIMA OY 2005

KUVAILULEHTI

O I K E U S M I N I S T E R I Ö

Julkaisun päivämäärä

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Professori Ilkka Ruostetsaari, Politiikan tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto	Julkaisun laji Hallituksen politiikkaohjelmat, Kansalaisvaikuttaminen Toimeksiantaja Oikeusministeriö Toimielimen asettamispäivä 22.12.2004
Julkaisun nimi Toimenkuva katoamassa vai ”valoa ikkunassa”? Paikallisen poliittisen järjestötoiminnan tila Suomessa	
Julkaisun osat	

Tiivistelmä

Suomessa on pitkään käyty keskustelua edustuksellisen demokratian toimivuudesta. Äänestysosallistuminen on laskenut, puolueiden jäsenmäärät ovat supistuneet, ja niiden toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrä on pienentynyt.

Vaikka suomalaisten puoluetoimintaan osallistumista koskevista valtakunnallisista kysely- ja haastattelututkimuksista voidaan päätellä puolueiden paikallisessa järjestötoiminnassa tapahtuneita muutoksia, meillä ei ole ollut olemassa tutkimukseen perustuvaa tietoa siitä, miten puolueiden järjestötoiminnan rakenteet ja prosessit toimivat ”ruohonjuuritasolta” tarkasteltuna.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mikä on paikallisen poliittisen järjestötoiminnan tosiasiallinen tila sekä pohtia keinoja - jatkokeskustelun pohjaksi – sen aktivoimiseksi. Paikallisten puoluejärjestöjen toiminnalla on vaikutusta suomalaisen demokratian toimivuuteen, koska ideaalinen edustuksellinen demokratia rakentuu alhaalta ylöspäin siten, että valtakunnallisiin ja kunnallisiin poliittisiin luottamustehtäviin valitut ovat responsiivisia ja vastuullisia kannattajilleen ja äänestäjilleen.

Tutkimus perustuu kahteen metodisesti erilaiseen ja toisiaan täydentävään aineistoon. Tutkimuksessa hyödynnetään vuonna 2002 toteutettua Kuntaliiton KuntaSuomi 2004 –tutkimusohjelmaan kuuluvaa Edunvalvonta kunnissa – yhdistyskyselyä. Aineiston pohjana on yhdistysrekisteristä poimittu 47 kuntaa käsittävä yhdistysotos, joka kattaa kaikkiaan 6 840 yhdistystä. Lisäksi on aiempien tutkimusten pohjalta kartoitetaan puolueiden jäsenmäärissä ja osallistumisaktiivisuudessa tapahtuneita muutoksia. Tutkimuksen toinen ja pääasiallinen aineisto koostuu 16 paikallisen puoluejohtajan teemahaastattelusta, jotka on tehty kooltaan, elinkeinorakenteeltaan ja poliittisilta voimasuhteiltaan neljässä erilaisessa Pirkanmaan vaalipiirin kunnassa.

Avainsanat: (asiasanat)
paikalliset puoluejärjestöt, osallistuminen, poliittinen rekrytaatio, puoluetutkimus

Muut tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero)
OM 21/014/2004, OM001:00/2005, OM016:00/2003

Sarjan nimi ja numero		ISSN	ISBN
Oikeusministeriön julkaisuja 2005:10		1458-6444	952-466-296-5
Kokonaissivumäärä 62	Kieli suomi	Hinta 20,00 €	Luottamuksellisuus julkinen

PRESENTATIONSBLAD

J U S T I T I E M I N I S T E R I E T

Utgivningsdatum

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Professor Ilkka Ruostetsaari, Institutionen för politologi och internationell politik, Tammerfors universitet	Typ av publikation Regeringens politikprogram Medborgarinflytande Uppdragsgivare Justitieministeriet Datum då organet tillsattes 22.12.2004

Publikation (även den finska titeln)
En försvinnande verksamhetsbild eller ”ett ljus i fönstret”? Läget av den lokala politiska organisationsverksamheten i Finland (Toimenkuva katoamassa vai ”valoa ikkunassa”? Paikallisen poliittisen järjestötoiminnan tila Suomessa)

Publikationens delar

Referat

I Finland har man länge debatterat den representativa demokratins funktionsduglighet. Valdeltagandet har sjunkit, partiernas medlemsantal har gått ned och antalet dem som aktivt deltar i partiernas verksamhet har blivit mindre.

Även om det är möjligt att utifrån de riksomfattande förfrågnings- och intervjuundersökningarna om finländarnas deltagande i partiverksamheten dra slutsatser om vilka förändringar som har skett i partiernas lokala organisationsverksamhet, har vi inte haft undersökningsbaserad kunskap om hur strukturerna för partiernas organisationsverksamhet och processerna fungerar betraktat ur ”gräsrotsnivån”.

Undersökningen syftar till att redogöra för vilket den lokala politiska organisationsverksamhetens faktiska läge är och överväga medel - till grund för en fortsatt diskussion - för att aktivera det. De lokala partiorganisationernas verksamhet påverkar den finska demokratins funktionsduglighet eftersom en idealisk representativ demokrati bygger sig nerifrån och upp så att de som har utsetts till att ha hand om politiska förtroendeuppgifter på riksnivån och kommunala nivån är responsiva och ansvariga inför sina anhängare och väljare.

Undersökningen bygger på två material som är metodiskt olika och kompletterar varandra. I undersökningen utnyttjas föreningsförfrågan Intressebevakning i kommunerna som utfördes 2002 som en del av Kommunförbundets forskningsprogram KommunFinland 2004. Materialgrunden är ett urval av föreningar i 47 kommuner vilket omfattar allt som allt 6 840 föreningar. Utifrån tidigare undersökningar kartläggs ändringar i partiernas medlemsantal och deltagandeaktiviteten. Undersökningens andra och huvudsakliga material består av temaintervjuer av 16 lokala partiledare. Intervjuerna har gjorts i fyra kommuner i Birkalands valkrets. Dessa kommuner avviker från varandra när det gäller kommunens storlek, näringsstruktur och politiska styrkeförhållanden.

Nyckelord
Lokala partiorganisationer, deltagande, politisk rekrytering, partiundersökning

Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren)
JM 21/014/2004, JM001:00/2005, JM016:00/2003

Seriens namn och nummer Justitieministeriets publikationer 2005:10		ISSN 1458-6444	ISBN 952-466-296-5
Sidoantal 62	Språk finska	Pris 20,00 €	Sekretessgrad offentlig
Distribution Edita Prima Ab		Förlag Justitieministeriet	

Ilkka Ruostetsaari

TOIMENKUVA KATOAMASSA VAI ”VALOA IKKUNASSA”? Paikallisen poliittisen järjestötoiminnan tila Suomessa

Esipuhe

Suomessa on jo pitkään käyty keskustelua edustuksellisen demokratian toimivuudesta. Äänestysosallistuminen on laskenut, kansalaisten ja päättäjien maailmat ovat etääntyneet toisistaan, poliittisen vieraantuneisuuden on nähty lisääntyneen. Yhteisöllisyyden heikkeneminen ja privatisoituminen ovat koskeneet kaikkia kansalaisjärjestöjä, mutta erityisesti poliittisia puolueita. Puolueiden jäsenmäärät ovat supistuneet, ja niiden toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrä on pienentynyt.

Samanaikaisesti puolueet ovat säilyttäneet asemansa vahvoina vallankäyttäjiä valtakunnallisella, alueellisella ja kunnallisella tasolla. Puolueiden toiminta on muuttunut yhä professionalisoituneemmaksi: puolueiden toiminnan suunnittelussa ja vaalikampanjoiden toteuttamisessa käytetään laajasti hyväksi mediaa, mielipidetutkimuksia, mainostoimistoja ja eri alojen asiantuntijoita. Vastaavaa muutosta ei ole tapahtunut puolueiden paikallisjärjestöissä, vaan niiden toiminta perustuu vapaaehtoiseen harrastustoimintaan ja pääosin vuosikymmeniä vanhoihin toimintamuotoihin. Tämän eritahtisen kehityksen seurauksena puolue-organisaatioissa törmäävät toisiinsa ammattimainen johtajuus ja työväentalo- ja tupailtatraditiota edustava yhteisöllisyyden perinne. Joukkopuolueperinteestä huolimatta suomalaisissa puolueorganisaatioissa vuorovaikutus ja kommunikaatio kulkee yhä selvemmin ylhäältä eli valtakunnallisista organisaatioista alas paikallisiin puoluejärjestöihin.

Vaikka suomalaisten puoluetoimintaan osallistumista koskevista valtakunnallisista kysely- ja haastattelututkimuksista voidaan päätellä puolueiden paikallisessa järjestötoiminnassa tapahtuneita muutoksia, meillä ei ole ollut olemassa tutkimukseen perustuvaa tietoa siitä, miten puolueiden järjestötoiminnan rakenteet ja prosessit toimivat ”ruohonjuuritasolta” katsottuna, paikallisten puolueaktiivien silmin tarkasteluna.

Käsillä olevan tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mikä on paikallisen poliittisen järjestötoiminnan tosiasiallinen tila sekä tuoda esille joitakin keinoja - jatkokeskustelun pohjaksi – sen aktivoimiseksi. Paikallisten puoluejärjestöjen toiminnalla – tai toimimattomuudella – on vaikutusta suomalaisen demokratian toimivuuteen, koska ideaalinen edustuksellinen demokratia rakentuu alhaalta ylöspäin siten, että valtakunnallisiin ja kunnallisiin poliittisiin luottamustehtäviin valitut ovat responsiivisia ja vastuullisia kannattajilleen ja äänestäjilleen.

Tutkimus perustuu kahteen metodisesti erilaiseen, toisiaan täydentävään aineistoon. Ensinnäkin tutkimuksessa hyödynnetään vuonna 2002 toteutettua Kuntaliiton KuntaSuomi 2004 – tutkimusohjelmaan kuuluvaa Edunvalvonta kunnissa –yhdistyskyselyä. Aineiston pohjana on yhdistysrekisteristä poimittu 47 kuntaa käsittävä yhdistysotos, joka kattaa kaikkiaan 6 840 yhdistystä. Lisäksi on aiempien tutkimusten pohjalta kartoitetaan puolueiden jäsenmäärissä ja osallistumisaktiivisuudessa tapahtuneita muutoksia. Tutkimuksen toinen ja pääasiallinen aineisto koostuu 16 paikallisen puoluejohtajan teemahaastattelusta, jotka on tehty kooltaan, elinkeinorakenteeltaan ja poliittisilta voimasuhteiltaan neljässä erilaisessa Pirkanmaan vaalipiirin kunnassa. Haastattelut on toteuttanut ja litteroinut keväällä 2005 YTM Jari Holttinen, joka on

myös tehdyt taulukoita käsillä olevaan raporttiin ja purkanut tekstimuotoon Sari Pikkalan Åbo Akademista tutkimushanketta varten Kuntaliiton kyselyaineistosta tekemiä tietokoneajoja. Haastatteluiden sekä koko tutkimushankkeen suunnittelusta ja raportin kirjoittamisesta – myös mahdollisine virheineen – vastaa allekirjoittanut. Tutkimuksen on rahoittanut oikeusministeriön kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma ohjelmajohtaja Seppo Niemelän myötävaikutuksella. Kiitän kaikki edellä mainittuja hyvästä yhteistyöstä. Tutkimus on toteutettu Tampereen yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksella.

Tampereella syyskuussa 2005

Ilkka Ruostetsaari

Sisällys

1. Tutkimuksen lähtökohdat ... 3
2. Tutkimuksen rakenne ja aineistot ... 4
3. Puolueiden ja äänestäjien välisten yhteyksien muodot ... 7
4. Puoluekiinnittymisessä tapahtuneet muutokset ... 11
4.1 Puoluejäsenyyden hyödyt ja kustannukset ... 11
4.2 Puolueiden jäsenmäärät laskussa ... 13
4.3. Jäsenten osallistumisaktiivisuus vähäistä ... 15
4.4. Puoluejäsenten odotukset perusjärjestöjä kohtaan ... 18
5. Puoluejärjestöjen rooli ... 19
5.1 Puoluejärjestöjen asema kunnallisessa demokratiassa ja vallan käytössä ... 19
5.2. Puoluejärjestöjen tehtävissä tapahtuneet muutokset ... 21
6. Taloudelliset resurssit ... 25
7. Puolueiden paikallistoiminnan hiipumisen syyt ... 27
8. Paikallisten puoluejärjestöjen vuorovaikutussuhteet ... 29
8.1 Vuorovaikutus puolueorganisaation eri tasojen välillä ... 29
8.2 Puoluejärjestöjen vuorovaikutus kunnallisten luottamuselinten kanssa ... 32
9. Rekrytoituminen politiikkaan ... 38
9.1 Poliitikkotyypin muutos ... 38
9.2. Puolueet kunnallispoliittisten valmiuksien tuottajina ... 38
10. Paikallisen puoluetoiminnan kehittämismahdollisuudet ... 43
11. Puoluejärjestöjen toiminnan muuttuminen ... 46
11.1 Puoluemuutoksen selittämisen teoreettiset lähestymistavat ... 46
11.2 Suomalaisten paikallisten poliittisten järjestöjen muutos ... 47
Lähteet ... 55
Liite: Tutkimusta varten haastatellut henkilöt ... 59

1. Tutkimuksen lähtökohdat

Kyllähän tää on ihan raakaa puurtamista tää perusjärjestötyö. Ei siinä sellaista glooriaa hirveästi ole.

Kyllä puolue elää ja hengittää sen takia, että sillä on paikallisjärjestöjä.

Poliittiset puolueet eivät ole olleet kovin suosittuja sen paremmin osallistumisareenoina kuin tutkimuskohteinakaan 1960- ja 1970 –lukujen aktiivivaiheen jälkeen (Borg 2004, 57). Tosin puoluetutkimus näyttää viime aikoina elpyneen usean vuosikymmenen aallonpohjasta. Tästä huolimatta meiltä puuttuvat perustiedot siitä, mitä puoluejärjestöille on tapahtunut, miten 2000-luvun kaaderipuolue toimii, millaiset ihmiset sitä pyörittävät ja miten esimerkiksi kirjoitettuina ohjelmina näkyvän toimintapolitiikan konstruoiminen ohjautuu. (Nousiainen 2004, 108; ks. myös Montero & Gunther 2002.)

Puolueet toimivat moninaisessa toimintaympäristössä. Ne toimivat julkisen vallan sfäärissä kontrolloiden luottamushenkilöiden valintaa valtion ja kuntien luottamuselimiin. Samanaikaisesti ne ovat vapaaehtoisia järjestöjä, joiden elinkelpoisuus riippuu myös niiden yhteyksistä yhteiskuntaan. Juuri tämä kaksoisrooli julkisen vallan toimijoina ja yhteiskunnallisina organisaatioina tekee puolueista elintärkeitä demokraattiselle hallinnalle. Kytkemällä kansalaiset julkisen vallan instituutioihin puolueet edustavat tärkeää poliittista linkkiä kansalaisten preferenssien ja demokraattisten hallitsemislaitosten toiminnan välillä. Tässä linkissä on kysymys enemmästä kuin kommunikaatiosta: se kytkee eliitin toiminnan kansalaisten preferensseihin. (Poguntke 2002, 43.)

Vakiintuneen parlamentarismin kaudella puoluejärjestöjen ote lainsäädäntötyöstä on herpaantunut, mikä on merkinnyt kansanedustajien ja eduskuntaryhmien toiminta-autonomian lisääntymistä. ”Mutta jos kansanedustaja ei voi tukeutua ideologisesti latautuneeseen vankkaan taustaryhmään, hän jää jotenkin yksin, tuuliajolle ja tulee riippuvaksi parlamentaarisen järjestelmän muista toimijoista, hallituksesta byrokratiasta, markkinavoimista ja erityisintresseistä”. (Nousiainen 2004, 108.)

Monet tutkimukset ja eri puolueiden edustajien kommentit vuoden 2004 kunnallisvaalien jälkeen ovat viitanneet siihen, että puolueiden paikallinen järjestötoiminta on rapautumassa. Puolueiden järjestöllisen vetovoiman hiipuminen 1980-luvulta alkaen on aikaansaanut tilanteen, jossa yhä harvemmalla äänioikeutetulla suomalaisella on vakiintunut puoluekanta. Puoluejäsenistön koon supistuessa ja jäsenistön ikääntyessä myös puolueiden aktiivijäsenten määrä on laskussa. Kansalaisten etääntymiseen puolueiden järjestötoiminnasta on vaikuttanut muun muassa perinteisten yhteiskunnallisten ristiriitojen heikkeneminen ja yhteiskunnallisen kiinnostuksen laimeneminen yhä useamman elämäntavassa. (Borg 2004, 11.)

Vaikka jäsenmäärät eivät kerro suoraan puolueiden toiminnan demokraattisuudesta eivätkä yleisemmin demokratian tilasta, laaja ja sosiaalisesti edustava jäsenpohja turvaa osaltaan edustuksellisen demokratian toimivuutta. Sitä edellyttävät muun muassa luottamushenkilöiden ja päätöksentekijöiden rekrytoiminen, kansalaisten näkemysten välittyminen päätöksentekoon ja päätöksentekijöiden riippuvuus kansalaisista. (KM 2005:1, 5.) Paikallisen poliittisen järjestötoiminnan rapautuminen kuitenkin heikentää demokratian toimivuutta siten, että ne pitkälti vastaavat edustuksellisen järjestelmän perustasta, esimerkiksi rekrytoimalla ehdokkaat eduskunta- ja kunnallisvaaleihin.

Puolueiden perusjärjestöillä eli alue- tai työpaikkapohjaisilla puolueosastoilla ja niiden yläpuolella toimivilla kunnallisjärjestöillä on ollut keskeinen tehtävä päättäjien ja kansalaisten välisen vuorovaikutuksen ylläpidossa. Puoluelehdistöllä on ollut myös oma roolinsa tässä vuorovaikutuksessa, mutta sen kuihtumisen ja politiikan medioitumisen seurauksena yhteydenpito puolueiden ja äänestäjien välillä on muuttunut yksisuuntaisemmaksi sitoutumattoman ja kaupallisen median kautta välittyväksi. Tämän välittävän kerroksen ohentuminen on heikentänyt kansalaisten yhteyksiä päätöksentekijöihin, mitä suorien osallistumismuotojen vähäinen käyttöönotto ei ole riittänyt kompensoimaan. 1990-luvun alun jälkeen onkin ollut havaittavissa viitteitä päättäjien ja kansalaisten asenteellisesti etääntymisestä (Ruostetsaari 2003; Pesonen 2001, 133-135). Käsillä olevan *tutkimuksen tutkimustehtävänä on selvittää, mikä on paikallisen poliittisen järjestötoiminnan tosiasiallinen tila sekä pohtia keinoja sen aktivoimiseksi.*

Etenkin viime vuosina on tähdennetty yhdistysten - mukaan lukien poliittiset yhdistykset – toimintaan osallistumista ja niiden kautta syntyvän verkottumisen tärkeyttä siitä näkökulmasta, että ne lisäävät osallistujien välistä luottamusta ja vastavuoroisuutta. Yhdistystoimintaan osallistumalla kansalaiset pystyvät lisäämään sosiaalista pääomaansa luodakseen vaikuttamisverkkoja, joita yhteiskunnallinen osallistuminen ja luottamustehtävien hoitaminen välttämättä edellyttää. (Helander ym. 2003b, 40.)

Nousu politiikan johtaviin tehtäviin on harvoin tapahtunut ilman jonkinlaista kouliutumista tai kisälliaikaa alemmissa luottamustehtävissä. Kouliutumista ammattipoliitikoksi on tapahtunut kahdella pääasiallisella foorumilla, yhtäältä julkisissa luottamuselimissä ja toisaalta puolueorganisaatioiden sisäisissä luottamustehtävissä. Aktiivinen osallistuminen puoluetoimintaan edistää poliittisella uralla etenemistä kahdella tavalla, tarjoamalla poliittista koulutusta ja kouliintumista sekä luomalla poliittisia suhteita. Poliittista rekrytoitumista ajatellen puutteellista muodollista koulutusta voidaan jopa kompensoida poliittisella toiminnalla. Kunnallinen luottamustehtävä on edelleen keskeisin kouliutumisareena kansanedustajaksi. (Ruostetsaari 1998, 31-33; 2000.)

2. Tutkimuksen rakenne ja aineistot

Demokraattisen järjestelmän edellytys on, että valtion ja kuntien luottamuselimissä toimivat poliittiset päätöksentekijät ovat responsiivisia kansalaisten arvojen ja instressien suhteen ja toimivat heidän kontrollissaan. Tutkimuksen ensimmäisessä osassa eli kolmannessa luvussa tarkastellaan niitä erilaisia muotoja, joiden varaan puolue-eliitin ja äänestäjäkunnan välinen yhteys voi rakentua. Neljäs luku tarkastelee sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla puoluekiinnittymisessä tapahtuneita muutoksia. Puoluejäsenyydestä aiheutuu etujen ohella myös kustannuksia sekä jäseneksi liittyville itselleen että puolueille. Suomalaisten puolueiden jäsenmäärissä ja osallistumisaktiivisuudessa tapahtuneet muutokset suhteutetaan sekä pohjoismaiseen että yleisemmin eurooppalaiseen kehitykseen.

Viides luku kartoittaa paikallisten puoluejärjestöjen roolia. Aluksi määritellään suomalaisten puoluejärjestöjen toimintaympäristö kartoittamalla pääosin aiempien tutkimusten pohjalta paikallisten poliittisten yhdistysten asemaa kunnallisessa demokratiassa ja vallankäytössä. Tämän jälkeen tarkastellaan puoluejärjestöjen tehtävissä tapahtuneita muutoksia. Kuudes luku keskittyy yhteen puoluetoiminnan keskeiseen edellytykseen, taloudellisiin resursseihin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Seitsemännessä luvussa pohditaan niitä erilaisia syitä, jotka ovat puolueaktiivien oman tulkinnan mukaan johtaneet muutoksiin – käytännössä hiipumiseen

- paikallisessa poliittisessa järjestötoiminnassa.

Kahdeksannessa luvussa analyysi siirretään paikallisten puoluejärjestöjen sisäisistä prosesseista niiden ympäristöön suuntautuviin vuorovaikutussuhteisiin. Yhtäältä puolueita tarkastellaan hierarkkisina organisaatioina, jolloin jäsennetään paikallisten puolueyhdistysten suhdetta piiri- ja valtakunnan tason puolueorganisaatioihin. Toiseksi kartoitetaan puolueyhdistysten vuorovaikutusta kunnallisten luottamuselinten kanssa.

Yhdeksännessä luvussa puolueyhdistysten kunnallispoliittisen roolin analyysiä syvennetään tarkastelemalla niiden perinteisesti keskeistä funktiota kunnallisten päättäjien rekrytoinnissa ja kunnallispoliittisten valmiuksien tuottajana. Tässä yhteydessä tarkastellaan yleisemminkin suomalaisessa poliitikkotyypissä tapahtuneita muutoksia. Kymmenes luku keskittyy pohtimaan niitä keinoja ja toimintamuotoja, joiden avulla paikallisten puoluejärjestöjen toimintaa voisi olla mahdollista aktivoida.

Yhdestoista luku vetää edellisten lukujen analyysit yhteen. Aluksi tarkastellaan niitä teoreettisia lähestymistapoja ja malleja, joiden pohjalta puolueiden muuttumista on selitetty. Tätä taustaa vasten on mahdollista jäsentää suomalaisten puolueiden ja niiden paikallisjärjestöjen luonteen ja toiminnan muutoksia.

Tutkimus perustuu kahteen metodisesti erilaiseen toisiaan täydentävään aineistoon. Ensinnäkin tutkimuksessa hyödynnetään vuonna 2002 toteutettua Kuntaliiton KuntaSuomi 2004 –tutkimusohjelmaan kuuluvaa Edunvalvonta kunnissa –yhdistyskyselyä (EKU2002), jonka tuloksia Voitto Helander on raportoinut tutkimuksessaan Paikallisyhdistykset kunta-areenalla (2004). Aineiston pohjana on yhdistysrekisteristä poimittu 47 kuntaa käsittävä yhdistysotos, joka kattoi kaikkiaan 6 840 yhdistystä. Yhdistysten aktiivisuuden varmistamiseksi yhdistysrekisteristä poimittiin mukaan tutkimukseen vuoden 1996 jälkeen perustetut ja kyseisenä vuonna tai sen jälkeen muutoksia yhdistysrekisteriin tehneet yhdistykset. Kyselyyn vastanneet olivat pääsääntöisesti yhdistysten puheenjohtajia. Aineistossa paikallisyhdistykset on ryhmitelty 15 luokkaan, joista Kuntaliitolta on saatu käytettäväksi poliittisia yhdistyksiä koskevaa aineistoa. Niitä oli otoksessa mukana 383, joista 184 eli 48 prosenttia vastasi kyselyyn. Koko kyselyn vastausprosentti oli 42. Poliittiset yhdistykset tarkoittavat puolueiden paikallisosastoja, puolueiden naisjärjestöjä jne.

Kuntaliiton aineistossa kunnat, joissa poliittiset yhdistykset toimivat, on jaettu kolmeen kokoryhmään, pieniin (alle 5 500 asukasta), keskisuuriin (5 500 - 20 000 asukasta) ja suuriin (yli 20 000 asukasta) kuntiin. Käsillä olevassa tutkimuksessa kuntakokoa pidetään keskeisenä taustamuuttuja: koska sillä on vaikutusta kunnallisten päätöksentekoprosessien luonteeseen (esim. Ruostetsaari & Holttinen 2004), on loogista olettaa, että kuntakoko vaikuttaa myös paikallisten poliittisten järjestöjen toimintaedellytyksiin.

Tutkimuksen toinen ja pääasiallinen aineisto koostuu 16 teemahaastattelusta, jotka on tehty kooltaan, elinkeinorakenteeltaan ja poliittisilta voimasuhteiltaan neljässä erilaisessa, Pirkanmaan vaalipiirissä sijaitsevassa kunnassa. Tutkimuskunnista asukasluvultaan pienin on elinkeinorakenteeltaan maatalousvaltaisin Luopioinen (2 395 asukasta 31.12.2004), jossa valtuuston voimasuhteet ovat hyvin tasaiset, joskin Suomen Keskusta on suurin puolue. Tutkimuskunnista keskisuuriin kuntiin kuuluu Virrat (7 943 asukasta), jossa maa- ja metsätalousväestön osuus on lähes yhtä suuri kuin Luopioisissa. Keskusta on Virroilla selvästi suurin valtuustopuolue. Kaksi muuta tutkimuskuntaa, Valkeakoski (20 472 asukasta) ja

Tampere (202 932 asukasta) edustavat suuria kuntia. Valkeakoski on tutkimuskunnista selvästi jalostuselinkeinovaltaisin ja Tampere palveluelinkeinovaltaisin. Kun Valkeakoskella Suomen Sosialidemokraattinen Puolue on selvästi suurin valtuustopuolue, Tampereella sen kannatus on vain hieman alempi kuin Kansallisen Kokoomuksen.

Taulukko 1: Tutkimuskuntien elinkeinorakenne (ennakkotieto 2003)

	Asukasluku 31.12.2004	Maa- ja metsätalous	Jalostus	Palvelut	Tuntematon
		%	%	%	%
Luopioinen	2 395	15,9	31,1	51,2	1,9
Virrat	7 943	11,7	30,8	54,2	3,3
Valkeakoski	20 472	1,8	47,0	49,2	2,0
Tampere	202 932	0,3	25,8	72,0	1,9

lähde: www.kunnat.net; Tilastokeskus 2005.

Taulukko 2: Puolueiden voimasuhteet tutkimuskunnissa vuoden 2004 kunnallisvaaleissa (valtuustopaikat ja prosentuaalinen kannatus)

		Luopioinen	Tampere	Valkeakoski	Virrat
KESK	N	5	3	3	12
	%	23,8	4,5	7,0	44,4
SDP	N	4	18	15	7
	%	19,0	26,9	34,9	25,9
KOK	N	4	20	10	5
	%	19,0	29,9	23,3	18,5
VAS	N	4	8	7	2
	%	19,0	11,9	16,3	7,4
VIHR	N	0	8	0	0
	%	0,0	11,9	0,0	0,0
KD	N	0	3	1	1
	%	0,0	4,5	2,3	3,7
SKP	N	0	1	0	0
	%	0,0	1,5	0,0	0,0
MUUT	N	4	6	7	0
	%	19,0	9,0	16,0	0,0
PAIKAT YHT.		21	67	43	27

Laadullisten teemahaastatteluiden pohjalta ei pyritä tekemään koko maata koskevia yleistyksiä. Niiden funktiona on päinvastoin tuoda esille niitä variaatioita, joita esiintyy eri puolueiden ja eri kuntien poliittisessa järjestötoiminnassa. On kuitenkin syytä huomata, että 16 yhden vaalipiirin alueella tehtyä teemahaastattelua ei voi tuoda esille koko maan paikallisen poliittisen järjestötoiminnan kirjoa, johon alueellisesti erilaisilla poliittisilla kulttuureilla todennäköisesti on vaikutusta. Tutkimusaineistot täydentävät toisiaan teemahaastatteluiden rikastaessa toimijoiden omien tulkintojen pohjalta kyselyaineiston antamaa tilastollisesti edustavaa kuvaa paikallisten poliittisten yhdistysten toiminnasta.

Kun tutkimuksessa on haluttu tarkastella vakiintuneiden poliittisten puolueiden järjestötoimintaa, haastatellut henkilöt edustavat kuntiensa suurimpia puolueita. Haasteltaviksi pyrittiin valitsemaan sekä henkilöitä, jotka toimivat pelkästään paikallisen puolueosaston johtotehtävissä että henkilöitä, jotka toimivat myös kunnallisissa luottamustehtävissä. Haastateltavien valikoitumiseen vaikutti puolueorganisaatioiden rakenne siten, että kaikkien tutkimuskuntien puolueorganisaatioissa ei enää ole kunnallisjärjestöä perusosastojen yläpuolella, vaan monissa tapauksissa puolueella on vain yksi yhdistys kunnassa. Toisaalta puolueosaston/kunnallisjärjestön johtotehtäviä hoitavat henkilöt ovat usein myös kunnanvaltuuston tai –hallituksen jäseniä. Haastateltujen henkilöiden (Liite) sitaatit on kursivoitu tekstissä.

3. Puolueiden ja äänestäjien välisten yhteyksien muodot

Demokraattisen järjestelmän yksi keskeinen edellytys on, että poliittiset puolueet ja niiden mandaatilla valtion ja kuntien luottamuselimissä valtaa käyttävät henkilöt (väljästi määriteltynä puolue-eliitti) ovat sidoksissa äänestäjäkuntaan. Tämä responsiivisuuteen ja vastuuseen perustuva yhteys voi saada erilaisia muotoja (Kuvio 1).

Kuvio 1: Puolueiden ja äänestäjäkunnan välisten yhteyksien muodot

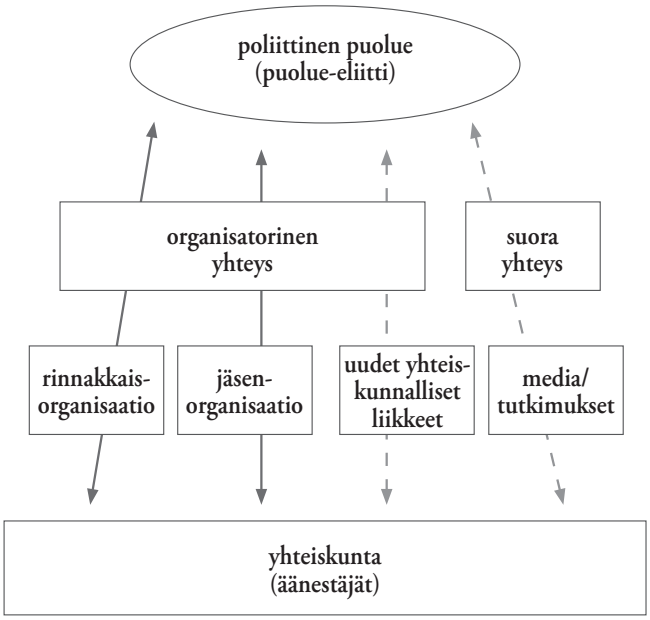

Lähde:
Poguntke 2002, 46

Yhteyksien muodot puolueiden ja äänestäjien välillä voidaan jakaa ensinnäkin suoriin ja organisatorisiin linkkeihin. Puolue-eliitit voivat muodostaa yhteyden äänestäjiin kommunikoimalla median kautta, käyttämällä poliittista markkinointia ja yksilöllistä suoraa kommunikaatiota kuten suoraa postitusta, sähköpostikampanjoita ja internetiä. Näihin *suoriin linkkeihin* liittyy mahdollisuus saada suora palaute yksittäisiltä äänestäjiltä. Lisäksi perinteiset joukkotiedotusvälineet toimivat ”havainnointijärjestelmänä”, joka informoi puolue-eliittejä syntymässä olevista poliittisista ongelmista ja konflikteista. Luonnollisesti poliitikot pyrkivät myös lisäämään tietojaan yksilöllisten preferenssien jakautumisesta käyttämällä lisääntyvässä määrin mielipidetutkimustekniikoita, kuten edustavaan otokseen perustuvia kyselyitä ja fokusryhmätutkimuksia. (mt, 45.)

Tästä huolimatta suoran yhteyden perustana on yksilöllinen vaihto: puolue-eliitit pyrkivät selvittämään äänestäjien preferenssejä ja lupaavat kuunnella kansalaisia vastineeksi heidän tuestaan vaaleissa. Tällainen tuki voidaan säilyttää puolueisiin kohdistuvien yksilöllisten sosio-psykologisten siteiden kautta, mutta sen perusta ei ole kollektiivinen vaan yksilöllinen. Toisin sanoen suoraan yhteyteen puolue-eliittien ja äänestäjien välillä ei sisälly intressien agregointia, mikä merkitsee sitä, että sen päättäminen jää puolueille, mitkä vaatimukset ja valituksen aiheet ovat muita relevantimpia. Päinvastoin kuin organisatorisen linkin tapauksessa suoraan linkkiin perustuva vaihto ei mahdollista sitovien sopimusten tekemistä puolue-eliittien ja äänestäjäryhmien välillä. Organisatorisesta yhteydestä poiketen suora linkki jättää puolue-eliitit vähemmän varmoiksi äänestäjien vaatimusten suhteen ja sitoo äänestäjiä epävarmemmin puolueisiin. (mt, 45.)

Organisaation kautta syntyvä yhteys merkitsee päinvastoin sitä, että merkittävä osa intressien valinnasta ja agregoinnista tapahtuu ilman puolue-eliittien mukanaoloa. Tietyt organisaatiot kuten ammattiliitot, uskonnolliset järjestöt ja puolueiden omat nuorisojärjestöt valikoivat ja agregoivat relevantteja intressejä ja vaatimuksia koherenteiksi poliittisten vaatimusten paketeiksi, jotka sitten tulevat neuvottelun kohteiksi organisaatioiden ja puolueiden eliittien välillä. Periaatteessa tämä mahdollistaa sopimukset poliittisista paketeista, jotka eivät normaalisti heijasta kaikkia asianomaisen organisaation alunperin ajamia vaatimuksia, vaan edustaa osapuolten keskinäistä hyväksyttävissä olevaa kompromissia. Kun suora yhteys perustuu yksilölliseen puolueen kannatukseen, organisatorinen linkki rakentuu keskinäiseen vaihtoon puolue-eliittien ja organisaatioiden eliittien välillä, jolloin viimeksi mainittu voi mobilisoida tukea tai vetää sen pois puolueelta. Tavallisesti nämä organisaatiot kuuluvat puolueen kanssa joko informaalisesti tai institutionalisoidusti samaan poliittiseen leiriin. (mt, 45.)

Organisatorinen linkki tuottaa puolue-eliiteille paljon selvemmän mielikuvan relevanteista intresseistä niiden keskeisen äänestäjäkunnan keskuudessa kuin suora yhteys. Tämä johtuu siitä, että organisaatiot ovat jo sisäisesti valikoineet ja agregoineet vaatimuksia, jotka ovat keskeisimpiä enemmistölle organisaation jäsenkunnasta. Mikäli organisaatioiden eliitit pääsevät sopimukseen puolue-eliittien kanssa, ne voivat sitten mobilisoida organisaationsa tukea puolueelle, ei vähiten vaalikampanjassa. Edellyttäen että organisaatio on kohesiivinen sen jäsenet voivat äänestää johtajiensa suositusten mukaisesti, vaikka he eivät hyväksy sopimuksen yksittäisiä kohtia, koska heidän pääasiallinen lojaalisuutensa kohdistuu organisaatioon. Toisin sanoen organisatorinen linkki stabiloi puolueen relevantteja ympäristöjä. Yhteenvedonomaisesti organisatorinen linkki mahdollistaa kaksisuuntaisen kommunikaation puolue-eliittien ja äänestäjäryhmien välillä, joka välittyy organisatorisia kanavia pitkin ja jossa vaaleissa annettava tuki vaihtuu politiikan sisältöä koskevaan responsiivisuuteen. (mt, 46; ks. myös Dalton ym. 2002.)

Poliittiset puolueet pyrkivät luomaan stabiilit suhteen niihin organisaatioihin, jotka ovat relevantteja niiden säilymiselle ja menestymiselle poliittisina järjestöinä. Kuviosta 1 käy ilmi kolme erilaista organisatorista ympäristöä, jotka periaatteessa mahdollistavat organisatorisesti välitetyn yhteyden puolue-eliittien ja äänestäjäkunnan välillä. Nämä linkkien muodot ovat uudet yhteiskunnalliset liikkeet, rinnakkaisorganisaatiot (tai sivuorganisaatiot) ja puolueen jäsenorganisaatiot. (Poguntke 2002, 48.)

Uusia yhteiskunnallisia liikkeitä luonnehtii formaalisen organisaation puuttuminen, mikä tekee formaalisten siteiden syntymisen niiden ja puolueorganisaatioiden välillä vaikeaksi ja epätodennäköiseksi. Varsinkin mobilisaation huippuvaiheessa liikkeet usein perustavat ohjauskomiteoita, joita voidaan pitää rajoitetussa määrin perinteisten organisaatioiden

päätöksentekoelinten vastineina. Kun tällaisten liikkeiden kyky toimia kollektiivisesti riippuu huomattavassa määrin niiden eliittien aktiivisuudesta näissä koordinaatioelimissä, niiden poliittinen mandaatti tyypillisesti jää epävakaaksi. Itse asiassa eliittien asema liikkeissä perustuu huomattavassa määrin ulkopuolisten tahojen, pääasiassa median ja muiden poliittisten toimijoiden kannanottoihin, kun taas niiden liikkeen itsensä kautta hankittu legitimiteetti jää heikoksi. (mt, 48.)

Eräissä uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä on kuitenkin voimakkaasti formalisoituja ja professionalisoituneita elementtejä, jotka periaatteessa täyttävät kaikki puolue-eliittien stabiilien ja luotettavien kumppaneiden organisatoriset edellytykset. Sellaiset organisaatiot kuten Greenpeace, Amnesty International ja muun tyyppiset kansalaisjärjestöt (NGO) voivat kyetä pysyväisluonteiseen yhteistyöhön poliittisten puolueiden kanssa. Nämä liikkeet kuitenkin pyrkivät pitämään huolellisesti yllä puolueetonta mielikuvaansa, mikä on edellytys niiden merkittävälle varojen keruukyvylle. (mt, 48.)

Vaikka poliittiset puolueet voivat parhaimmassakin tapauksessa odottaa luovansa lähinnä vain epävirallisia siteitä uusiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin, niiden arvo on rajallinen puolue-eliiteille vaalikannatuksen vakauttamisessa. Tämä johtuu siitä, että uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat heikkoja intressien agregoijia. Usein ne perustuvat pienimpään yhteiseen nimittäjään, kannattavat ideologisten ja strategisten orientaatioiden moninaisuutta ja rajoittavat sisäisiä keskipakoisia tendenssejä.(mt, 48-49.)

Rinnakkaisorganisaatiot ovat välittäjäorganisaatioita, jotka ovat vuorovaikutuksessa joko formaalisesti tai informaalisesti poliittisten puolueiden kanssa ja siten kytkevät puolue-eliittejä äänestäjäkunnan relevantteihin osiin. Ne valikoivat, artikuloivat ja agregoivat jäsenistölleen relevantteja intressejä ja pyrkivät sen mukaisesti vaikuttamaan puolueiden politiikkaan. Vaikka informaaliset yhteydet ovat yleensä formaalisia vähemmän kestäviä, kaikki rinnakkaisorganisaatiot ovat tavallisesti pitkäaikaisessa vuorovaikutuksessa tietyn puolueen (tai puoluepoliittisen leirin) kanssa. Tyypillisesti rinnakkaisorganisaatiot keskittyvät spesifeihin sosiaalisiin ryhmiin tai selvästi määriteltyihin intresseihin. Tämän vuoksi ne voivat rekrytoida jäseniä, jotka eivät halua liittyä tiettyyn poliittiseen puolueeseen, vaikka he normaalisti sympatisoivatkin tätä puoluetta. Esimerkiksi puolueen nuorisojärjestö voi vetää puoleensa radikaaleja, jotka muutoin hylkäävät ”ukkopuolueen” poliittiset näkemykset liian maltillisina. (mt, 49.)

Kun osan näistä rinnakkaisorganisaatioista puolue on itse luonut, osa on voinut syntyä, jopa ennen puoluetta, ilman puolueen mukanaoloa. Esimerkiksi perinteisiä joukkopuolueita ympäröi rinnakkaisorganisaatioiden tiheä verkosto, jonka muodostama alakulttuuri käsittää lähes kaikki elämän osa-alueet kehdosta hautaan. Vaikka nämä alakulttuurit tai poliittiset leirit ovat menettäneet paljon voimaansa, puolueen alakulttuurin vahva integraatio yhä edistää sen vaalikannatuksen vakautta. (mt, 49.)

Joidenkin rinnakkaisorganisaatioiden ollessa kokonaan riippumattomia poliittisesta puolueesta monet on voimakkaasti kytketty puolueeseen osittaisen tai täydellisen päällekkäisen jäsenistön ja keskinäisen myötämääräämisoikeuden kautta. Vaikka *apuorganisaatiot* (ancillary) on täysin integroituja puolueorganisaatioon ja edellyttävät kaikkien jäsentensä liittyvän kyseiseen puolueeseen, tästä huolimatta ne kykenevät saamaan jäsenekseen henkilöitä, jotka eivät ole valmiita liittymään itse puolueeseen. Tällainen yhtenäinen puoluerakenne on tyypillinen sosiaalidemokraattisille puolueille, kun taas muiden ideologisten suuntausten

tapauksessa puolueen ja *liitännäisorganisaation (affiliated)* jäsenkunta on vain osittain päällekkäinen. *Korporatiivisen (corporate)* jäsenyyden kautta syntyvä yhteys edustaa perustavaa latua olevalla tavalla erilaista yhteyttä puolueen ja välittäjäorganisaation välillä ja merkitsee rinnakkaisorganisaatioon kuuluville kyseisen puolueen kollektiivista jäsenyyttä. Tunnetuin esimerkki on tästä Iso-Britannian Labour-puolue, joskin korporatiivinen jäsenyys vasemmistopuolueen ja ammattiyhdistysliikkeen välillä on jäänyt pikemminkin poikkeukseksi kuin säännöksi. 1990-luvun alussa tätä kollektiivista jäsenyyttä uudistettiin merkittävästi Isossa Britanniassa, kun taas Norjassa ja Ruotsissa se lopetettiin asteittain. (mt, 49-50.) Suomessa vasemmistopuolueiden ja ammattiyhdistysliikkeen välinen suhde ei ole koskaan perustunut korporatiiviseen kollektiivijäsenyyteen, vaan yksilölliseen päällekkäiseen jäsenyyden, jonka kautta saatavalla tuella on edelleen merkitystä vasemmistopuolueille vaalitaistelussa (ks. esim. Pesonen & Borg 2005, 30).

Korporatiiviseen jäsenyyteen kuitenkin liittyy se vaara, että tiiviit yhteydet voimakkaisiin yhteiskunnallisiin intresseihin, kuten ammattiliittoihin tai uskonnollisiin järjestöihin voivat estää puolueita vastaamasta riittävän joustavasti riippumattomien äänestäjien tarpeisiin. Siinä määrin kuin niiden yhdinäänestäjäkunta supistuu tällaiset puolueet kokevat ristipaineita pyrkiessään tyydyttämään organisatoristen liittolaisten tarpeet ja yrittäessään saada uusia äänestäjäryhmiä taakseen. (Poguntke 2002, 61.)

Jäsenorganisaation kautta syntyvä yhteys on tiivein side puolue-eliittien ja äänestäjien välillä. Yhdysvaltoja lukuunottamatta se on yleinen kaikissa läntisissä demokratioissa, missä kaikki merkittävät puolueet värväävät yksittäisiä jäseniä. Puolueen jäsenet ovat sen politiikasta hyvin informoituina ideaalisia kommunikoimaan puolueensa poliittisia tavoitteita ja pyrkimyksiä niiden välittömässä ja laajemmassa sosiaalisessa ympäristössä. Jopa passiiviset puoluejäsenet ottavat todennäköisesti julkisuudessa kantaa puolueensa puolesta. (mt, 51.) Suomessa vuoden 2003 eduskuntavaaleja edeltäneen vaalikampanjan aikana joka kolmas puoluejäsen, mutta vain joka viides puolueiden vakiintuneista kannattajista, joka kymmenes puoluekannastaan epävarmoista ja vain kolme prosenttia puoluekantaa vailla olevista yritti suostutella toisia ihmisiä äänestämään jotakin puoluetta tai ehdokasta. Toisin sanoen mitä vakaampi henkilön puoluekanta on, sitä suurempi osa hänen käymästään politiikkaa koskevasta keskustelusta on toisia ihmisiä suostuttelevaa. (Borg & Moring 2005, 68-69.)

Puoluejäsenet toimivat tärkeinä poliittisen ilmapiirin aistijoina ja tuottavat palautetta johtajilleen heidän yhteisöissään esiintyvistä mielipiteistä ja epäkohtina koetuista asioista. Kuitenkaan tätä yhteysfunktiota ei voida pitää taattuna. Periaatteessa puolue-eliitit ovat samanlaisessa vaihtosuhteessa oman jäsenorganisaation alempien tasojen kanssa kuin rinnakkaisorganisaatioiden tai uusien yhteiskunnallisten liikkeiden kanssa. Koska puolueet ovat vapaaehtoisia organisaatioita, alempien organisaatioyksiköiden johtajat eivät tavallisesti pakolla noudata kansallisten johtajien ohjeita. Päinvastoin demokraattisten puolueiden koheesio on oleellisesti seurausta jatkuvista neuvotteluista puolueen eri osien välillä koskien puolueen politiikkaa, valta-asemia ja kannatusta. Tässä prosessissa alemman tason puolueorganisaatiot valitsevat ja agregoivat intressejä, jotka sen jälkeen kanavoidaan monitasoisiin neuvotteluihin ja päätöksentekoprosesseihin. Tämä vuorostaan vaikuttaa puolueen kansallisen tason politiikan muotoiluun. Toisin sanoen varmistaakseen jäsenkunnan mobilisoinnin ja tuen kansallisten puolue-eliittien täytyy sopia keskitason eliittien kanssa harjoitettavasta politiikasta. Muutoin ne riskeeraavat sen, että osa omasta jäsenkunnasta jää passiiviseksi vaalikampanjassa tai tuen mobilisoinnissa puolueen hallitus/oppositiopolitiikalle. (Poguntke 2002, 51.)

Jäsenorganisaatio on siten vain yksi kanava, jonka kautta puolueet voivat saada yhteyden äänestäjiin. Poguntken tutkimuksen oletus, että jäsenmäärän kasvu ennen vaaleja tekee vaalivoiton todennäköisemmäksi, kun taas jäsenten menetystä seuraava todennäköisemmin vaalitappio, sai empiiristä tukea, myös Suomen osalta. Tulokset tukivat vahvasti sitä, että puolueen ja äänestäjäkunnan välille sekä rinnakkaisorganisaation että jäsenorganisaation kautta syntyvät yhteydet auttavat vakauttamaan puolueen vaalikannatusta. Puolueilla on siten olemassa voimakas kannustin ylläpitää vahvaa jäsenorganisaatiota, koska se edustaa tärkeää valttia vaaleissa. Jäsenorganisaatiolla on siten yhä merkitystä puolueille (mt, 57-58.) Käsillä olevan tutkimuksen ydinkysymys on juuri se, missä tilassa suomalaisten puolueiden vaalikannatuksen kannalta strateginen resurssi, paikallinen jäsenorganisaatio, on 2000-luvulla.

4. Puoluekiinnittymisessä tapahtuneet muutokset

4.1 Puoluejäsenyyden hyödyt ja kustannukset

Vaikka puolueilla on siis olemassa hyviä syitä ylläpitää laajaa jäsenorganisaatiota, siitä aiheutuu myös kustannuksia. Puoluetoimintaan kiinnittymisen tarkastelu voidaankin aloittaa puoluejäsenyyteen liittyvistä kustannuksista ja hyödyistä eli kannustimista. Näitä kohdistuu sekä jäseniksi liittyville itselleen että puolueille. (Katz 2002, 101.)

Puoluejäsenyydestä aiheutuvat merkittävimmät kustannukset liittyvät aikaan ja rahaan. Aktiivinen osallistuminen puoluetoimintaan vie aikaa ja rahaakin ainakin jäsenmaksun muodossa. Kansalaisten ajan ja rahan suhteen puolueet ovat viimeksi kuluneiden vuosikymmenien aikana saaneet kasvavassa määrin uusia kilpailijoita.

Kannustimet puoluejäseneksi liittymiselle on yleisesti jaettu kahteen pääkategoriaan, selektiivisiin ja kollektiivisiin tekijöihin. *Selektiiviset kannustimet* viittaavat yksityisiin hyötyihin, jotka ovat vain puolueiden jäsenten käytettävissä. Varsinkin puolueorganisaation varhaisvaiheessa tärkeimmät selektiiviset kannustimet olivat mahdollisuus päästä julkiseen virkaan ja erilaiset sosiaalipalveluihin liittyvät edut, joita puolueet tuottivat tai välittivät. Jopa kukoistuskaudellaan tällaisten kannustimien tarjonta oli rajoitettua. Kiristyvät julkista nuhteettomuutta koskevat standardit ovat vähentäneet tämän tyyppisten kannustimien merkitystä, kun työtilaisuudet ovat lisääntyneet ja sosiaalipalveluihin liittyvät funktiot ovat siirtyneet puolueilta hyvinvointivaltiolle. Tosin tämän tyyppisillä jäsenyysinsentiiveillä on vielä merkitystä eräissä maissa, kuten Itävallassa ja Belgiassa. (Katz 2002, 103.)

Myös Suomessa ns. poliittiset virkanimitykset valtionhallinnossa ja kunnallishallinnossa, jota sekä teoreettisena käsitteenä että määrällisenä ilmiönä on tutkittu varsin vähän, on voinut toimia varsinkin 1960- ja 1970-luvulla yhtenä kannustimena puoluejäsenyydelle. Tätä merkittävämpi kannustin on kuitenkin liittynyt siihen, että puoluejäsenyys on perinteisesti ollut edellytyksenä pääsylle puolueen ehdokkaaksi vaaleissa.(mt, 103.)

Puoluejäsenyyden kollektiiviset kannustimet viittaavat ensinnäkin siihen, että jäsenyys voi tarjota sekä informaatiota, viihdettä että toimia sosiaalisen yhdessäolon foorumina. Nykytermein puoluetoiminta voi siten tuottaa tai vahvistaa siihen osallistuvien sosiaalista pääomaa (ks. esim. Putnam 2000). Tosin puoluetoimintaan liittyvät keskustelut ja kokoukset voivat olla politiikasta kiinnostuneelle jo sinänsä palkitsevia. Tälläkin alueella puolueet ovat saaneet rinnalleen kasvavassa määrin haastajia: median määrällinen laajentuminen ja kaupallistuminen on lisännyt vaihtoehtoisten informaatiolähteiden määrää. Eturyhmät ja yhdenasianliikkeet

tarjoavat kansalaisille vaihtoehtoisia osallistumisen kanavia samoin kuin lisääntynyt sosiaalinen ja maantieteellinen liikkuvuus on lisännyt viihteen ja sosiaalisen yhdessäolon foorumeita. Kollektiivisten kannustinten osalta puoluejäsenyyttä ei voida selittää rationaalisen vallinnan teorian pohjalta, koska puoluejäsenyydessä ei ole kysymys niinkään investoinnista, vaan kulutuksesta. (Katz 2002, 103-104.)

Puoluejäsenyydellä kulutustekona on kaksi alatyyppiä. Ensinnäkin kuulumalla puolueeseen kansalainen voi pyrkiä edistämään tärkeinä pitämiään tavoitteita. Puolueen vaalivoitto voi merkitä sitä, että valtionvallan tai kunnan harjoittama politiikka muuttuu puoluejäsenen haluamaan suuntaan. Tälläkin alueella puolueet kohtaavat kilpailijoita: osallistuminen esimerkiksi jonkin eturyhmän toimintaan voi tarjota tehokkaamman ja spesifimmän kanavan omien tavoitteiden saavuttamiseksi. (mt 104.)

Toinen puoluejäsenyyden kollektiivinen kannustin ei riipu puolueen menestyksestä. Kysymyksessä on psykologinen palkinto, joka seuraa siitä, että jäsen edistää omien tai oman yhteiskuntaluokkansa, sosiaaliryhmänsä ym. ihanteiden saavuttamista. Myös tällä alueella puoluejäsenyyden vetovoima on himmenemässä. Varsinkin luokka- ja uskonnollisten jakojen heikkeneminen ja puoluesamastumisen väheneminen viittaavat siihen, että näiden yhteenkuuluvuusmotiivien merkitys on supistunut. (mt 104.)

Puoluejäsenistä aiheutuu hyötyjä ja kustannuksia myös puolueorganisaatioille. Hyödyistä ensimmäistä voidaan kutsua symboliseksi. Jäsenpohja muuttaa poliitikot itsenäisistä ja itseriittoisista toimijoista yhteiskunnallisten liikkeiden agenteiksi lisäten niiden demokraattista legitimiteettiä. Jäsenet antavat puolueelle näkyvyyttä yhteiskunnassa. Suurta jäsenkuntaa voidaan pitää puolueen suosion ja menestyksen indikaattorina, ja vastaavasti supistuva jäsenkunta voi viestiä puoluetoiminnan epäonnistumisista. Menestys synnyttää menestystä: kasvava jäsenkunta voi lisätä puolueen vetovoimaa potentiaalisten tukijoiden ja äänestäjien keskuudessa, kun taas supistuva jäsenkunta voi heikentää puoluejohtajien asemaa kentällä samoin kuin puolueen asemaa ulkopuolisten silmissä. (mt, 106.)

Toinen puolueen jäsenkunnastaan saama hyöty on enemmän materiaalinen. Jäsenet ovat luonnollisesti puolueen tulojen lähde: jäsenmaksut ovat jäsenille aiheutuva kustannus, mutta tulonlähde puolueelle. Usein jäsenet osallistuvat myös muuhunkin tulonhankintaan. Suomessa 1960-luvun lopulla käyttöönotetun julkisista varoista maksetun puoluetuen on yleisesti nähty vähentäneen puolueen keskusjohdon riippuvuutta jäsenkunnasta ja siten heikentäneen jäsenkunnan vaikutusvaltaa suhteessa puoluejohtoon. Vastaavasti jäsenorganisaation ylläpidosta aiheutuu puolueelle kuluja. (mt, 106.)

Jäsenet ovat puolueelle myös kannatusreservi. Puoluejäsenet ovat kaikkein varmimpia äänestäjiä vaaleissa (ks. Grönlund ym. 2005a). Tosin puoluejäsenyys ei enää selitä merkittävästi puolueuskollisuutta vaaleissa. Puoluejäsenet ovat toki työvoiman lähteitä ja kampanjoivat joko virallisesti tai epävirallisesti puolueen puolesta. He vaikuttavat myös muita innokkaammin muihin ihmisiin saadakseen heidät äänestämään puoluettaan. (ks. Borg & Moring 2005.) Edelleen puoluejäsenet ovat tärkeä kanava puolueen viestien välittämisessä laajemmalle äänestäjäkunnalle. He voivat myös välittää informaatiota paikallisista olosuhteista ja mielipiteistä puolueen johdolle. Mutta kuten puolueilla on kasvavassa määrin erilaisia vaihtoehtoja välittää kommunikaatiota (sähköposti, internet ym.) äänestäjäkunnalle, jotka eivät edellytä aktiivista jäsenkuntaa, niillä on myös entistä enemmän mahdollisuuksia selvittää paikallisia mielipiteitä keinoilla (esim. mielipidetutkimukset), jotka sivuuttavat jäsenorganisaation. (Katz 2002, 106-108.)

Vaikka vahva jäsenorganisaatio tarjoaa selviä hyötyjä puolueelle, se tuottaa myös kustannuksia. Näitä kustannuksia on kahdentyyppisiä. Ensinnäkin jäsenkunnan luomisesta ja ylläpitämisestä aiheutuu suoria aikaan ja rahaan liittyviä kustannuksia. Toiseksi jäsenyydestä aiheutuu rajoituksia joko suoraan puoluekokouksessa tehtyjen päätösten, ehdokkaiden valintaa koskevien päätösten, puoluevirkailijoiden valinnan ym. muodossa tai epäsuoraan sen uhan muodossa, että jäsenet vähentävät osallistumistaan puoluetoimintaan tai eroavat kokonaan. (mt, 108.)

Vaikka nämä kustannukset voivat olla merkittäviä, vähemmän materiaaliset kustannukset voivat olla vielä merkittävämpiä niiden toimintavapauden rajoitusten muodossa, joita vahvaan jäsenkuntaan perustuva kenttäorganisaatio asettaa puoluejohdolle. (mt, 108.) Suomessa puoluejohdon mahdollisuudet kontrolloida jäsenkuntaa ja pitää yllä puoluekuria riviedustajien keskuudessa ovat kuitenkin selvästi heikommat kuin suljettua ehdokaslistaa soveltavissa maissa, jossa puoluejohto voi pitkälti päättää ehdokkaiden sijoituksesta ehdokaslistalla ja siten myös faktisesti valita edustuselimeen tulevat henkilöt.

Puolueen politiikan formulointi on toinen areena, jolla jäsenkunta voi rajoittaa puolueen keskusjohdon toimintavapautta. Koska puoluejäsenet ja –aktiivit ovat usein radikaalimpia kuin heidän johtajansa, tämä voi synnyttää erimielisyyttä puoluejohdon ja kentän välillä sen suhteen, missä määrin puolueen tavoitteita koskevat kompromissit ovat hyväksyttäviä. Hallituspolitiikassa, varsinkin hallituskoalition käsittäessä useampia puolueita, kompromissit ovat usein välttämättömiä hallituksen koossa pitämiseksi. (mt, 109.)

Vaikka puolueen kenttäorganisaatiolla ei olisikaan merkittävästi formaalista valtaa, vahvan jäsenorganisaation olemassaolo asettaa rajoituksia puoluejohdolle. Jäsenkunnan merkittävä supistuminen voidaan tulkita johtajien epäonnistumiseksi. Mielikuva epäonnistumisesta voi olla kallis sekä johtajille henkilökohtaisesti (vaarantaen heidän johtoasemansa) että puolueelle kollektiivisesti (vaikeuttaen varojen keräämistä ja johtaen värittyneeseen kohteluun mediassa). Samoin hylkäämistä ilmentävät päätökset voivat ruokkia mielikuvaa epäjärjestyksestä puolueessa, johon liittyvät samat potentiaaliset kustannukset. Tämän seurauksena puoluejohtajat välttävät toimintoja, jotka voivat laajasti johtaa voice- tai exit-valintoihin jäsenkunnan keskuudessa, vaikkakin nämä toiminnot voisivat olla hyödyllisiä jostakin muusta näkökulmasta katsottuna. (mt, 100.) Toisin sanoen koska laajasta ja aktiivisesta jäsenkunnasta voi aiheutua puoluejohdolle hyötyjen ohella myös kustannuksia, sen tavoittelu ei välttämättä ole kaikissa olosuhteissa puoluejohdolle edullista.

4.2 Puolueiden jäsenmäärät laskussa

Suomalaisten puolueiden jäsenmäärät vaihtelevat vihreiden ja perussuomalaisten 2 000 ja keskustan 206 000 jäsenen välillä (2004), mikä viittaa siihen, että jäsenyyden luonne on erilainen eri puolueissa. Suurimmillaan puolueiden jäsenmäärät ovat olleet poliittisen mobilisaation vahvoina kausina Suomen itsenäistymisen aikaan, 1940-luvun lopulla ja 1970-luvulla. Näiden huippukausien väliin on mahtunut useita jäsenmäärien laskukausia. (KM 2005:1, 5; Grönlund ym. 2005b.)

Kansainvälisessä vertailussa suomalaisten puolueiden maan asukaslukuun suhteutetut jäsenmäärät ovat edelleen kohtalaisen korkeita. Puolueiden jäsenmäärien lasku on yleismaailmallinen ilmiö: esimerkiksi kolmestatoista vakiintuneesta läntisen Euroopan demokratiasta puoluekiinnittyminen on heikentynyt jokaisessa siten, että puoluejäsenten osuus

äänestäjäkunnasta on supistunut keskimäärin 10 prosentista vuonna 1980 vähempään kuin kuuteen prosenttiin 1990-luvun lopulla (Katz & Mair 2002, 126).

Monissa maissa jäsenmäärien lasku on alkanut aikaisemmin ja tapahtunut jyrkemmin kuin Suomessa. 1960-luvun alussa suomalaisilla puolueilla oli yhteensä 486 000 jäsentä, josta jäsenmäärä nousi 607 000:een 1980-luvun alkuun tultaessa. 1990-luvun lopulla jäsenmäärä oli kuitenkin pudonnut jo 401 000:een. Meillä puolueiden yhteenlaskettu jäsenmäärä on kuitenkin edelleen suurempi kuin muissa Pohjoismaissa. Samanaikaisesti puolueiden jäsenmäärän osuus äänestäjistä supistui Suomessa keskimääräistä enemmän, 18,9 prosentista 9,6 prosenttiin (-9,3 %-yks.). Tosin Ruotsissa (-16,5 %-yks.) ja Tanskassa (-16 %-yks.) puolueiden suhteelliset menetykset olivat selvästi suurempia, mutta Norjassa pienempiä kuin Suomessa (-5,8 %-yks.). (Katz 2002, 101-102.)

Puolueiden tavoin myös poliittisten nuorisojärjestöjen jäsenmäärä on supistunut. Kymmeneen poliittiseen nuoriso- ja opiskelijajärjestöön kuului vuonna 2004 yhteensä 57 000 jäsentä, mikä oli yli 7 000 vähemmän kuin neljää vuotta aiemmin. Kolmen suurimman puolueen osuus poliittisten nuoriso- ja opiskelijajärjestöjen jäsenistä on neljä viidesosaa. Neljässä vuodessa ne ovat menettäneet jäseniään – samoin kuin RKP:n nuorisojärjestö, kun taas kristillisdemokraattien, vasemmistoliiton ja vihreiden järjestöt ovat hieman kasvattaneet jäsenmääräänsä. (HS 12.8.2005.)

Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomi jää jälkeen puolueosallistumisessa. Kyselytutkimuksen valoissa kansalaiset ja puolueet ovat Suomessa etääntyneet toisistaan enemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Meillä ainoastaan neljä prosenttia kansalaista kokee olevansa erittäin lähellä jotakin puoluetta, kun Ruotsissa osuus on kaksinkertainen ja Tanskassa sekä Norjassa puolitoista kertaa suurempi. Sitä vastoin puolueen jäseniä suomalaisista on kutakuinkin yhtä suuri osa koko väestöstä kuin muissa Pohjoismaissa (Suomi 8 %, Ruotsi 8 %, Norja 9 % ja Tanska 6 %). Suomessa on muita Pohjoismaita enemmän sellaisia puoluejäseniä, joiden kiinnittyminen puolueeseensa on vain muodollisen jäsenyyden varassa. (Borg 2005, 20-23.)

Ovatko sitten poliittiset puolueet jäsenmäärän muutosten osalta erityistapaus suomalaisessa yhdistyskentässä? Suomalaisessa yhdistyskentässä ei näytä esiintyvän dramaattista jäsenkatoa, vaan keskimääräiset jäsenmäärät laskevat varsin verkkaisesti. Koko yhdistyskenttää kuvaavat poikkileikkaustiedot kuitenkin osoittavat, että etenkin poliittiset ja taloudelliset yhdistykset ovat menettäneet suhteellista osuuttaan (Helander 2004, 36, 43).

Martti Siisiäinen on kuvannut suomalaisessa yhdistyskentässä 1990-luvulla tapahtuneita muutoksia termeillä puoluepoliittisen organisoitumisen kuihtuminen ja epäpolitisoituminen. Viimeksi mainitulla hän tarkoittaa puoluepoliittisesti sitoutuneiden yhdistysten osuuden jyrkkää vähenemistä 1990-luvulla verrattuna 80 edeltävän vuoden keskiarvoon. Toisen maailmansodan jälkeisinä 45 vuotena poliittisten järjestöjen osuus oli yli neljännes kaikista uusista uudista yhdistysrekisteröinneistä. 1980-luvulla poliittisten järjestöjen osuus kaikista yhdistyksistä romahti 13 prosenttiin ja 1990-luvulla peräti 3 prosenttiin. Määrällisesti tuo viimeksi mainittu osuus merkitsi kuitenkin vielä 850 uuden poliittisen yhdistyksen rekisteröimistä. (Siisiäinen 2002, 90.)

Puolueperustaisten yhdistystyyppien perustamistahti väheni kautta linjan kattaen sekä puolueosastot että nais-, nuoriso- ja eläkeläisjärjestötkin. Eri poliittisten suuntausten yhdistyksistä eniten menettivät osuuttaan 1990-luvun jälkipuoliskolla Vasemmistoliiton (SKDL:n) ja

Suomen Keskustan yhdistykset. Vasemmistoliiton osastojen perustamislukujen romahdus liittyi toiminnan yleiseen hiipumiseen ja uusiutumisen ongelmiin. Keskustan toiminnassa painopiste siirtyi haja-asutusalueilta taajamiin, missä osastoja ei tarvita lukumääräisesti yhtä paljon kuin laajalla maaseudulla.(mt, 90.)

1990-luvun ”suuresta lamasta” toipumiseen ei liittynyt poliittisen tai perinteisen järjestötoiminnan vilkastumista uusien yhdistysten muodossa, vaan organisatoriset paineet suuntautuivat puoluepolitiikan ulkopuolelle, lähinnä kulttuuriin ja vapaa-ajan harrastusten suunnalle. Tätä trendiä Siisiäinen tulkitsee reaktioksi poliittisten mahdollisuusrakenteiden muutokseen EU-jäsenyyden tilanteessa: ”Monet kansalaiset kokevat, että etäisyys EU:n päättäviin elimiin on pitkä ja konkreettiset vaikutusmahdollisuudet vähäiset. Oman elämän kannalta toiminta kulttuurin, ympäristön ja harrastusmahdollisuuksien tai sosiaaliturvan parantamisen puolesta toimivissa yhdistyksissä on välittömämmin palkitsevaa eikä viiveen yhdistystoiminnan aloittamisen ja konkreettisten saavutusten välillä tarvitse olla pitkä.” (mt, 91, 86.)

Kuntaliiton EKU 2002 -tutkimuksen kohteina olleista poliittisista paikallisyhdistyksistä kolmannes ilmoitti jäsenmääränsä laskeneen ja viidennes jäsenmääränsä nousseen viimeksi kuluneen viiden vuoden aikana. Niitä huonompi tilanne oli vain maatalous- ja veteraanijärjestöillä, joiden rekrytointipohja on luonnollisista syistä pienentynyt viime vuosina.

Kuntakoon pienetessä jäsenmääriään menettäneiden poliittisten yhdistysten osuus hieman kasvaa. Jäsenmäärän supistumisesta viiden viimeksi kuluneen vuoden aikana raportoi 38 prosenttia alle 5500 asukkaan kuntien poliittisista yhdistyksistä, mutta vain 31 prosenttia yli 20 000 asukkaan kuntien poliittisista yhdistyksistä. Jäsenmäärä on puolestaan kasvanut 19 prosentissa alle 5500 asukkaan kunnissa toimivista poliittista yhdistyksistä, 11 prosentissa 5500 – 20 000 asukkaan kunnissa toimivista yhdistyksistä, kun taas suurissa yli 20 000 asukkaan kunnissa vastaava osuus on 28 prosenttia. Jäsenkato on pienin ongelma suurissa kunnissa, sillä niissä jäsenmääräänsä kasvattaneita ja menettäneitä poliittisia yhdistyksiä on lähes yhtä paljon eron ollessa vain 2,5 prosenttiyksikköä.

Poliittisten järjestöjen jäsenistön ikääntymisen seurauksena niiden jäsenmäärät supistuvat edelleen tulevaisuudessa. Suomen eduskuntapuolueisiin kohdistuneet jäsenkyselyt kertovat siitä, että jäsenet ovat nykyisin puolueeseen liittyessään keskimäärin iäkkäämpiä kuin ne, jotka liittyivät puolueisiin 1950-1970 –luvuilla. Kun nykyisin puolueisiin tulee uusia jäseniä vähän, niiden jäsenistöt ikääntyvät nopeasti. (Borg 2005, 25.) Ikääntyminen koskee erityisesti kaikkein pienimpien kuntien yhdistyksiä, sillä niissä 65 -vuotta täyttäneitä on selvästi yli kolmannes (35 %) jäsenkunnasta, kun vähintään 5 500 asukkaan kunnissa vastaava osuus on 27 prosenttia.

4.3 Jäsenten osallistumisaktiivisuus vähäistä

Puolueosastojen jäsenmäärän supistumista ja ikääntymistä on tapahtunut myös käsillä oleva tutkimuksen kohdekunnissa. Puolueosastojen määrä on viimeksi kuluneiden vuosikymmenien aikana supistunut niiden lakkauttamisten ja yhdistymisten seurauksena.

Monessa tapauksessa yhdistysrekisterissä yhä olevien puolueosastojen toiminta on käytännössä loppunut. Puolueosastoja saatetaan ”tekohengittää” sen vuoksi, että kunnasta puoluekokoukseen voidaan siten valita useampia edustajia.

Paikallisyhdistykset on täällä…pääasiassa sitä varten, että me saadaan lähettää puoluekokouksiin useampi osallistuja. Paikallisyhdistykset ei muuten millään lailla toimi. Ne pitävät sääntömääräiset kokoukset saman listan mukaan ikään kuin samassa kokouksessa kun kunnallisjärjestökin. Sitten vaan ne listat kirjoitetaan useampaan kertaan.

Puoluejärjestöjen jäsenmäärän supistuminen johtaa helposti negatiiviseen kierteeseen: kun väki vähenee, toimintaa on entistä vaikeampi järjestää, jolloin toiminnan hiipuminen karkottaa lisää jäseniä eikä uusia jäseniä saada rekrytoitua.

Paikallisten puolueyhdistysten jäsenkunnan tila ei kuitenkaan ole toivoton, vaan useampikin haastateltu, varsinkin suuremmassa kunnassa toimiva näki ”valoa ikkunassa”: puolueisiin on aivan viime vuosina alkanut tulla uusia jäseniä, jopa nuorempiakin.

Puolueiden toimintaan aktiivisesti osallistuvien määrä on luonnollisesti jäsenmäärääkin pienempi. Tilastokeskuksen mittauksen mukaan puolueiden toimintaan osallistuu noin kaksi prosenttia suomalaisista, kun vuonna 1980 vastaava osuus oli kuusi prosenttia. (KM 2005:1, 5).

Kuntaliiton EKU-kyselyssä poliittisten yhdistysten vastuuhenkilöiltä kysyttiin arviota aktiivisesti yhdistyksen toimintaan osallistuvien jäsenten osuudesta. Yli puolet heistä (53 %) vastasi aktiivisesti osallistuvien osuuden olevan alle neljäsosa jäsenkunnasta. 27 prosenttia katsoi aktiiveja olevan vähintään neljäsosa, 15 prosenttia vähintään puolet, mutta enää 3 prosenttia vähintään kolme neljäsosaa. Kaikkein aktiivisimpia ovat pienten kuntien poliittisten yhdistysten jäsenet. Niissä lähes kolmanneksessa (30 %) vähintään puolet jäsenkunnasta osallistuu aktiivisesti toimintaan. Tähän lienee selityksenä se, että pienten kuntien jäsenmäärältään pienissä yhdistyksissä kaikkien osallistumista tarvitaan enemmän ja ihmisten tuntiessa toisensa sosiaalinen paine osallistumiseen on tuntuvampi kuin suuremmissa yhdistyksissä.

Kun vuosikokous on niin ei siellä ole kuin yksi-kaksi muita kuin johtokunnan jäseniä. Se on niin laiskaa.

Varsinaisten yhdistysaktiivien osuus on hyvin pieni, sillä kyselyyn vastanneiden poliittisten yhdistysten johtohenkilöiden mukaan vain keskimäärin 6 prosenttia jäsenistä osallistuu yhdistystoimintaan viikoittain, mihin tasoon yltävänevät vain kunnanhallituksen jäsenet, jos edes kaikki heistäkään. Kun tutkimukseen osallistuneissa poliittisissa yhdistyksissä oli keskimäärin 98 jäsentä, jää aktiivien joukko usein vain muutaman hengen suuruiseksi. Kysyttäessä viikoittain vapaaehtoistoimintaan osallistuvien henkilöiden määrää poliittisten yhdistysten osalta mediaaniksi jäi vain 3 henkilöä, keskiarvon ollessa 5,2. Nämä luvut tosin antanevat osallistumisaktiivisuudesta todellisuutta negatiivisemman kuvan, sillä paikalliset puoluejärjestöt tuskin ovat edes poliittisen osallistumisen huippukaudella pitäneet kokouksiaan viikoittain.

Joka tapauksessa yhdistysaktiivien pieni määrä poliittisissa järjestöissä kertoo politiikan vähäisestä vetovoimasta. Tämä johtaa siihen, että poliittisten järjestöjen luottamustehtäviä ja kunnallisia luottamustehtäviä kasaantuu samoille henkilöille. Monessa tapauksessa puolueosaston toiminta perustuu lähes yksinomaan puheenjohtajan aktiivisuuden varaan.

Kun tulee joku sitten Helsingistä pääministeriä myöten, saattaa olla, että sitten ei edes johtokunnan jäsenet vaivaannu sen verran, että olisivat siellä mukana. Ei se anna oikein hyvää kuvaa.

Silloin kun hoidetaan käytännön asioita, sehän on kauheen kätevää ettei ole hirveesti porukkaa kyselemässä, mutta jatkon kannalta, niin sehän on… Tosiasiahan se on, että hirveen pienen porukan varassahan näitten puolueitten päätöksenteko on. Siis se on mun mielestä pieni se niitten paikallistoimijoiden rooli, mutta se pitäisi olla suurempi.

Tämän välitason, kunnallisjärjestön edustajiston kokouksiin, eivät edes kaikki yhdistysten edustajat osallistu. Miksipä mennä sinne juomaan laihaa kahvia ja kuuntelemaan sen minkä voi lukea Aamulehdestäkin, jos haluaa kärjistää sitä.

EKU-2002 -aineiston perusteella poliittiset yhdistykset pitävätkin vapaaehtoisten toimijoiden rekrytointia hankalana, sillä 58 prosenttia kaikista vastanneista piti sitä vaikeana tai erittäin vaikeana ja ainoastaan 7 prosentin mielestä vapaaehtoisten saaminen yhdistyksen toimintaan on helppoa tai erittäin helppoa. Eri yhdistystyypeistä ainoastaan henkilöstö- ja elinkeinoelämän järjestöt pitivät rekrytointia vielä poliittisia järjestöjäkin vaikeampana.

Yleisestikin näyttää siltä, että kaikilla järjestöillä on entistä enemmän vaikeuksia saada käyttöönsä jäsentensä vapaaehtoista työpanosta järjestön tavoitteiden hyväksi. Koko järjestökentässä suurissa kunnissa asiat ovat tässä suhteessa paremmin kuin pienissä ja keskisuurissa. Myös poliittisissa yhdistyksissä vähiten vaikeaksi vapaaehtoisten mukaan saamisen kokivat suurimpien kuntien yhdistysten edustajat. Heistäkin puolet piti sitä vaikeana ja lähes puolet oli valinnut kysymyksen keskimmäisen, ”ei helppoa, mutta ei vaikeatakaan”, vaihtoehdon. Tässä kuntakokoryhmässä juuri kukaan ei pitänyt rekrytointia helppona (2 %). Vielä pienimpiä kuntiakin (60 %) vaikeammaksi rekrytoinnin kokivat 5500-20000 asukkaan kuntia edustaneet vastaajat (69 %).

Kyselyyn vastanneista poliittisten järjestöjen johtohenkilöistä yli kaksi kolmannesta (68 %) katsoo, että järjestöjen johtoon on nykyisin vaikea saada asiansa osaavia ihmisiä. Erityisesti tätä mieltä ovat pienten kuntien vastaajat, joista esitettyyn väittämään yhtyy kolme neljännestä (75 %). Kun vastaajille esitettiin myös väittämä, jonka mukaan toiminnasta määrää pieni aktiiviryhmä, vastausjakauma oli aivan samanlainen: pienimpien kuntien ryhmässä samaa mieltä oli kolme neljännestä ja keskikokoisten ja suurten kuntien ryhmässä noin kaksi kolmannesta.

Järjestöaktiivien pienen määrän ja tehtävien keskittymisen ei kuitenkaan koeta aiheuttavan merkittäviä demokratiaongelmia. Poliittisten yhdistysten johtohenkilöistä kolmannes yhtyi väittämään, jonka mukaan ”usein järjestöjen sisäisen demokratian laita on vähän niin ja näin”. Suuremmissa kunnissa demokratian puute nähdään vähäisempänä ongelmana kuin pienemmissä kunnissa, joissa kaksi viidesosaa vastaajista oli samaa mieltä väittämän kanssa. Lähes neljänneksellä vastaajista ei ollut kantaa demokratiakysymykseen. Yllättävältä vaikuttava yhtälö – vaikka puoluejärjestöissä pienen aktiivijoukon koetaan käyttävän valtaa, sisäisessä demokratiassa ei koeta esiintyvän merkittäviä ongelmia – voi selittyä sillä, että puoluetoiminnasta kiinnostuneiden määrä on siinä määrin vähäinen, varsinkin pienissä kunnissa, että käytännöllisesti katsoen kaikki halukkaat pääsevät puolueiden luottamustehtäviin.

Yhdistysten demokratiaongelmien esille tuomisessa merkille pantavaa on se, että vastaajat toimivat itse järjestöjen vastuutehtävissä. Voikin olettaa, että jos kyseiset väittämät olisi esitetty yhdistysten rivijäsenille, olisivat samaa mieltä olevien osuudet olleet jossakin määrin suurempia.

Erityisesti pienissä kunnissa politiikan professionalisoituminen nähdään ongelmana. Niissä enemmistö poliittisten yhdistysten vastuuhenkilöistä on sitä mieltä, että ammattimaisuuden lisääntyminen vierottaa tavalliset kansalaiset järjestöjen toiminnasta (54 % samaa mieltä). Ainoastaan suurimmissa, yli 20 000 asukkaan, kunnissa toimivissa järjestöissä on enemmän väittämän kanssa eri kuin samaa mieltä olevia.

Yhdistyskyselyn vastauksista tulee esiin useita paikallisen järjestötoiminnan keskeisiä ongelmia. Uusien jäsenten rekrytointi on hankalaa, ja varsinkin järjestöjen johtotehtäviin on vaikea saada osaavia ihmisiä. Tämä aiheuttaa sen, että paikallisyhdistykset toimivat hyvin pienillä talous- ja henkilöresursseilla. Vastuu käytännön toiminnasta yhdistyksissä jää muutamille keskeisille henkilöille.

4.4 Puoluejäsenten odotukset perusjärjestöjä kohtaan

Mitä sitten puoluejäsenet odottavat puolueiden paikallistoiminnalta? Puoluejäsenten ja äänestäjien odotuksia on tutkittu varsin vähän. Tutkimusten puuttuessa emme tiedä, miten kansalaiset mieltävät puolueiden tarkoituksenmukaiset funktiot ja rakenteet, kun he ilmaisevat epäluottamustaan tai tyytymättömyyttään puolueisiin. Voidaan kysyä, heijastaako puoluekritiikki puolueiden tosiasiallisen toiminnan puutteita koskevia perusteltuja käsityksiä? Vai onko siinä enemmän kysymys epämääräisistä, moniselitteisistä ja jopa sisäisesti ristiriitaisista arvioista, jotka perustuvat epärealistisiin odotuksiin tai ymmärtämyksen puutteeseen niitä kompleksisuuksia ja ristipaineita kohtaan, joiden kohteena puolueet ovat hoitaessaan monia roolejaan politiikassa. (Linz 2002, 291, 294.)

Myös suomalaisten puolueiden perusjärjestöissä jäsenkunnan odotukset koetaan jäsentymättöminä, jopa ristiriitaisina. Yhtäältä jäsenet odottavat aktiviteetteja, kuten kannanottoja ja seminaareja, mutta kun tilaisuuksia järjestetään, mielenkiinto niihin osallistumiseen jää laimeaksi. Tämä puolestaan turhauttaa puolueaktiiveja ja vähentää edelleen intressejä organisoida toimintaa.

Se on ihan kyllä harmillista siinä mielessä, että toisaalta on sitä porukkaa, joka edellyttää, että on erilaisia aktiviteetteja ja sitten kun niitä järjestetään, niin eihän niistä taida oikeen taloudellista menestystä saada.

Varsinkin jos ajatellaan monia mun tuttuja, jotka on liittyny puolueeseen niin ei ne edes odota meiltä mitään toimintaa tai sitten ne vaan toivoo, että me viedään heidän puolestaan asioita eteenpäin. Mutta kyllä meiltä odotetaan ihan selvästi kannanottoja ja seminaareja ja tietoa asioista. Ja sitä me on pyritty järjestämäänkin. Musta välillä tuntuu siltä, että jos tekee jotain juttuja niin kukaan ei tuu. Mää oon pitäny kaks seminaaria, jonne ei tullu mun lisäksi ketään, paitsi ne luennoitsijat. Ja sitten toisaalta jos ei järjestä mitään, niin moititaan siitä kun ette järjestä mitään. Mää oon tullu siihen tulokseen että melkeen parempi järjestää juttuja niin sitten ihmiset ainakin muistaa jälkeenpäin, hei että te järjestitte sen, että voi että kun te olette aktiivisia.

Monille jäsenille pelkkä jäsenyys ja jäsenmaksun maksaminen, ”värin” ei-julkinen tunnustaminen riittää, jolloin puolueen odotetaan ajavan omien arvojen ja intressien mukaista politiikkaa ilman, että puoluetoimintaan tarvitsee itse osallistua. Kysymys on siten eräällä tavalla ”vapaamatkustajailmiöstä”. Paikalliset puoluejärjestöt toki pyrkivät ajoittain selvittämään ky-

selyin tai yhteydenotoin jäsenkuntansa toimintaa koskevia odotuksia ja aktivoimaan heitä samalla toimintaan, mutta tulokset ovat usein jääneet laihoiksi.

Mekin on tehty muutaman kerran tässä kymmenen vuoden aikana puhelinsoittokierros, että me jaettiin johtokunnan jäsenten kesken jäsenistöä. Kun on sitten soitettu, että mitä kuuluu ja onko mitään haluaisitte, niin ei sieltä kyllä mitään. Pikemminkin sieltä tuli, että ihan kiva että otit yhteyttä, mutta ethän pyydä mua mihinkään tehtävään.

5. Puoluejärjestöjen rooli

5.1 Puoluejärjestöjen asema kunnallisessa demokratiassa ja vallankäytössä

Paikallisten poliittisten järjestöjen roolia kunnallisessa päätöksenteossa voidaan hahmottaa kyselytutkimuksella, joka kohdistettiin helmikuussa 2001 kuuden toisistaan monessa suhteessa voimakkaasti poikkeavan pirkanmaalaisen kunnan luottamushenkilöille (vastausprosentti 69,3). Tutkimuskuntien valtarakenteita pyrittiin kartoittamaan kahdella kysymyspatterilla, joista ensimmäisessä pyydettiin kunnanvaltuutettujen ja kunnanhallitusten jäsenten arvioita tietyissä virka- tai luottamushenkilöasemissa olevien henkilöiden tosiasiallisesta vaikutusvallasta oman kunnan asioista päätettäessä. Toisen kysymyspatteri käsitteli organisaatioiden ja väestöryhmien vaikutusvaltaa. Seuraavassa tarkastelussa kysymyspatterit on yhdistetty, minkä on mahdollista, koska molemmissa vastausvaihtoehdot olivat samat (erittäin paljon, melko paljon, vaikea sanoa, melko vähän, erittäin vähän). Näille vastausvaihtoehdoille on annettu indeksiarvot siten, että erittäin paljon = 5 ja erittäin vähän = 1 vastausvaihtoehdon ”vaikea sanoa” arvon 3. Näin saadut valtaindeksit on esitetty taulukossa 3 (Ruostetsaari & Holttinen 2001.)

Taulukosta 3 käy ilmi, että puolueiden kunnallisjärjestöt ja niiden puheenjohtajat sijoittuvat kunnallisessa valtarakenteessa verraten etäälle vallankäytön ytimestä. Mutta kun kunnallispoliittiset toimijat yhdistetään ryhmiksi, puolueorganisaatioiden vaikutusvalta ylittää yritysten ja alueellisten toimijoiden vaikutusvallan. Kuntien välillä on huomattavia eroja.

Taulukko 3: Vaikutusvallan jakautuminen kunnissa (indekseinä).

	Hämeenk	Nokia	Tampere	Vammala	Vesilahti	Viiala	Kaikki
Kunnanjohtaja	4,76	4,69	4,95	4,64	4,50	4,54	4,71
Kunnanhallitus	4,70	4,86	4,58	4,61	4,69	4,68	4,68
Kunnanvaltuusto	4,39	4,21	4,16	3,92	4,42	4,14	4,18
Kunnanhallituksen pj	4,18	4,67	3,80	4,00	4,38	4,26	4,17
Viranhaltijat	4,06	4,14	4,16	3,84	4,23	4,11	4,08
Osastopäälliköt	4,28	4,10	4,15	3,84	3,88	3,96	4,04
Kunnanvaltuuston pj	4,15	4,45	3,44	3,57	4,12	4,04	3,90
Valtuustoryhmät	3,70	4,05	4,02	3,86	3,58	3,71	3,86
Lautakunnat	4,03	4,10	3,82	3,27	4,08	3,64	3,79
Valtuustoryhmien pj:t	3,16	3,57	4,20	3,64	2,85	3,32	3,57
Lautakuntien pj:t	3,38	3,48	3,45	3,08	3,28	3,26	3,32
Tiedotusvälineet	3,12	3,26	3,63	3,35	2,42	2,68	3,19
Kuntien yhteistyöelimet	3,15	3,24	2,91	3,25	3,65	2,96	3,17
Vahvat yksilöt	3,09	2,85	3,16	3,24	2,92	3,32	3,11
Maakunnan liitto	2,78	2,98	2,87	3,20	3,50	3,22	3,06
Valtion piirihallintoviranomaiset	2,75	3,07	3,04	3,00	3,36	2,86	3,01
Valtion paikallisviranom.	2,88	3,10	2,95	2,98	3,32	2,89	3,00
Puolueiden kunnallisjärj.	2,76	2,79	3,24	2,75	2,54	3,36	2,92
Yritysjohtajat	2,84	2,79	2,67	3,24	2,42	2,50	2,79
Yritykset	2,61	2,76	2,80	3,24	2,54	2,25	2,76
Yrittäjäjärjestöt	2,64	2,69	2,76	3,14	2,77	2,21	2,75
Puolueiden kunnjärj pj:t	2,44	2,57	2,75	2,48	2,54	3,07	2,63
Ammattiyhdistykset	2,27	2,60	2,58	2,51	2,35	2,68	2,51
Järjestöjen pj:t	2,31	2,26	2,39	2,56	2,31	2,46	2,39
Oppilaitokset	2,18	2,43	2,44	2,24	2,81	2,36	2,39
Asukasyhd/kylätoimik	2,48	2,37	2,20	2,37	2,92	1,89	2,35
Pankit	2,27	2,40	2,20	2,43	2,46	2,29	2,34
Kirkko/seurakunta	2,30	2,33	2,05	2,31	3,12	2,25	2,34
Urheiluseurat	2,12	2,57	2,29	2,16	2,35	2,46	2,31
Eläkeläiset	2,18	2,64	2,04	2,16	2,50	2,11	2,25
Maataloustuottajajärjestöt	2,58	2,17	1,84	2,47	2,65	1,93	2,24
Nuoriso	2,03	2,14	1,78	1,90	2,38	1,93	1,99
Yhdenasianliikkeet	2,12	1,88	2,11	1,98	1,92	1,75	1,98

lähde: Ruostetsaari & Holttinen 2001, 23.

Vaikka luottamushenkilöt eivät pidä puolueiden kunnallisjärjestöjä kovinkaan merkittävinä kunnallispoliittisina vaikuttajina, tästä huolimatta kolme neljäsosaa luottamushenkilöistä pitää puolueita välttämättöminä kunnallisen demokratian toteutumisen kannalta. Osuutta voi pitää pikemminkin alhaisena kuin korkeana, onhan suurin osa luottamushenkilöistä valittu puoluelistoilta.

Suhtautuminen puolueiden merkitykseen kuntademokratian toteutumisessa on vahvasti sukupolvi- tai ikäsidonnainen. Mitä vanhempi luottamushenkilö on, sitä varmemmin hän pitää puolueita välttämättöminä kuntademokratialle. Kun alle 35-vuotiaista näin ajattelevia on noin puolet, 65-vuotta täyttäneissä heitä on jo runsaat neljä viidesosaa. Tulos ei ole yllättävä. Vuodenvaihteessa 1998/1999 Kuntaliiton ja Nuorisoyhteistyö Allianssin toteuttaman Nuorten Suomi 20001 -tutkimuksen mukaan valtuustossa istuminen kiinnostaa vain kolmea kymmenestä 18-26 vuotiaista nuorista. Puolet nuorista ei voinut kuvitella myöskään toimivansa missään muussakaan kunnallisessa luottamustehtävässä. Ylipäänsä kunnallinen vaikuttaminen kiinnosti vain joka neljättä nuorta. Enemmistö vastanneista ilmoitti vaikuttaneensa asioihin allekirjoittamalla vetoomuksen, muuttamalla omia kulutus- tai ostotottumuksiaan tai osallistumalla maksuboikotteihin. Tutkimuksen mukaan nuoret vierastavat päätöksentekoon vaikuttamiskeinoina poliittisia kanavia, barrikadeille nousua ja suoraa vaikuttamista viranomaisiin. (HS 5.9.2000.)

5.2 Puoluejärjestöjen tehtävissä tapahtuneet muutokset

Yhdistysten tehtäviä on kuvattu ja systematisoitu useasta eri näkökulmasta. Martti Siisiäisen (1996) mukaan yhdistyksillä on neljä keskeistä yhteiskunnallista funktiota. Ensinnäkin ne nostavat kansalaisyhteiskunnassa koettuja ongelmia julkiseen keskusteluun ja päätöksenteon areenoille. Toiseksi ne tuovat yhteiskuntaan uusia ideoita eli henkisiä ja poliittisia innovaatioita samalla vähentäen vieraantumista. Kolmantena yhdistysten funktiona tulee sivistyneistön kasvattamisen erilaisten yhteiskunnallisten tehtävien hoitamiseen. Neljäntenä yhteiskunnallisena funktionaan yhdistykset paikkaavat hyvinvointivaltion palveluaukkoja erityisesti asiantuntemuksensa avulla keventäen siten julkisen sektorin taloudellisia rasitteita. (Helanderin 2004, 30 mukaan.)

Norjalaiset ja ruotsalaiset tutkijat ovat puolestaan tulkinneet järjestöjen vapaaehtoistoiminnan kolmesta pääfunktiosta käsin, jotka pelkistäen ovat yhteiskunnallisen integraation tuottaminen, demokratian edistäminen ja hyvinvoinnista huolehtiminen. Sosiaalisen kiinteyden tuottajina yhdistykset tarjoavat jäsenilleen mahdollisuuden läheiseen vuorovaikutukseen ja siten myös sosiaaliseen verkostoitumiseen, mikä lisää luottamusta ja vahvistaa sosiaalista pääomaa. Demokratianäkökulma viittaa siihen, että yhdistykset organisoituneina ryhminä tarjoavat kansalaisille areenan toimia julkisen päätöksenteon kriittisinä korjaajina ja kansalaisten edunvalvojina. Järjestöt toimivat myös välittäjinä yksilöiden ja julkisten organisaatioiden välillä. Ne toimivat demokratiakouluina kohottaen jäsentensä kansalaispätevyyttä ja parantaen valmiuksia toimia päätöksentekijöinä. Hyvinvoinnista huolehtiminen yhdistysten funktiona korostaa niiden roolia taloudellisina toimijoina. Vaikka yhdistykset keräävät varoja yksityisiltä ja julkisilta tahoilta, niiden taloudellinen merkitys perustuu kuitenkin ensisijaisesti niiden tuottamaan vapaaehtoistyöhön. Järjestöt tuottavat palveluja jäsenilleen ja ulkopuolisille siten täydentäen hyvinvointivaltion palvelurakennetta ja –tarjontaa. (mt, 30-31.)

Kuntaliiton EKU2002 –kyselyyn sisältyi yhdistysten tehtäviä ja rooleja koskeva kysymys, jossa yhdistysvastaajia pyydettiin arvioimaan kymmentä tehtäväaluetta, jotka ovat alan

kirjallisuudessa mielletty yhdistysten keskeisiksi tehtäväalueiksi tai positiivisiksi funktioiksi. Vastaajia pyydettiin valitsemaan niistä kolme oman järjestönsä kannalta tärkeimpänä pitämäänsä tehtävää. (mt, 31.) Vaihtoehdot olivat esitetyssä järjestyksessä yhteiskunnan kiinteyden ylläpitäminen, kansalaiskasvattajana toiminen, jäsenten harjaannuttaminen yhteiskunnalliseen vallankäyttöön ja edunvalvontaan, demokratian edistäminen, yhteiskunnallisten uudistusten edistäminen, tarpeiden esille tuonti, joita julkiset viranomaiset eivät ole huomioineet, vapaaehtoisuuden edistäminen, työllistäminen, palveluiden tuottaminen sekä yhteisöllisyyden ylläpitäminen.

Tärkeimpänä funktiona vastaajat eli yhdistysten puheenjohtajat pitivät yhteisöllisyyden ylläpitoa, jonka asetti lähes joka toinen (46 %) vastaaja kolmen tärkeimmän yhdistystehtävän joukkoon. Seuraavaksi tärkeimmät funktiot olivat kansalaiskasvatus (38 %), viranomaisten huomiotta jättämien tarpeiden esille tuominen (38 %) ja vapaaehtoisuuden edistäminen (36 %). (mt, 32.)

Poliittisten yhdistysten osalta kyselyyn vastaajista puolet katsoi yhdistyksensä olevan aatteellinen yhdistys ja hieman vajaa puolet (48 %) piti yhdistystään sekä aatteellisena että edunvalvontayhdistyksenä. Vain kahden prosentin mielestä yhdistys on vain edunvalvontaan keskittynyt, ja yksi prosentti ei osannut sijoittaa yhdistystä kyseiselle ulottuvuudelle. Poliittiset yhdistyksen korostavat edunvalvontarooliaan vielä ammatillisia ja elinkeinoelämän järjestöjäkin vahvemmin.

Poliittisten järjestöjen edustajien käsitykset tärkeimmistä funktioista poikkesivat selvästi edellä tarkastelluista kaikkia eri yhdistystyyppejä edustavien vastaajien keskiarvoista. Tärkeimpinä tehtävinään poliittiset yhdistykset kokevat demokratian edistämisen (66 %), edunvalvonnan (56 %), uudistusten edistämisen (45 %) ja tarpeiden esilletuonnin (43 %). Kaikille yhdistyksille tärkeinä funktioina näyttäytyvät yhteisöllisyyden ylläpito ja kansalaiskasvatus eivät poliittisissa yhdistyksissä nousseet samalla tavalla esille. Yhteisöllisyyden ylläpidon ja kansalaiskasvatuksen toi esille vain neljännes (24 % ja 25 %) poliittisten yhdistysten vastuuhenkilöistä. Vain harvat poliittiset yhdistykset kokivat vapaaehtoisuuden edistämisen (12 %) keskeiseksi tehtäväalueekseen.

Käsillä olevaa tutkimusta varten tehtyjen haastatteluiden perusteella nämä kyselytutkimuksessa tärkeimmiksi nousseet funktiot näyttäytyvät verraten ohuina paikallisten puoluejärjestöjen toiminnassa. Jäsenten harjaannuttaminen yhteiskunnalliseen vallankäyttöön ja edunvalvontaan on vähäistä. Tosin puolueosastot välittävät edelleen jossakin määrin jäsenilleen ja kunnallisille luottamushenkilöille oman piirijärjestön järjestämää koulutusta. Tämä johtuu rektytoitumismallin muutoksesta: kun aiemmin kunnallisiin ja valtiollisiin luottamustehtäviin noustiin pitkän puolueuran jälkeen, nyttemmin malli on kääntynyt toisinpäin: usein puolueen jäseneksi liitytään vasta siinä vaiheessa kun asetutaan ehdokkaaksi tai tullaan valituksi kunnalliseen luottamustehtävään. Tällöin kouliutuminen vallankäyttöön tapahtuu vasta kuntien valtuustoissa, hallituksissa tai lautakunnissa. Tämä selittänee sitä, miksi kyselyaineistossa puolueyhdistysten edustajat korostivat keskimääräistä vähemmän kansalaiskasvatusfunktiota.

Yhteisöllisyyden vähäinen korostuminen poliittisten yhdistysten funktiona on myös selitettävissä paikallisen puoluetoiminnan muutoksilla. Puolueosastojen rapautumisen yksi ilmenemismuoto on ollut yhdessäolofunktion radikaali heikkeneminen: ne järjestävät yhä vähemmän erilaisia retkiä, juhlia ja tapahtumia. Puolueosastot ovat muuttuneet lähes pelkiksi vaalikoneistoiksi, joiden toiminta vaalien välillä rajoittuu lähes pelkästään muodollisten kokousrutiinien pyörittämiseen.

Perusosastot osallistuvat edelleen vaalien ehdokasasetteluun rekrytoimalla ehdokkaita toimialueeltaan, levittämällä puolueen vaalimateriaalia ja järjestämällä vaalitilaisuuksia, mutta varsinainen vaalikampanjan organisointi ja pyörittäminen on siirtynyt kunnallisjärjestöille. Isommissa kunnissa tämä tehtävä on siirtynyt kunnallisjärjestöiltäkin osin palkatuille päätoimisille puoluetyöntekijöille ja ehdokkaiden henkilökohtaisille tukiryhmille.

Vaalikampanjan organisointi eriytyy vahvasti kuntakoon mukaan: suurissa kunnissa se on professionalisoitunutta puolueista verraten riippumattomien ehdokkaiden henkilökohtaisten tukiryhmien ja ehdokaskohtaisen mediamainonnan näytellessä merkittävää roolia, kun taas pienissä kunnissa kampanjointi jää yksinomaan kunnallisjärjestön toiminnan ja sen julkaisemien ehdokkaiden yhteismainosten ja -lehtisten varaan. Pienissä kunnissa ehdokkaat eivät panosta lainkaan henkilökohtaiseen vaalimainontaan. Puolueiden paikallistason roolin heikkeneminen vaalikampanjoinnissa onkin yleismaailmallinen ilmiö (esim. Katz & Mair 2002, 125-126).

Ei kunnanvaltuutetun rooli ei ole niin tavoiteltu, että kukaan pistäisi yhtään ylimäärästä fyffee siihen peliin, että pääsisi sinne. Täällä pääsee tasan se joka haluaa, kun on niin pieni paikkakunta ja niitä paikkoja vaikuttaa on niin paljon, että varmaan pääsee jos haluaa.

Kun mä aattelen pitkää historiaa jostain sanotaan nyt 70-luvulta tänne, niin sehän on hirveesti heikentyny paikallisjärjestöjen rooli vaalityössä. Eduskuntavaaleissa se keskittyy hirveesti ehdokkaiden tukiryhmiin. Se on musta ainakin meillä heikentynyt tosi paljon. Aikaisemmin oli lehtien ja esitteiden jakelu ja tämmöset, niin ne oli paikallisyhdistysten varassa hirveesti. 70-luvulla vielä pystyttiin jakamaan jokaiseen talouteen talkoilla, mutta nythän sen hoitaa jakeluyhtiöt sikäli kun jotain jaetaan. Siis suurimmaksi osaksi. On nyt joitakin alueita, missä sitten tämmöstä on, mutta siis sehän on heikentynyt ilman muuta vaaleissa.

Jos on oman järjestön jäsen ehdokkaana, niin se kokoaa tukiryhmän, jossa on muualtakin väkeä kun omasta järjestöstä, niin se saattaa joskus pyytää jotain apua käytännön työssään. Mutta ne on hirveen itsenäisiä ne tukiryhmät. Joillakin on jopa ihan rekisteröityjä yhdistyksiä tukiryhminä. Taikka sitten jos on pieni järjestö ja tunnettu ehdokas, niin se saattaa olla itse asiassa se koko järjestö pelkästään se yhden ehdokkaan tuki. Siis sen tehtävä on tukea sitä yhtä ehdokasta.

Tämä kehitys on merkinnyt sitä, että kunnallisjärjestöjen alapuolella puolueorganisaatiossa toimivien puolueosastojen funktio on tänä päivänä paljolti hukassa. Puolueosastot ovat tänä päivänä puolueorganisaation heikoin lenkki. Kun niiden toiminta on politiikan huippusesonkinakin eli vaalien yhteydessä vähäistä ja kituvaa vaalien välillä, ei ole yllättävää, että jäsenmäärät laskevat ja uusien jäsenten rekrytointi on vaikeaa. Aatteellista keskustelua ei enää juurikaan käydä konsensuspohjaisen kunnallispolitiikan esityslistojen dominoidessa myös puoluejärjestöjen agendaa. Kunnallisjärjestöillä on perusosastoja selkeämpi rooli vaalien organisoinnissa ja puolueen kunnallispolitiikan ohjauksessa, joskin kunnallispoliittisen toiminnankin ohjaamisessa ne ovat menettäneet rooliaan valtuustoryhmille. Tähän kysymykseen palataan jatkossa yksityiskohtaisemmin.

Ja jos aattelee tämmöstä poliittisuutta, niin mun mielestä se on hävinnyt vähän näistä että nämä perusjärjestöt on pudonnut pois politiikan teon alueelta. Ne on jossakin siellä reunamilla, joita tarvitaan puolueäänestyksiin, ehdokkaitten asetteluihin. Mutta linjanvetojakin nykyään, tuntuu siltä, että enempi tehdään noissa vaalityöryhmissä kuin sinänsä perusjärjestöissä, joka kuitenkin puoluejärjestelmässä on se ankkuri jonka varaan kaiken pitäisi sitten tulla.

Isommissa kunnissa, jossa puoluehallinnon tasoja on kunnan sisälläkin on jo useita, niin kyllä siinä puolueyhdistykset on se heikoin lenkki. Ja niitten vaikutusvalta on niitten valtuutettujen varassa, jotka ovat siitä yhdistyksestä lähtöisin, jos he pitävät yhteyttä puolin ja toisin. Ja sitten taas kunnallisjärjestöistä on tullut aika selkeesti tämmösen, jos haluais olla kriittinen, niin virkamiesjohtoisen kehittämisen kuittausvälineitä. Kun tehdään kaupunkistrategioita ja osa-alueita, niin näiltä kunnallisjärjestöiltä sitten haetaan leima niihin suunnitelmiin, jotka on tehty tietysti jossain määrin poliittisenkin osallistumisen kautta, mutta että näillä ei oo mitään semmoista tekoa, että nämä osoittaisivat jotakin suuntia johonkin, vaan ne on semmoisia paikkoja, jossa kunkin puolueen virkamies käy kertomassa mitä on tekeillä ja sitten se hyväksytään tai merkitään tiedoksi ja se vaikutus on siinä.

Mitkä sitten ovat poliittisten järjestöjen toiminnan tulokset? Missä määrin ne ovat kyenneet edistämään tavoitteitaan? Seuraavassa tarkastellaan poliittisten järjestöjen vaikuttamista oman kunnan päätöksentekoon.

Yleisesti suomalaisissa yhdistyksissä subjektiiviset käsitykset omista vaikutusmahdollisuuksista ovat 1990-luvun loppuvuosien aikana heikentyneet. Yhdistykset katsoivat vaikuttamispyrkimystensä alan kaventuneen ja niiden arviot oman edunvalvontansa tuloksellisuudesta ovat selvästi laskeneet. Pienten kuntien yhdistykset kokevat pystyvänsä vaikuttamaan paremmin kuin suurissa kunnissa toimivat yhdistykset. Erityisesti suurissa kunnissa koetaan, että kunnassa ei kuunnella yhdistysten ääntä. Tosin Helanderin mukaan on yleistä, että järjestöt asettavat tavoitteensa epärealistisenkin korkealle, jolloin tavoitteen edes osittainen täyttäminen voidaan esittää jäsenistölle ja ulkopuolisille saavutuksena, ja näin voidaan antaa vaikutelma tehokkaasta ja tuen arvoisesta organisaatiosta. (Helander 2004, 82-86.)

Tarkasteltaessa EKU-2002 -aineistossa mukana olevien poliittisten yhdistysten vaikuttamispyrkimysten laajuutta kaksi viidesosaa ilmoitti pyrkineensä vaikuttamaan useisiin kysymyksiin kunnallispoliittisessa päätöksenteossa. Erityisesti pienten kuntien yhdistyksistä osa pyrki toimimaan laajalla rintamalla. Niistä vajaa puolet ilmoitti pyrkivänsä vaikuttamaan hyvin moniin kysymyksiin, suurimpien kuntien ryhmässä vastaavan osuuden ollessa viidesosan. Tämä johtunee siitä, että pienten kuntien yhdistyksistä suuri osa toimii eräänlaisina yleisjärjestöinä, kun suuremmista kunnista mukana lienee enemmän tiettyihin erillisintresseihin keskittyneitä järjestöjä.

Tiedusteltaessa vaikuttamisen tuloksellisuutta poliittisten yhdistysten omat arviot toimintansa tuloksellisuudesta suhteessa kuntaan painottuvat hieman viisiportaisen arviointiasteikon keskikohdan alapuolelle. Noin kolmannes (32 %) piti vaikuttamispyrkimyksiään hyvin tai jokseenkin tuloksellisina ja reilu kolmannes heikkoina tai vähäisinä. Vain harvassa järjestössä oltiin täysin tyytyväisiä vaikuttamisen tuloksellisuuteen, sillä vain 6 prosentin mielestä vaikutuspyrkimykset ovat olleet hyvin tuloksellista ja neljännes piti tuloksia jokseenkin hyvinä. Kuntakoolla on vaikutusta, sillä poliittisissa yhdistyksissä katsotaan sitä ylemmin kyetyn vaikuttamaan oman kunnan päätöksentekoon, mitä pienemmästä kuntakokoryhmästä on kysymys. Tuloksellisuusarviot ovat yllättävänkin heikkoja, sillä on syytä muistaa, että arvioijina toimivat yhdistysten omat johtohenkilöt, jotka tuskin ainakaan vähättelevät yhdistyksensä saavutuksia.

Puoluejärjestöjen toiminnan rapautuminen on osaltaan selittämässä isoissa kunnissa ja vähän pienemmissäkin yhdenasianliikkeiden syntymistä. Kun puolueosastot ovat menettäneet tuntumaansa ja otettaan paikallisesti koettuihin epäkohtiin, politiikan agendalla on syntynyt tilaa uusille toimijoille, varsinkin yhdenasianliikkeille. Puolueissa liikkeiden toimialan kapeus koetaan ongelmaksi, mutta niiden asettaman haasteen edessä ollaan neuvottomia.

Jos meistä kaikista tulee Tampereella vain yleisyhdistyksiä niin se katoaa kokonaan tää yhteys siihen mitä siellä alueelle kenties tapahtuu. Ja se tarkoittaa sitä, että silloinhan me entistä enemmän ollaan kansalaisvaikuttamisessa näitten yhdenasianliikkeiden varassa, että ne nostaa ne asiat ja sittenhän politiikasta tulee aivan kamalaa, koska silloin vain äänekkäimmät asiat tulee hoidettua ja ne, joitten taakse ei saada ääntä niin ne unohtuu. Politiikassa hyvä puoli on se että siinä kuitenkin on tää jonkunlainen ikään kuin vähäosaisuuden puolustus kuitenkin olemassa semmoisena systemaattisena ajatteluna. Ja myös toimii niin. Nää on just tämmösiä, aktiivit ihmiset hakee, ja varsin itsekkäistä lähtökohdista niitä mihin osallistutaan ja mihin ei.

Niille (yhdenasianliikkeille) on tullut tilaa sen takia, että nää poliittiset järjestöt ovat menettäneet otettaan... Puolueyhdistyksiä ylläpidetään, mutta ne ei oo kauheen aktiivia sen alueen eikä sen oman välittömän vaikutuspiirinsä suhteen, jolloin on tullut tilaa sitten toimia näiden. Ja varmaan siinä sitten menee resursseja, mutta en mää usko, että jos tältä liikkeeltä olisi kysytty, että haluaisitteko jatkaa tätä työtä poliittisissa yhteyksissä niin kyllä siinä varmaan suuri osa sanoo, että ei kiitos.

6. Taloudelliset resurssit

Vapaaehtoistoiminnan panos on erityisen tärkeää juuri poliittisille yhdistyksille, sillä ne toimivat EKU-2002 -aineiston perusteella eri yhdistystyypeistä selvästi kaikkein pienimmillä taloudellisilla resursseilla. Puolueyhdistykset toimivat lähes kokonaan vapaaehtoisvoimin, sillä päätoimista palkattua henkilöstöä oli vain kahdessa (1,2 %) kyselyyn vastanneessa yhdistyksessä ja sivutoimistakin vain kahdeksassa (5 %). Puoluetoimistoista vuonna 1997 keräämieni tietojen mukaan päätoimisia paikallisten puoluejärjestöjen tai valtuustoryhmien toimihenkilöitä SDP:ssä oli 14, Vasemmistoliitossa 5-6, kokoomuksessa 3-5, RKP:ssä 1-2, mutta keskustassa ei ainuttakaan. Nämäkin olivat keskittyneet pelkästään suurimpiin kaupunkikuntiin.

Vuonna 2001 poliittisten yhdistysten kokonaismenot olivat keskimäärin alle 20 000 markkaa (33638 euroa) vuodessa mediaanin jäädessä niinkin alas kuin 3 107 markkaan vuodessa (522 euroa). Poliittisten järjestöjen pääasiallisen tulonlähteen muodostavat jäsenmaksut ja puoluevero. Keskus- tai piirijärjestö oli avustanut noin kolmannesta (34 %), ja neljänneksellä oli tuloja tavaroiden tai palveluiden myynnistä. Julkista, kunnan tai valtion, tukea ilmoitti saaneensa vain 8 prosenttia.

EKU-2002 –kyselyaineiston perusteella taloudelliset resurssit ovat ongelma poliittisille yhdistyksille, sillä niiden johtohenkilöistä 70 prosenttia oli samaa mieltä (joko jokseenkin tai täysin samaa mieltä) väittämän kanssa, että järjestöjen ulkopuolista varainhankintaa tulisi helpottaa. Pienissä kunnissa tämä osuus oli suurin, 80 prosenttia, toiseksi suurin suurissa kunnissa, 71 prosenttia ja pienin keskisuurissa kunnissa, 62 prosenttia. Kunnan koko ei kuitenkaan suoraan selitä resurssitarvetta, sillä täysin samaa mieltä olevien osuus kasvoi kunnan koon myötä siten, että pienissä kunnissa näin katsovia oli 14 prosenttia, mutta suurissa kunnissa lähes kaksi kertaa enemmän eli 26 prosenttia.

Puolueosastojen taloudellisten resurssit ovat heikentyneet kaikissa puolueissa, mihin on vaikuttanut jäsenmaksutulojen väheneminen jäsenmäärän supistumisen seurauksena samoin kuin puolueverokertymän supistuminen. Kunnalliset luottamushenkilöt maksavat kokouspalkkioistaan prosenttipohjaisen puolueveron puolueosastolleen.

Suomen kuntien valtuustoissa, hallituksissa ja lautakunnissa oli vuonna 2001 kaikkiaan noin 36 000 luottamushenkilöpaikkaa, kun niitä vuonna 1993 oli vielä 8 prosenttia enemmän eli vajaat 39 000. Valtuustopaikat vähenivät 293:lla (-2 %), hallituspaikat 36:lla (- 1%), mutta lautakuntapaikat jopa 2 676:lla (- 12 %). Jäsenmäärien supistuminen painottuu 1990-luvun jälkipuoliskolle. (Pekola-Sjöblom 2005, 37-38.)

Erityisesti lautakuntaorganisaatio koki suuren muutoksen vapaakunta- ja hallintokokeilujen seurauksena 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alkuvuosina. Kun vuoden 1976 kunnallislain mukainen lakisääteinen lautakuntaorganisaatio muodostui 18 lautakunnasta, vuoden 1995 kuntalain mukaan lautakunnat eivät enää ole pakollisia tarkastuslautakuntaa ja eräiden erityislakien edellyttämiä lautakuntia lukuun ottamatta. 2000-luvun alussa lautakuntia oli keskimäärin kuusi per kunta, joskin kuntakohtainen vaihtelu oli erittäin suurta maamme kuntakentässä: vähimmillään lautakuntia on ollut kaksi (poislukien tarkastus- ja vaalilautakunnat) ja enimmillään 18. (mt, 34.) Lautakuntien määrällä on olennainen vaikutus kuntalaisten osallistumismahdollisuuksiin sitäkin kautta, että mitä vähemmän kunnassa on lautakuntia, sitä suurempi osa lautakuntajäsenistä on valtuutettuja (mt, 54). Toisin sanoen lautakuntien määrän supistuminen vähentää puolueaktiiveille ja uusille jäsenille jaettavissa olevia paikkoja.

Kun useimmissa kunnissa lautakuntien määrää leikattiin rajusti 1990-luvun alkupuolella, kaikki puolueet menettivät huomattavan osan puolueveroa maksavista jäsenistään. Esimerkiksi Tampereella lautakuntien määrä supistui viiteen, kun niitä enimmillään oli yli 20, minkä lisäksi kouluilla oli omat johtokunnat (Ruostetsaari & Holttinen 2001, 47) Koulujen johtokuntia karsittiinkin kovalla kädellä vapaakuntakokeilun yhteydessä, mutta nyttemmin ne ovat taas yleistyneet Suomen kunnissa (Pekola-Sjöblom 2005, 39).

Voidaan kysyä, voitaisiinko paikallista puoluetoimintaa elvyttää julkisen rahoituksen, esimerkiksi kunnallisen puoluetuen avulla? Tosin jo nyt tutkimuskunnista Valkeakoski tukee puoluejärjestöjen toimintaa opintotuen ja valtuustoryhmien tiedotusrahan nimellä. Tehdyissä haastatteluissa tuli esille, että puoluejärjestöissä suhtaudutaan pääosin joko kielteisesti tai ainakin varauksellisesti kunnan suoraan poliittiselle järjestötoiminalle maksamaan taloudelliseen tukeen. Varauksellisuutta perustellaan muun muassa sillä, että jo nykyisin kunnat tukevat puoluetoimintaa nuorisotoimen kautta ja että jokainen kunnallinen luottamushenkilö maksaa kunnan maksamista kokouspalkkioistaan puolueveroa puolueelleen. Kunnallinen puoluetuki herättäisi kritiikkiä valtakunnallisen puoluetuen tapaan. Talkootyön merkitystä halutaan edelleen korostaa.

Tuntuu hirveen haetulta se, että pitäisi lähteä ikään kuin resursoimaan sitä hommaa ja siinä on myöskin semmoinen pointti, että se on vähän sen tyyppinen tilanne, että milläs pohjattomaan kaivoon vettä kaatamalla saat siitä kaivon. Ellei silla sanomalla ja toiminnalla ole poliittista kaikupohja, joka on uskottavaa, niin aika vaikea on kuvitella, että sitä puhtaasti jollain euroilla pystyttäisiin hoitamaan.

Kyllähän ehkä ne rahat nyt helpottaisi, mutta en mä usko, että sillä mitenkään suora yhteys on, että kun pannaan rahaa lisää, niin aktiviteetti sen takia sitten lisääntyisi kauheasti.

Noin yht'äkkiä ajatellen niin se tuntusi siltä, että jos olisi niitä taloudellisia resursseja, niinkun meilläkin on tosi pienet osastolla ne taloudelliset resurssit, että olisi esimerkiksi vaalityöhön enemmän pelimerkkejä ja olisi enemmän esillä, niin se saattaisi omalta osaltaan lisätä myös kuntalaisten kiinnostusta…

Osa puoluejärjestöjen edustajista pitääkin kunnan välillistä tukea esimerkiksi toimitilojen muodossa rahallista tukea parempana vaihtoehtona.

Kunta voisi tarjota kuitenkin muita resursseja kuten tiloja. Kansalaisjärjestöjen toimintaa pyritään tukemaan, mutta miksi puolueiden toimintaa ei pidetä kansalaisjärjestötoimintana. Niillä tulisi olla myös mahdollisuus osallistua samalla tavoin.

7. Puolueiden paikallistoiminnan hiipumisen syyt

Mitkä syyt ovat sitten johtaneet puolueiden paikallistoiminnan hiipumiseen? Puolueosastoissa tähän nähdään monia ja eritasoisia syitä. Ensinnäkin ”suurten kertomusten” eli merkittävien yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden katoaminen on vienyt puolueiden jäsenten osallistumismotiiveja. Kun puolueet ovat ohjelmallisesti lähentyneet toisiaan, ”hyviä vihollisia” tai kriisejä, jotka aktivoisivat toimintaan, ei enää ole tai sitten uhat mielletään niin vahvoiksi (esim. globalisaatio, uusliberalismi), että niitä vastaan kamppailu on toivotonta.

Kyllä se varmaan on jotenkin niin, että enää ei ole semmosia suuria yhteiskuntapoliittisia tavoitteita, joihin ihmisten olisi helppo kiinnittää ittensä. Ja jotka olisi omakohtaisesti koettuja. Ja kun kaikki ovat kuitenkin yksimielisiä siitä että hyvinvointivaltiota pitää puolustaa, oikeastaan puolueesta riippumatta kaikki ovat sitä mieltä. Ja puolueitten erot muutenkin ovat niin vähäiset niin uudet ihmiset eivät miellä tai ihmiset, joilla ei ole poliittista kokemusta, jolla ei oo sitä ollut esimerkiksi kotona tai koulussa tai työpaikalla sitä yhteyttä poliittiseen toimintaan niin ei niille löydy sitten yksilönäkään semmosta kiinnekohtaa. Ei ole semmoisia suuria kertomuksia, joihin vois tarttua.. ei ole semmoisia kriisejä, jotka järjestäisi ihmisiä joukkoliikkeisiin. Mutta mä veikkaan, että jos semmoisia rupee tulemaan, niin kyllä suomalaiset sitten taas on liikkeellä. Esimerkiksi tuon lama-ajan hyvinvointivaltion puolustuskamppailu niin kyllähän se liikutti ihmisiä kovasti. Esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeeseen tuli valtavasti uutta väkeä, nimenomaan uusilta aloilta silloin. Mutta ei puolueisiin kuitenkaan.

Se onkin se ongelma, ettei ole mitään semmoista epäkohtaa, miten saisi joukot liikkeelle. Ihmisten pitäisi vähän olla kiukkuisia, niin sitten ne osallistuu. Joku semmoinen epäkohta, joku syntipukki pitäisi löytää. Se on vähän niinkuin näissä kyläasioissa, että tehdään joku tie, kevyenliikenteenväylä tai koulu lopetetaan, niin sitten saadaan kyllä joukot (liikkeelle).

Itsekritiikillekin koettiin olevan aihetta. Tosin yleisellä ilmapiirillä voi olla vaikutusta myös sekä siihen, missä määrin vanhemmat ovat valmiita vetämään lapsiaan mukaan järjestötoimintaan että lasten ympäristössään kokemiin asenteisiin politiikkaa kohtaan. Uusiutumista osastoissa ei tapahdu, kun edes aktiivit eivät vedä mukaan omia lapsiaan. Toisaalta ongelmana pidettiin myös kodin ”ylipolitisoitumista”: harrastus – tai jopa puoliammattilaisuus, joka vie vanhempien kaiken vapaa-ajan, ei vedä lapsia puoleensa.

Tää nykyinen sukupolvi se ei enää tuonut lapsiaan työväentalolle. He eivät kasvaneet siihen. Se olisi ollut paras keino, että olisi koko ajan pitänyt ne lapset mukana, että ne olisi tottunut olemaan niinkuin ennen oli. Tottakai television vaikutus on valtaisa tietysti ollut ja kaikki tää maailman kehitys, mutta jotenkin mielenkiinto poliittiseen elämään lässähti eikä sitä ehkä arvostettu sitten eikä tajuttu sitä.

Konsensuspolitiikka näyttäytyy puoluetoiminnan hiipumisen syynä myös paikallistasolla. Kuntien talousahdinko laman, valtionosuusleikkausten ja muuttoliikkeen seurauksena on kaventanut kunnallispolitiikan liikkumatilaa ja tehnyt siitä entistä vaihtoehdottomampaa, mikä vähentää äänestäjien mielenkiintoa paikallispolitiikkaa kohtaa. Talousahdingossa olevien kuntien valtuustoissa ”puoluepolitikoinnille” ei jää juurikaan tilaa. Kunnallisjärjestöjenkin esityslistat rakentuvat vaalien välillä kunnallispoliittisten kysymysten varaan. Aatteellinen keskustelu on näivettynyt niin perusosastoissa kuin kunnallisjärjestöissäkin. Tämän kehityksen seurauksena politiikka on paljolti kadonnut paikallisista puolueorganisaatioista. Edes kaikkien kuntien nettisivuilta ei käy ilmi valtuutettujen puoluekanta.

Jos joku ulkopuolinen, joka ei tietäisi mitä puoluekantaa kukin edustaa, tulisi kuuntelemaan meidän valtuuston kokousta, niin ei varmaan sen perusteella osaisi sanoa, että mitä kukin edustaa.

Esimerkiksi kunnanhallituksen kokouksessa ei näy minkä puolueen edustaja siellä on. Ei siellä politikoida sillä tavalla eikä valtuustossa. Se on aika harvinaista nykyään. Kyllähän tässä jokaisen täytyy koittaa sitä, että tätä kuntaa saataisi vietyä eteenpäin ja pidettyä se hengissä.

Puolueet ovat vaaleja varten ja (niiden jälkeen) toimitaan sitten yhden puolueen sisällä, Luopioisten puolueen sisällä.

Kunnat on ajettu niin ahtaalle, että ei siellä enää sisällä passaa paljon kinata keskenään…Kyllä siinä on pakko joustaa joka ryhmän omissa (tavoitteissa). Ei voida lähtee siltä samalta tasolta kuin valtakunnanpolitiikka, niin mukava kun se olisi välillä olla kunnan politiikassakin oppositiossa ja räksyttää kuin rakkikoira.

Politiikan yleisen arvostuksen ja sosiaalisen statuksen koetaan myös heikentyneen, mikä karkottaa jäseniä puoluetoiminnasta. Media ruokkii kuvaa politiikasta likaisena pelinä, mikä leimaa myös paikallisjärjestöjen toimintaa, vaikka paikallistasolla yhteisten asioiden hoitoa edustava kunnallispolitiikka koetaan aivan eri asiana kuin valtakunnan tason politiikka.

Jotenkin mielletään se politiikka likaiseksi peliksi niin kuin sitä paljon on lehdistössä. Politiikka –sana ei varmaan kauhean hyviä mielikuvia luo. Sille pitäisi vaihtaa nimi, että itse asiassa se on niitä käytännön asioitten hoitamista. Eduskuntatasolla se vähän onkin erilaista, mutta näin pienessäkin kunnassa, niin kyllä se on ihan tätä käytännön asioitten hoitamista. Ei ne raja-aidat ole niin hirveen erottuvia, mitä jossain valtakunnanpolitiikassa puolueitten kesken.

Valtakunnan politiikan nähdään vaikuttavan paikallistason politiikkaan sitä kautta, että oman puolueen hallitusasema passivoi järjestötoimintaa, ei pelkästään valtakunnan vaan myös piiri- ja paikallistasolla. Kun puolue on hallituksessa, puolueen tavoitteita ajetaan pääasiassa oman ministeriryhmän kautta. Yleisemminkin vallankäytön painopisteen nähdään puolueorganisaatioissa siirtyneen valtakunnan tasolle ja paikallisen puoluetoiminnan merkityksen vähentyneen.

Siinä on vähän sellainen tuntuma ollut, varsinkin näinä hallituskausina, että paikallisjärjestöllä ei kauheesti roolia ole. Siis tosiasiallista jotain vaikutusvallan taikka demokratian näkökulmasta. Itte oon kritisoinut kovasti sitä, että sehän keskittyy ministeriryhmään jos ollaan hallituksessa ja sitten on eduskuntaryhmä, puolueen johto, kansanedustajat, kunnanvaltuutetut, kunnallisissa luottamustehtävissä olevat. Mutta sitten muulle porukalle ei oikeen hirveesti roolia löydy. Ja se

on se minkä takia, mää luulen, että se on yleisempikin puolueissa, että se jäsenmäärän kehitys johtuu siitä, että sillä ei ole sillä perusjärjestöllä oikeesti ihan todellista roolia ollut. Sehän tietysti vähän riippuu yksilöistä, että kuinka hyviä taikka viitseliäitä taikka lahjakkaita vetäjiä on. Kyllä se on hirveesti siitä paikallisesta aktiivisuudesta kiinni. Ettei tietoisesti haeta sitä demokratia mun mielestä.

Yhtenä syynä puolueiden paikallistoiminnan hiipumiseen tuli esille myös järjestötoiminnan konservatiivisuus. Puoluetyön toimintamuodot ovat olleet samat vuosikymmeniä eikä uusiutumista ole tapahtunut. Perinteiset kokousrutiinit eivät houkuttele uusia jäseniä. Kunnallispolitiikan päätöksentekoprosessit ovat monimutkaisia ja pitkäkestoisia, joissa vaikuttamisen tulokset konkretisoituvat hitaasti.

Ja sisäiset syyt jos niitä miettii sitten, niin on se, että tää puoluetoiminta on äärimmäisen konservatiivisia toimintatavoiltaan. Se ei välttämättä houkuttele nuoria ihmisiä, jotka haluaiis semmosta toiminnallista.

Ne (kunnallispolitiikan päätöksentekoprosessit) on vuosien päähän meneviä prosesseja, eikä niistä ei saa kukaan mitään irtopisteitä. Kun ruvetaan vaikuttaan kaavoitukseen etukäteen niin se on kaksi, kolme, neljä vuotta ennen kuin siellä sitten jotain tapahtuu. Siitä ei saa mitään poliittisia irtopisteitä, vaan se pitää vaan luottaa, että se on sen poliittisen perusyhdistyksen tehtävä. Sille kuuluu vaikuttaa niin, että sen alueen rakenne kehittyy tai tässä tapauksessa työpaikat säilyy mahdollisimman pitkälle. Se on siitä toiminta-ajatuksesta tulevaa tehtävää, josta kukaan ei palkitse. Ehkä tää on myöskin yksi syy siihen, että ihmiset, jotka hakee että toiminnassa olisi jotakin hohdokkuutta ja elämyksellisyyttä niin ei ne taida hakeutua puoluetoimintaan.

Hyvin usein vähäistä mielenkiintoa puoluetoimintaa kohtaan selitetään työkiireillä ja työelämän kasvaneilla paineilla. Laman seurauksena moni työpaikkansa säilyttänyt varmasti koki työhön kohdistuvien odotusten kasvaneen. Toisaalta vapaa-aika on pitkällä aikavälillä lisääntynyt työajan lyhentyessä. Mutta kuten eräs haastateltava huomautti, että jos ”lajirakkaus” politiikkaan puuttuu, motiivia osallistumiseen ei ole.

8. Paikallisten puoluejärjestöjen vuorovaikutussuhteet

8.1 Vuorovaikutus puolueorganisaation eri tasojen välillä

Suomalaista yhdistyskenttää on lähes sen alusta asti luonnehtinut kaksi- tai kolmiportaisuus. Paikallisyhdistykset ovat jäseninä toimialansa valtakunnallisissa liitoissa ja usein vielä näiden välissä olevassa piiri- tai alueportaassa. Voimanlisää paikallisyhdistykset saavat liitoilta ja piireiltä pääasiassa informaation, neuvonnan ja koulutuksen, mutta osa myös taloudellisen tuen muodossa. (Helander 2004, 37.)

Poliittisten puolueiden organisaatiorakenne on perinteisesti ollut neliportainen siten, että paikallistasolla, lähinnä alue- tai työpaikkapohjaisten puolueosastojen yläpuolella on toiminut kunnallisjärjestö. Kuten edellä on käynyt ilmi, sittemmin paikallinen organisaatiorakenne on ohentunut yksiportaiseksi siten, että osassa puolueista ja kunnista paikallistason puoluetoiminnasta vastaa enää vain yksi puolueosasto.

Kuntaliiton EKU 2002 -tutkimuksessa yhdistysten vastuuhenkilöiltä tiedusteltiin, kuinka tärkeää on oman yhdistyksen yhteistyö toisten paikallisyhdistysten, alue- tai piirijärjestön, valtakunnallisen liiton/keskusjärjestön ja kansainvälisen organisaation kanssa. Yleisesti aiempaa harvemmat yhdistykset pitävät yhteyksiä ylempiin järjestötasoihin tärkeänä (Helander 2004, 37).

Poliittisissa yhdistyksissä ylempiin järjestötasoihin, etenkin piirijärjestöihin kohdistuvia yhteyksiä pidetään kuitenkin olennaisina: tärkeinä tai erittäin tärkeinä niitä pitää 82 prosenttia vastaajista ja ei lainkaan tärkeinä vain 6 prosenttia vastaajista. Toiseksi merkittävimpänä koetaan yhteistyö valtakunnan tason organisaatioiden kanssa (68 % tärkeä tai erittäin tärkeä) ja kolmanneksi merkittävimpänä yhteistyö toisten paikallisyhdistysten kanssa (62 %). Yhteistyötä tärkeänä kansainvälisten organisaatioiden kanssa pitää vain 8 prosenttia poliittisten yhdistysten vastaajista.

Yhteistyön merkitys piirijärjestöjen kanssa ei riipu suoraan kuntakoosta. Yhteistyötä piirijärjestöjen kanssa tärkeänä tai erittäin pitää 83 prosenttia pienissä alle 5500 asukkaan kunnissa toimivista poliittisista yhdistyksistä, 78 prosenttia keskisuurten eli 5 500-20 000 asukkaan kuntien ja 85 prosenttia suurten yli 20000 asukkaan kuntien poliittisista yhdistyksistä. Tosin erittäin tärkeänä sitä pitää yli puolet (54 %) pienten kuntien vastaajista, mikä on kymmenkunta prosenttiyksikköä enemmän kuin muissa kuntakokoryhmissä.

Sitä vastoin yhteistyön kokeminen tärkeäksi valtakunnantason järjestön kanssa kasvaa selvästi kuntakoon myötä. Pienissä kunnissa sitä joko tärkeänä tai erittäin tärkeä pitää 53 prosenttia, keskisuurissa kunnissa 66 prosenttia ja suurissa kunnissa 75 prosenttia poliittisista yhdistyksistä.

Edunvalvontavoimansa lisäämiseen tähtäävää yhteistyötä toisten yhdistysten kanssa ilmoittivat tekevänsä eri järjestötyypeistä laajimmin juuri poliittiset järjestöt, joista kaksi kolmasosaa on harjoittanut sitä. Muiden järjestöjen yhteistyö paikallisten puolueiden kanssa on satunnaista ja vähäisempää kuin muiden yhdistysten keskinäinen järjestöyhteistyö. Ainoastaan ympäristöjärjestöillä, elinkeinoelämän järjestöillä ja eläkejärjestöillä yhteydenpito puolueisiin on selvästi keskimääräistä suurempaa. Näitä yhteistyösuhteita selittää se, että eläkeläisjärjestöistä suurin osa toimii lähellä jotakin puoluetta, ja elinkeinoelämän järjestöillä on läheiset yhteydet porvarillisiin puolueisiin sekä ympäristöjärjestöillä vihreisiin. Kaksi viimeksi mainittua järjestötyyppiä pyrkii pitämään yhteyksiä myös useampiin puolueisiin ilmeisesti myös säilyttääkseen poliittisen neutraliteettinsä. (Helander 2004, 81.)

Piirijärjestöjen tärkeys puolueiden paikallisyhdistysten yhteistyökumppaneina tulee esille myös käsillä olevaa tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa. Piirijärjestö johtaa puolueen vaalikampanjointia vaalipiirissä sekä vastaa kunnallisjärjestöille ja perusosastoille suunnatun koulutuksen organisoinnista ja toteuttamista. Koulutusta tarjotaan sekä vaaleissa ehdokkaaksi lähteville että valituiksi tulleille kunnallisille luottamushenkilöille. Osallistumisaktiivisuus koulutukseen ei kuitenkaan näytä nousevan kovin korkeaksi. Vaikka puolueosastot valitsevat edustajansa piirikokoukseen ja ehkä saavat edustajansakin valituksi piiritoimikuntaan, vuorovaikutuksen suunta kulkee selvästi piirijärjestöstä paikallistasolle. Puolueosastoissa piirijärjestön tarjoamaan tukeen ollaan pääosin tyytyväisiä. Esille tuli tosin näkemyksiä, joiden mukaan piirijärjestöjen odotukset perusosastoja kohtaan ovat turhan suuria.

Piiri toki tukee oikeenkin mukavasti ja joskus tuntuu, että sieltä piiriltä tulee vähän turhankin

paljon postia, velvoitteita, että pitäisi mennä sinne ja tänne. Se koulutustarjonta on kyllä ihan mun mielestä kiitettävää. Mutta että se osallistuminen sitten täältä sinnepäin on sitten jo vähemmän kiitettävää. Tosiaan kun tämä poliittinen toiminta ei nyt ole niin kauhean tärkeätä. Siis politiikka sinänsä. Valtakunnanpolitiikka ennen kaikkea.

Valtakunnan tason politiikantekoon kytkeytyvinä piirijärjestöt ovat säilyttäneet asemansa politiikan teon paikkoina, jota seutuyhteistyön lisääntyminen on entisestäänkin korostunut. Kunnallisvaalien jälkeen valtaa jaetaan alueellisesti sekä maakuntien että seutukuntien tasolla, missä puolueiden piirijärjestöillä on merkittävä rooli. Piirijärjestöjen tasolla puolueet ottavat kantaa myös valtakunnallisiin kysymyksiin.

Piirijärjestöt ja piirijärjestöjen kokoukset on politiikan teon paikkoja. Ne on säilyttänyt sen puolueen sisäisten linjausten roolin ja piirikokouksissa käydään keskustelua siitä, mitä puolueen linjauksissa on kohdallaan ja mitä ei, että niissä arvioidaan sitä. Ne on minun mielestä vilkkaampia paikkoja tässä suhteessa. Tämä kunnallistaso on eri maailmasta. (Piirijärjestöissä) ollaan jo vähän lähempänä sitten valtakunnanpoliittisia kysymyksiä myöskin. Mikäänhän ei estäisi perusjärjestöjäkin niistä keskustelemasta, mutta eipä sitä keskustella.

Käytännössä piirijärjestöjen panos paikallisen poliittisen järjestötoiminnan kehittämisessä näyttäisi kuitenkin jääneen verraten vähäiseksi. Piirijärjestötasollakin toiminta keskittyy vaalikampanjoihin ja siihen liittyvään koulutuksen sekä kokousrutiinien pyörittämiseen.

Kyllä se tukee, mutta siinä ei ole aktiivista kehittämisjuttua. Siinä on vähän sen paikallistoiminnan suhteen on ollut vuosikaudet sormi suussa, että mitä se. Sehän on ollut kauhean yksipuolista, että se on mennyt tällaisten rutiinien hoitamiseksi, että se on vaan sääntömääräisten asioitten pyörittämistä. Siinä ei esimerkiksi hirveen aktiivista toiminnan kehittämisideaa taikka uusien jäsenten hankkimista tai markkinointia (ole), että se on ollut vuosikauden aika vähäistä. Se on aika huonoa. Taikka siinä ei oikeestaan ole tiedetty, että mitä tehdä. Nyt siinä on vähän elpymistä.

Puolueosastojen vuorovaikutus valtakunnan tason organisaation kanssa ja siltä saatava tuki jää piiritasoa selvästi vähäisemmäksi. Vuorovaikutuksen suunta kulkee Helsingistä perustasolle lähinnä erilaisen kommunikaation, kuten kirjeiden ja sähköpostin muodossa. Sitä välittävät ajoittain myös kunnissa vierailevat kansanedustajat ja puoluejohdon edustajat. Vastaavasti politiikkaa koskevat puolueosastojen näkemykset välittyvät valtakunnantason organisaatioon lähinnä piiritason välityksellä ja suodattamina. Puolueosastoissa valtakunnalliselta tasolta saatava tuki koetaan vähäiseksi, mutta vahvempaa tukea ei juurikaan kaivata.

Kyllä tämä käytännön politiikka, että puoluevaltuusto, puoluehallitus, piiri, sitä kautta sitten tulee. Toki me saadaan näitä ns. paimenkirjeitä, että nyt tehdään tätä tai tuota, mutta ei niiden kanssa sellaista sortteeraamista (ole), että me voitaisiini jotenkin arvottaa niitä tai hirveestikään esittää omia näkemyksiämmekään, koska ne on puoluehallituksen kantoja tai puoluevaltuuston kantoja ja niitten mukaan sitten vaan mennään ja tietyissä tapauksissa myöskin puolueen puheenjohtajan näkemyksiä.

No tulee sieltäkin välillä kirjeitä. Puheenjohtajat joskus muistaa jotenkin. Ja sitten kun on jotain asiaa, niin tietysti sitten sinnepäin, mutta aika vähän meillä on valtakunnantason asioita. Kyllä me ollaan todettu, että kai me täällä koitetaan olla hiljaa, että ei ne huomaakaan, että me ollaan olemassa. Yhdistä meitä mihinkään.

Varsinkin pienemmillä paikkakunnilla politiikan teon todellisuus voi näyttäytyä tyystin erilaiselta kuin piiri- saati valtakunnantasolla. Edellä jo kävi ilmi, että poliittisten yhdistysten yhteistyön merkitys valtakunnan tason puolueorganisaatioiden kanssa koetaan sitä vähäisempänä, mitä pienemmästä kunnasta on kysymys. Puolueorganisaation eri tasoilla voidaankin puhua kokonaan eri kieltä, mikä vaikeuttaa puolueorganisaation eri tasojen välistä vuorovaikutusta. Toisin sanoen professionalisoituneen politiikan retoriikka voidaan kokea vieraaksi vapaaehtois- ja harrastustoimintaan perustuvassa paikallisessa järjestötyössä. Tämän seurauksena kommunikaatio ja samalla vaikutusvalta kulkee puolueorganisaatiossa yhä selvemmin ylhäältä valtakunnan tasolta alaspäin piirien kautta paikallistasolle.

Kyllä mun nähdäkseni me välillä puhutaan eri asioista täällä paikallisesti kuin Tampereella piirissä ja varsinkin valtakunnallisella (tasolla) Helsingissä. Jos me puhutaan käpylehmistä niin ne sitten oikeista tai sitten toisinpäin. Siis välillä tuntuu, että me ei puhuta samaa kieltä ollenkaan. Meillä oli jossain välissä jonkinmoinen katkos. Se kai meillä tässä on just niin, että on se sukupolvenvaihdos menossa valtakunnallisesti ja se painottuu niin paljon kaupunkipohjalle toi puolueen systeemi. Että me tehdään ihan eri asioita kun mitä tuolla kaupungissa. Jos siellä on paljon toimihenkilöitä ja muita jäsenistössä, niin täällä on melkeen kaikki yrittäjiä… Kun lähetään johonkin piirikokoukseen, niin kyllä täällä on pitkälti se mentaliteetti, että hoitakoot asiansa, että meidän on ihan turha mennä sinne, että ne puhuu niin korkealentoisia tuolla Tampereen tasolla.

8.2 Vuorovaikutus kunnallisten luottamuselinten kanssa

Edellä on jo käynyt ilmi, että paikallisten puoluejärjestöjen toiminta painottuu yhä enemmän kunnallispolitiikkaan. Seuraavassa tarkastellaan puoluejärjestöjen vuorovaikutusta kunnallisten luottamushenkilöiden kanssa. Voidaan kysyä, missä on paikallisen politiikanteon painopiste, puolueosastoissa, kunnallisjärjestössä vai puolueesta valittujen luottamushenkilöiden muodostamassa kunnanvaltuusto- ja hallitusryhmässä?

Liikkeelle voidaan jälleen lähteä EKU 2002 –kyselyaineistosta, jossa on kysytty poliittisten yhdistysten vastuuhenkilöiltä sitä, missä määrin niiden toimi/luottamushenkilöt toimivat kunnallisissa luottamustehtävissä. Puolueosastojen vaikutusvalta kunnallispolitiikkaan on pitkälti näiden omien luottamushenkilöiden varassa, kun taas kunnallisjärjestöillä on tiiviimmät institutionaaliset yhteydet kunnallisiin päätöksentekoelimiin. Kokonaisuudessaan poliittisten yhdistysten henkilöyhteydet kunnallisiin toimielimiin ovat hyvin tiiviit. 81 prosentilla poliittisista yhdistyksistä oma luottamushenkilö toimii kunnanvaltuuston jäsenenä. Keskisuurissa kunnissa osuus on muita kuntakokoryhmiä suurempi, 91 prosenttia. Pienissä kunnissa luottamushenkilölinkki on 81 prosentilla, mutta suurissa kunnissa vain 74 prosentilla poliittisista yhdistyksistä.

Kunnanhallitukseen yhteydet ovat ohuemmat: 56 prosentilla poliittista yhdistyksistä oma luottamushenkilö kuuluu kunnanhallitukseen. Keskisuurissa kunnissa osuus 67 prosenttia, pienissä kunnissa 65 prosenttia, mutta suurissa kunnissa enää 43 prosenttia. Kaikkein tiiviimmät puolueyhdistysten henkilöyhteydet ovat kuitenkin kunnallisiin lauta- ja johtokuntiin. Peräti 93 prosentilla oma luottamushenkilö toimii kunnallisen lautakunnan tai johtokunnan jäsenenä. Sinänsä tämä ei ole yllättävää, onhan näiden alempien kunnallisten luottamushenkilöpaikkojen määrä moninkertainen valtuusto- ja hallituspaikkojen määrään verrattuna. Keskisuurissa kunnissa osuus on 97 prosenttia, pienissä kunnissa 95 prosenttia ja suurissa kunnissa 90 prosenttia.

Kaikkein vahvimmat henkilölinkit kaikkiin kunnallisiin toimielimiin on siten keskisuurten kuntien ja heikoimmat suurten kuntien puolueyhdistyksillä. Suurten kuntien puolueyhdistysten muita kuntia heikompia henkilölinkkejä kunnallispolitiikkaan voidaan selittää sillä, että isommissa kunnissa puoluetoimintaan osallistuvien henkilöiden joukko on pienempiä kuntia suurempi, mutta jaossa olevien luottamustehtävien määrä ei ole olennaisesti suurempi, jolloin kilpailu luottamushenkilöpaikoista on kovempaa. Puoluejärjestöjen ja kunnallisten päätöksentekoelinten luottamustehtävät eivät tämän vuoksi kasaudu samassa määrin samoille henkilöille kuin pienemmissä kunnissa. Tämä selitys ei kuitenkaan ole aukoton: tällä perusteella puolueyhdistysten ja kunnallisten elinten henkilölinkkien pitäisi olla tiiveimmät nimenomaan kaikkein pienimmissä kunnissa. Näin ei kuitenkaan ole. Selitys voi löytyä siitä, että pienissä kunnissa kunnallispolitiikka on pitkälle epäpolitisoitunut ja privatisoitunut siten, että kunnallisjärjestöt ja valtuustoryhmät eivät useinkaan enää kokoonnu ennen valtuuston kokousta. Kuntaan suuntautuvien henkilölinkkien suhteellinen heikkous suurissa kunnissa voi viitata siihen, että niissä kunnallinen päätöksenteko on kaikkein vahvimmin irtautunut puolueyhdistyksistä painottuen suurten valtuustoryhmien johdon ja johtavien viranhaltijoiden väliselle akselille.

Yksi puoluetoiminnan ja kunnallispolitiikan välisen linkin muoto kulkee juuri kunnallisten viranhaltijoiden kautta. Suhteellisen paljon keskustelua herättänyt kysymys 1990-luvulla koski kunnan palveluksessa olevien osallistumista kunnan luottamustehtävien hoitoon. Huolimatta siitä, että varsinkin johtavissa asemissa olevien kunnallisten viranhaltijoiden mukanaoloa luottamustehtävissä pyrittiin rajoittamaan muun muassa uudistetussa kuntalaissa, merkittäviä muutoksia ei ole tapahtunut. Niin sanottujen kaksoisagenttien eli samanaikaisesti kunnan luottamushenkilönä ja viran- tai toimenhaltijana toimivien osuus luottamushenkilöistä on säilynyt varsin korkeana. (Helander 2003a, 28.)

Kaksoisagenttien osuus laski hieman vuoden 1996 kunnallisvaaleista vuoden 2000 vaaleihin tultaessa. Lähes joka neljäs vuoden 2000 vaalien ehdokas oli kunnan palveluksessa. Kuntien ja muiden julkisen sektorin palveluksessa olevien yhteenlaskettu osuus nousi kolmannekseen ehdokkaista, kun taas vastaava osuus kuntalaisista jäi kymmenen prosenttiyksikköä alhaisemmaksi. Vahvimmin aliedustetuksi jäivät varsinkin työelämän ulkopuolella olevat, eläkeläiset, opiskelijat sekä kotona lapsia hoitavat. Alle keskimäärän jäivät myös yksityisten yritysten palveluksessa olevat. (mt.)

Vuonna 2001 kaikista kaupunkien ja kuntien valtuustojen jäsenistä 16 prosenttia oli suoraan oman kunnan palveluksessa ja 24 prosenttia yleensä kuntasektorin palveluksessa. Valtion palveluksessa oli 7 prosenttia, kun taas yksityisellä sektorilla työskenteli 51 prosenttia. Kunnanhallituksissa osuudet olivat lähes samat. (Pekola-Sjöblom 2005, 46) Valtuustokaudella 2001-2004 vihreiden ja sosiaalidemokraattien valtuutetuista neljännes oli töissä omassa kunnassa. Vihreiden hallitusjäsenistä oman kunnan palveluksessa oli kolmannes, sosiaalidemokraattien ja vasemmistoliiton hallitusjäsenistä viidesosa. Jos mukaan lasketaan koko kuntasektori, vihreiden hallitusjäsenistä muita selvästi suurempi osa, lähes puolet, sai toimeentulonsa kunta-alan töistä. (HS 21.9.2004.)

Valtuuston ja hallituksen jäseniä pienempi osa lautakuntien jäsenistä toimi 2000-luvun alussa oman kunnan (12 %) tai yleensä kuntasektorin (17 %) palveluksessa. Oman kunnan palveluksessa olevien jäsenten osuudet lautakunnissa ovat sitä suuremmat mitä suuremmasta kunnasta on kyse. Kuntasektorilla työskenteleviä on ollut eniten, noin viidennes, sosiaali- ja terveys sekä opetus- ja kulttuuritoimen lautakunnissa. (Pekola-Sjöblom 2005, 53.)

Kuntaan virka- tai työsuhteessa olevat eivät kuitenkaan tule valituksi valtuustoon sen useammin kuin muidenkaan työnantajien palveluksessa olevat. Kuntien palveluksessa olevat tulevat tosin valituksi hieman helpommin kuin työelämän ulkopuoliset tai yksityisten yritysten palveluksessa olevat. Yrittäjäehdokkaat läpäisevät valintaseulan kuntapalkollisiakin helpommin. (Helander 2003a, 35.)

EKU 2002 –aineiston perusteella kuntien palveluksessa olevien poliittista roolia voidaan tarkastella toisesta, täydentävästä näkökulmasta. Tutkimuskuntien puolueyhdistyksistä 21 prosentilla toimii oma toimi- tai luottamushenkilö kunnan johtavana viranhaltijana. Pienissä ja keskisuurissa kunnissa osuus oli 22 prosenttia ja suurissa kunnissa hieman pienempi, 19 prosenttia.

Kaksoisagenttiuden ongelmana on pidetty muun muassa sitä, että se sekoittaa viranhaltijan ja luottamushenkilön rooleja ja voi johtaa kunnallisten toimielinten käyttöön ammatilliseen edunvalvontaan. Virkamieslinkin kautta puolue voi saada informaatiota päätöksenteon kohteeksi tulevista asioista jo niiden valmisteluvaiheessa, mikä voi vahvistaa sen vaikutusvaltaa suhteessa niihin puolueisiin, joilta tämä kommunikaatiokanava puuttuu.

Olen itse tässä havainnut kymmenen vuoden aikana, että kunnan työntekijöitten epävarmuus siitä oman työnsä jatkuvuudesta ja kuntatyön tekemisen tulevaisuudesta niin on lisääntynyt. Se vaikuttaa myös tähän poliittiseen toimintaan. Myöskin poliittinen toiminta osaltaan on tullut myös ammatillisen edunvalvonnan välineeksi kunnan työntekijöitten keskuudessa. He hyvin voimakkaasti haluavat puolustaa kuntaa hyvinvointipalveluiden tuottajana ja (ovat) hyvin kriittisiä sitten näihin ulkoistamiskysymyksiin tai jopa tähän tilaaja-tuottaja –malliin ja niin edelleen. Semmoinen muutos tässä on tapahtunut. Jos lama-aikana henkilöstö oli vaan peloissaan niin nyt se on löytänyt uusia kanavia, jossa tämä politiikan tekeminen on yksi kanava vaikuttamiseen.

Sitten mä vasta hallituksen pöydän ympärillä siinä kuulen kun muut, joilla on virkamieskunta siellä, ovat tienneet (asian) ajat sitten.

Hyvin paljon julkishallinnon palveluksessa, niillä on hyvät verkot. Ne voi puhua päivällä politiikkaa ja illalla kalastaa, mutta yrittäjien ja muitten täytyy kalastaa päivällä ja sitten vapaa-aikana tehdä politiikkaa.

Puolueen kunnallisjärjestön ja valtuustoryhmän välisen suhteen ideaalimalli on perustunut siihen, että kunnallisjärjestö ylimpänä toimielimenä päättää politiikan suunnasta, jonka toimeenpanosta vastaavat puoluetta kunnallisissa luottamuselimissä edustavat henkilöt. Vähän puolueesta riippuen ennen valtuuston kokousta ensin kokoontuu kunnallisjärjestön johtokunta ja sen jälkeen valtuustoryhmä tai sitten ne pitävät yhteiskokouksen, jossa päätetään puolueen kannoista valtuustossa (tai hallituksessa) esille tuleviin asioihin. Nämä päätökset sitovat ryhmäkurin muodossa puolueen jäseniä.

Kunnallisjärjestön ja valtuustoryhmän välinen vuorovaikutus perustui vasemmistopuolueissa pitkään tähän ideaalimalliin. Ideaalimallia ylläpiti ensinnäkin puolueaktiivien verraten suuri määrä, jolloin luottamustehtävistä puolueen sisällä käytiin kilpailua, mikä esti tehtävien kasaantumista. Monissa kunnissa vasemmistopuolueiden sisällä vallitsi poliittisia jännitteitä, jotka ylläpitivät kunnallisjärjestön ja valtuustoryhmän institutionaalista etäisyyttä. Nyttemmin nämä jännitteet ovat pitkälti hävinneet.

Kyllä yhteys kunnallisjärjestön ja valtuustoryhmien välillä on hyvin tiukka. Samoin kuin esimerkiksi sitten kaupunginhallituksen näitten ryhmien yhteys kunnallisjärjestöön niin ainakin sosiaalidemokraateilla ja kokoomuksella tiedän että se on hyvin tiivis ja tiukka.

Jos valtuusto istuu maanantaina, niin kunnallisjärjestöllä on torstaina sitä ennen kokous. Sinne tulee kunnallisjärjestön, jotka on siinä jäsenenä ja sitten on kaikki valtuutetut meidän puolueesta, niin kaikki on siinä, saa tulla sinne keskusteluun. Siellä sitten seuraavat valtuuston asiat mennään lävitse ja päätetään, että mitä tehdään.

Tietysti isot kysymykset yritetään etukäteen käsitellä. Kyllähän valtuustolista käsitellään etukäteen valtuustoryhmässä. Se on ihan selvä. Aina on valtuustoryhmä ja myös kunnallistoimikunta, kunnallisjärjestön johtokunta, sillä viikolla kun on kaupunginvaltuusto, niin kyllä se on aina ennen käsitellyt ainakin isommat asiat, että yritetään pohtia, että miten suhtauduttaisiin mihinkin. Sitten lautakunnissahan käy usein niin, että sieltäkin yritetään … nehän nyt periaatteessa seuraa, muut ei juuri niin tarkkaan seuraa mitä missäkin lautakunnassa tapahtuu välttämättä. Mutta se vähän riippuu tyypistä, että viittiikö se tuoda vai ei, muitten mielipiteitä onkia sitten.

Porvarillisissa puolueissa kunnallisjärjestön ja valtuustoryhmän välinen kytkentä perinteisesti on ollut vasemmistopuolueita löyhempi.

Meidän ryhmässä on kyllä aika lailla jäänyt valtuutettujen keskeiseksi asiaksi. Kyllähän ryhmäkokouksia ennen kokouksia on, mutta ei kyllä johtokuntatasolle enää niitä listoja juurikaan tuoda. Ei ole siihen riittäneet ehkä voimavarat.

Tänä päivänä kunnallisjärjestön ja valtuustoryhmän väliset tosiasialliset suhteet rakentuvat pitkälti yhdenmukaisella tavalla eri puolueissa. Periaatteellinen ero vasemmiston ja porvarillisten puolueiden välillä on edelleen olemassa, mutta käytännössä monissa, varsinkin pienemmissä kunnissa kunnallisjärjestön rooli puolueen politiikanteossa on heikentynyt. Yhä harvemmin kunnallisjärjestö kokoontuu ennen valtuuston tai hallituksen kokousta linjaamaan puolueen edustajien käyttäytymistä. Pienissä kunnissa puolueiden politiikan sisällölliset erot ovat pitkälti hävinneet eikä ryhmäkuria enää tunneta. Kunnallisjärjestön lähes ainoaksi tehtäväksi on jäänyt ehdokkaiden rekrytointi ja vaalikampanjan organisointi sekä luottamushenkilöpaikkojen jaosta neuvotteleminen (yhdessä valtuustoryhmän kanssa) muiden puolueiden kanssa.

Kyllä kunnallisjärjestön rooli on nyt heikentynyt, mitä se on aikaisemmin ollut. Sehän on ollut ikuinen ristiriita…Ei siitä ole riitaa nostettu, mutta kyllähän semmoisia asioita on, että kyllä kunnallisjärjestössä saattaa murinaa tietysti syntyä, mutta kyllä se niin on, että valtuutetut tekee oman päänsä mukaan. Enää ei ole sitä ehdottomaa sitovuutta, mistä meitä on aina syytetty, että siellä pistetään jätkät järjestykseen. Kyllä se on mennyt tää politiikka semmoiseksi, että entistä enemmän on vapaita käsiä. Kun ryhmässä yleensä sovitaan ja siellä jo sitten ilmoitetaan, että mää olen sitä mieltä. Harvoin mitään riitoja tulee.

Pienissä kunnissa kunnallisjärjestön ja valtuustoryhmän välisen suhteen ideaalimallin rapautumiseen on vaikuttanut etenkin puolueaktiivien määrän supistuminen. Kunnallisjärjestön luottamustehtävien miehittäminen sellaisilla henkilöillä, joilla ei olisi kunnallisia luottamustehtäviä, on nykyisin vaikeaa. Toisin sanoen luottamustehtävät kasautuvat siinä määrin samoille henkilöille, että kunnallisjärjestö ja valtuustoryhmä eivät ole tosiasiassa institutionaalisesti erillisiä. Tosin kuntien väliset erot voivat olla suuret, mihin vaikuttaa kunnassa vuosikymmenien kuluessa muovautunut poliittinen kulttuuri. Isoissa kunnissa ideaalimalli vielä jotenkin toimii pieniä

kuntien suurempien henkilöresurssien varassa, osin senkin takia, että isojen kuntien puoluejärjestöillä on palkattua päätoimista henkilökuntaa. Tosin esimerkiksi Tampereella kokoomuksen kunnallisjärjestönä toimivan aluejärjestön sihteeri toimii myös valtuustoryhmän sihteerinä, mikä kytkee näitä instituutioita toisiinsa.

Kun me ollaan se aktiiviporukka, joka siinä järjestössä toimii, niin me kaikki ollaan joko valtuutettuja tai jossakin lautakunnassa, niin ne ei sillä tavalla tule esiin erillisinä toimijoina. Paikallisjärjestö tässä vaikuttamisessa ei niinkään, vaan se tapahtuu juuri tällä tavalla näitten valtuutettujen ja lautakuntien kautta se vaikuttaminen…Varmaan isommilla paikkakunnillahan on sitä muutakin porukkaa mahdoton määrä siinä järjestössä mukana, jotka eivät ole valtuutettuja eivätkä pääse mihinkään lautakuntaankaan vaikka kuinka haluaisi. Siellä on kilpailua sitten näissä luottamuspaikoista ja sillä tavalla niillä paikkakunnilla syntyy tavallaan toisenlainen klikki sinne järjestöön, joka sitten pyrkii vaikuttaan sieltä kautta. Meillähän ei tämmöistä synny eikä pääsekään syntyyn, kun kaikki on jo niin kuin valmiiksi vaikuttamassa jossakin.

Se perustuu tismalleen siihen, että ihmiset on samoja. Mä olen valtuustoryhmän puheenjohtaja ja kunnallisjärjestön puheenjohtaja. Mun kautta kulkee melkein varmaan kaikki. Kunnallisjärjestön johtokunta kokoontui viime vuonna lähinnä kunnallisvaaleja ajatellen neljä kertaa. Minusta se oli tosi paljon. Yleensä johtokunta ei kokoonnu kun yks tai kaks kertaa... Tämä on pieni kunta, niin on vähän toimijoita, niin kyllä kaikki vähänkin aktiiviset on kuitenkin jo mukana kunnallispolitiikassa, niin että pääsevät vaikuttaan sitten sitä kautta, että kunnallisjärjestö ei sillä lailla kyllä ota kantaa.

Kaikissa puolueissa kuntakoosta riippumatta vallan painopiste on viime vuosikymmeninä valunut kunnallisjärjestöstä varsinkin kunnanhallitusryhmälle mutta myös valtuustoryhmälle. Kun aatteen palo on puolueissa hiipunut, kunnallispolitiikan esityslistat dominoivat yhä suuremmassa määrin myös puoluejärjestöjen toimintaa. Tässä mielessä voidaan puhua paikallisten puoluejärjestöjen ”hallinnollistumisesta” (governmentalization; ks. Katz 2002, 124). Hallinnollistuminen on kuitenkin erotettava ”kunnanhoitajuudesta”, mikä rooli yhä selvemmin kuuluu kunnassa dominoivassa asemassa oleville suurten puolueiden hallitus- ja valtuusto- ryhmille ja niiden johdolle. Kunnan poliittisesta kulttuurista, puolueiden välisistä voimasuhteista ja henkilöratkaisuista riippuen valtuustoryhmissäkin valta voi keskittyä niiden puheenjohtajille jopa siinä määrin, että he nousevat valtuuston ja hallituksen puheenjohtajiakin merkittävämmiksi vaikuttajiksi (Ruostetsaari & Holttinen 2001)

Kaupunginhallituksen sosiaalidemokraattinen ryhmä. Valta asuu siellä. Tietysti siinä on se valtuustoryhmäyhteys täytyy olla hyvin tiukka ja tarkka, mutta kyllä se ydin asuu siellä. Siellä määritellään mitkä asiat nousee listalle, mitä siirretään ja nähdään kuntastrategian kannalta tärkeänä ja mitkä vähemmän tärkeänä. Siellä määritellään myös se poliittinen näkyvyys, että mille asioille sitä sitten annetaan ja mille ei.

Kyllä se voimakkaammin on valtuutetuilla. Että niiden ajatusten mukaan ja niillä on aika vapaat kortit sitten ajatella asioita siten kuin he parhaaksi katsoo kuitenkaan kysymättä kunnallisjärjestöltä. Ei meillä semmoisia ylimääräisiä kokouksia juurikaan ole, että kyllä se, jos sanotaan, että jos jotain päätetään, niin kyllä se on valtuutetut.

Kunnanhoitaminen on siinäkin mielessä syrjäyttänyt kunnallispolitiikkaa, että nykyisin monissa kunnissa puolueiden välisissä aatteellisilla eroilla ei enää ole vaikutusta niiden käyttäytymiseen kunnan luottamuselimissä. Yhä useammin jakolinjat kulkevat pikemminkin valtuustoryhmien sisällä kuin niiden välillä.

Esimerkiksi kun meillä oli esillä kouluasiat niin ei siitä ole meidän puolueessa löytynyt yksimielisyyttä. Oli niitä, jotka on sitä mieltä, että kouluja voidaan lakkauttaa ja toiset oli sitä mieltä, että ei missään tapauksessa voida lakkauttaa. Ja esimerkiksi lasten kunnallinen kodinhoidon tuki, niin on niitä, jotka ovat sitä mieltä, että se on ehdottomasti hyvä asia ja toiset on ettei missään tapauksessa, vaikka ollaan samassa puolueessa.

Puolueosastojen ja kunnallisjärjestöjen otteen heikkeneminen valtuustoryhmistä on viime vuosina näkynyt myös siinä, että useammassakin kunnassa valtuustoryhmä on hajonnut siinä vaiheessa, kun kunnallisvaalien jälkeen on alettu jakamaan valtuuston johtotehtäviä sekä kunnanhallituksen ja lautakuntien paikkoja. Kunnallisjärjestön tekemät päätökset eivät ole pitäneet valtuustoryhmässä, ja heille tarjottuihin paikkoihin tyytymättömät valtuutetut ovat voineet jättää valtuustoryhmänsä.

Paikalliset kunta- ja puoluekohtaiset erot voivat luonnollisesti antaa oman leimansa kunnallisjärjestöjen ja kunnallisten luottamuselinten väliselle suhteelle. Haastatteluissa tuli esille vain yksittäinen näkemys, jonka mukaan valan painopiste olisi päinvastoin siirtynyt kunnallisjärjestön suuntaan:

Se on muuttunut enemmän kentän suuntaan. Se on demokratian kannalta jopa merkittävästi parempi asia, koska siinä on se vaara, että (valtuustoryhmä)rupeaa ohjaamaan itse itseään. Toisin sanoen tän (aluejärjestön) pitäisi ohjata valtuustoryhmää eikä valtuustoryhmän aluejärjestöä. Toisaalta ne kannat, joita tulee, niin eihän ne ole välttämättä edes kentän kantoja jos ne on jo moneen kertaan ikään kuin siivilöityjä. Jäljelle on jäänyt valtuustoryhmän kanta, joka vahvistetaan aluejärjestössä…Valtuustoryhmähän on tietysti avainasemassa ja kaupunginhallitusryhmä, mutta esimerkiksi tässä ohjelmatyössä tehdään kunnallisvaaliohjelma ja siihen tehdään tietyt painotukset, jotka on kentältä lähtöisin. Olipa ne sitten valtuustossa tai hallituksessa käsiteltäviä asioita, niin kyllä siinä täytyy olla erittäin hyvät perusteet jos aletaan niistä lipsumaan. Sitten menee se poliittinen uskottavuus hyvin äkkiä.

Huolimatta siitä, että hallitus- ja valtuustoryhmien valta on viime vuosina vahvistunut kaikissa puolueissa suhteessa kunnallisjärjestöön saati perusosastoihin, tämä ei ole merkinnyt luottamushenkilöelinten vallan vahvistumista kuntakonsernissa. Päinvastoin 1990-luvun alun jälkeen toteutetut kuntareformit kuten valtionosuusuudistus, tulosohjauksen ja strategisen johtamisen käyttöönotto samoin kuin toimintojen yhtiöittäminen ja ulkoistaminen ovat vahvistaneet virkamieskunnan tosiasiallisesti johtavaa roolia. (ks.; Heuru 2000; Majoinen 2005; Möttönen 1997; Ruostetsaari & Holttinen 2001; Ryynänen 1996.)

Kunnanvaltuuston ja –hallituksen rooliin ei vaikuta pelkästään niiden asemaan tehdyt rakenteelliset reformit, vaan pitkälti myös niiden tosiasiallinen kapasiteetti tehdä päätöksiä ja käyttää valtaa. Tällöin olennainen kysymys on, missä määrin puolueet kykenevät rekrytoimaan kyvykkäitä henkilöitä riveihinsä ja kunnallisiin luottamustehtäviin. Haastatteluissa tuli esille näkemyksiä, että tässä rekrytoinnissa puolueilla olisi parantamisen varaa.

Yhtäkin vaalikautta kun mää mietin, niin kaikkein eniten keskusteltiin semmoisesta asiasta kunnanvaltuuston kokouksessa, että minkälaisia tavaroita oli kunnan huutokaupassa myytävänä. Se oli se mistä keskusteltiin kaikkein pisimpään. Ja samalla valtuustokaudella kuitenkin lyötiin lukkoon aika isojakin ja pitkälle luotaavia päätöksiä ihan ilman keskustelua, koska kellään ei ollut niihin mitään sanottavaa.

Tiedon taso tämmöisellä pienellä paikkakunnalla on kieltämättä vaatimaton. Se on kaikissa varmaan näin. Että missä on yrittämisen kuviota, kansainvälistymistä, niin siellä on sen poliittisen elämänkin lähtökohtakin paljon korkeammalla.

9. Rekrytoituminen politiikkaan

9.1 Poliitikkotyypin muutos

Perinteisen käsityksen mukaan koulutus ja poliittinen kokemus toimivat vaihtoehtoisina resursseina poliittisessa rekrytaatiossa siten, että vähäistä koulutusta on voitu korvata puoluetyössä hankitulla kouliintumisella pätevöidyttäessä kunnallisiin ja valtiollisiin luottamustehtäviin (esim. Yrjölä 1973, 76). Suomessa tämä näkyy kansanedustajaksi rekrytoitumisessa siten, että kun kansanedustajien koulutustaso kääntyi 1960-luvun jälkipuoliskolla selvään kasvuun, vastaavasti kokemus puolueorganisaation eri tason johtotehtävistä käy yhä harvinaisemmaksi. (Kuvio 2) Kunnalliset luottamustehtävät (kunnanvaltuusto tai hallitus) toimivat edelleen merkittävänä kouliutumisareenana kansanedustajan uraa ajatellen, joskin vähenevässä määrin. Kun vielä 1960-luvun lopulla yhdeksän kymmenestä kansanedustajasta oli toiminut kunnanhallituksen tai -valtuuston jäsenenä ennen valintaa eduskuntaan, vuonna 2003 valitussa eduskunnassa osuus oli pudonnut vajaaseen kolmeen neljäsosaan (73,5 %). Toiseksi yleisin kouliutumisareena kansanedustajaksi on muu valtakunnallinen luottamustehtävä eli puoluehallituksen tai –valtuuston jäsenyys tai presidentin valitsijamiehenä toiminen ja kolmanneksi yleisin johtava puolueasema eli valtakunnallisen, piiri- tai paikallistason puolueorganisaation puheenjohtajuus tai –varapuheenjohtajuus. (Ruostetsaari 2000.)

Kuvio 2: Kouliutuminen lainsäätäjäksi luottamustehtävissä ennen valintaa eduskuntaan (%)

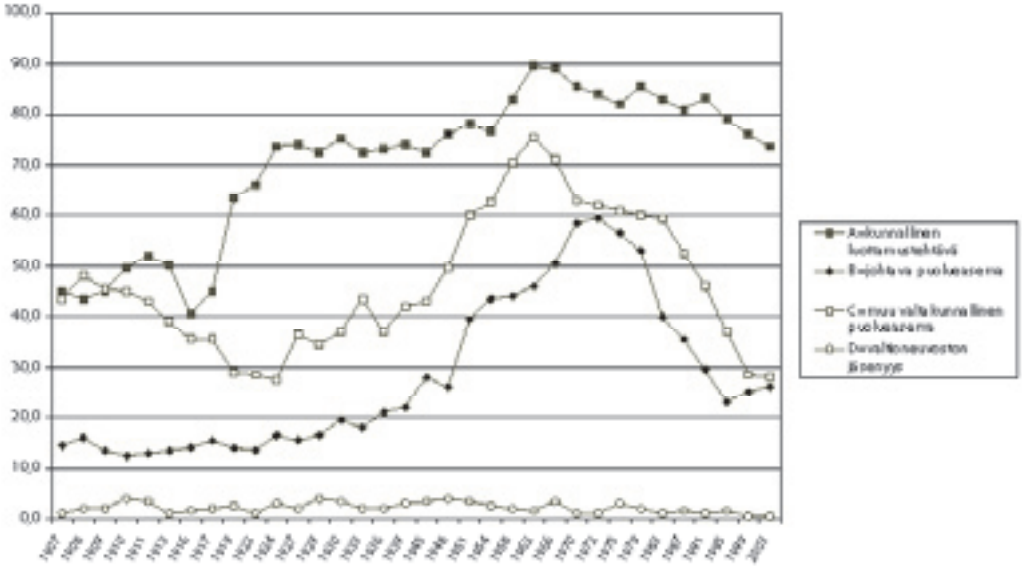

Lähde: Ruostetsaari 2000; päivitetty vuosien 1999 ja 2003 osalta

Kunnan tai puolueen luottamustehtävissä ennen eduskuntauraa kouliutuneiden kansanedustajien osuus kasvoi pitkään, mutta kääntyi laskuun niinkin varhain kuin 1960-luvun alkupuolella. Huomattavaa kuitenkin on, että kunnallisia luottamustehtäviä lukuun ottamatta kansanedustajien kouliutumisen supistuminen pysähtyi vuosien 1999 ja 2003 eduskuntavaaleissa. Edustajien osuus, jotka eivät ole lainkaan kouliutuneet em. luottamustehtävissä ennen edustajan uraa on kasvanut 1970-luvun alusta lähtien. Toisaalta myös sellaisten edustajien osuus, joille on kasautunut useita (vähintään 3 tyyppiä edellä mainituista) erityyppisiä luottamustehtäviä kasvoi 1070-luvun alkuun saakka, mutta kääntyi sen jälkeen laskuun.

Tämä kehitys viittaa uuden poliitikkotyypin yleistymiseen Suomessa, josta voidaan käyttää nimitystä asiantuntijapoliitikko. Asiantuntijapoliitikko on korkeasti koulutettu - usein yliopistossa, yhä useammin nainen, työskennellyt ennen valintaa eduskuntaan julkisella sektorilla virkamiehenä, mutta harvemmin toiminut poliittisen puolueen tai ammattijärjestön toimihenkilönä, puolueen valtakunnallisissa, alueellisissa ja paikallisissa johtotehtävissä, mutta vielä varsin yleisesti- joskin vähenevässä määrin, kunnallisissa luottamustehtävissä. Näin ollen kansanedustajaksi pätevöitymisessä julkisen sektorin substantiaalinen kompetenssi on syrjäyttämässä politiikan proseduraaliset, “politiikan tekemisen” taidot. Korkeasti koulutetun ja hyvän ammatillisen statuksen omaavan asiantuntijapoliitikon ei siten tarvitse weberiläisittäin sitoutua elämään ”politiikasta” (kansanedustajien keskimääräisen uran pituus on lyhentynyt) eikä myöskään ”politiikkaa varten”. Voidaan kysyä, onko vastaava muutosta tapahtunut myös kunnallispolitiikkaan rekrytoitumisessa?

9.2 Puolueet kunnallispoliittisten valmiuksien tuottajina

Puolueiden voimakas ote luottamushenkilöistä edellytti pitkään merkittäviin kunnallispoliittisin asemiin pyrkivältä harjaantumista ja kouliutumista puolue- ja muissa järjestötehtävissä. Puolueiden kontrolloivan otteen osittain kirpoaminen on kuitenkin aiheuttanut sen, ettei kohoaminen ylimpiinkään kunnallisiin johtotehtäviin välttämättä edellytä enää pitkän kaavan mukaista toimimista puoluejärjestötehtävissä. (Helander 2003a, 38.)

Vuoden 2000 kunnallisvaaleissa lähes kaksi viidesosaa ehdokkaiksi asettuneista tuli kokonaan kunnallisen toiminnan ulkopuolelta. Osuutta voidaan pitää verraten korkeana ja osoituksena siitä, että valtuustoehdokkaita rekrytoidessaan puolueet joutuvat verraten suuressa määrin turvautumaan myös henkilöihin, jotka eivät edellisen kauden aikana ole olleet mukana kunnalliselämässä. Tässä ryhmässä on keskimääräistä enemmän eläkeläisiä ja ikääntyneitä. Kun vuonna 1996 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan 44 prosenttia ehdokkaista hoiti jotakin puolueen luottamustehtävää, oli vastaava osuus vuoden 2000 vaaleissa enää vain 36 prosenttia. Tosin siinä mielessä puoluekiinnittyneisyys näyttäisi jopa vahvistuneen, että kunnallisvaaliehdokkaista vuonna 1996 puolueisiin kuulumattomia oli 18 prosenttia, mutta vuonna 2000 enää 15 prosenttia. (mt, 38-40.)

Vuonna 2001 aloittaneisiin valtuustoihin valituista valtuutetuista enemmistö oli kuitenkin kokenutta kaartia: 57 prosenttia oli toiminut edellisellä kaudella ja viisi prosenttia aiemmin, joskaan ei edellisellä kaudella valtuustossa. Suurimmissa kunnissa ensikertalaisia on ollut vähemmän kuin muissa kunnissa, pienimmissä kunnissa eniten. Tosin valtuustokauden 2001-2004 alussa jopa valtuuston puheenjohtajaksi nostettiin ensikertalainen 29 kunnassa. Samanaikaisesti kunnanhallitusten jäsenistä ensikertalaisia oli lähes puolet. (Pekola-Sjöblom 2005, 47-49.)

Tehtyjen haastatteluiden perusteella perinteinen rekrytoitumismalli, jossa kunnallisiin luottamustehtäviin tullaan vasta puolueen paikallisissa luottamustehtävissä tapahtuneen ”esivalmennusvaiheen” jälkeen näyttäisi selvästi muuttuneen. Nykyisin puolueen jäseneksi liitytään yleisesti vasta sen jälkeen, kun on lähdetty ehdokkaaksi vaaleissa. Yhä yleisemmin ehdokkaaksi asetutaan sitoutumattomana puolueen listalle. Ei-jäsenten osuus ehdokkaista on kasvanut kaikissa puolueissa. Jopa vasemmistopuolueet hyväksyvät nykyisin sitoutumattomat ehdokkaat. Vasta vaalien jälkeen on vuorossa puolueen jäseneksi liittyminen, jos silloinkaan.

Tutkimuskunnissa ainakin Vasemmistoliiton ja Vihreän liiton valtuustoryhmiin kuuluu valtuutettuja, jotka eivät ole puolueen jäseniä. Vaikka puolueissa periaatteessa yhä edellytetään ehdokkailta puolueen jäsenyyttä, käytännössä ehdokaslistaa joudutaan tasapainottamaan sukupuoli-, alue- ja ammattijakautuman suhteen puolueen jäsenyyttä vailla olevilla tai sitoutumattomilla ehdokkailla. Vaaliehdokkaiden saaminen on viimeksi kuluneen parin vuosikymmenen aikana vaikeutunut kaikissa puolueissa, joskin ihan viime vuosina sen koetaan jopa helpottuneen suurimmissa kunnissa. Pienissä kunnissa edes sanomalehti-ilmoitteluun perustuvat ehdokkaidenhankintakampanjat eivät ole tuottaneet tulosta.

Tosi vaikee. Me sanottiin, että ei jätetä sitten olleenkaan listaa. Meillä oli ilmoituskin lehdessä, että jos on joku kiinnostunut todella, niin ottaa yhteyttä, ylipäätänsä tästä kunnallisesta toiminnasta ja meidän kautta toimimisesta ja ehdokkaaksi tulemisesta, mutta ei tullut kyllä yhtään.

Ei niin vaikeata kuin 90-luvun lama-aikana ja silloin huippuvuosina 80-luvun puolesta välistä. Silloin oli vaikeeta saada ehdokkaita kun meni niin lujaa, että kukaan ei tarvinnut ketään. Se on vähän parantunut. Pienillä paikkakunnilla, jotka on muuttotappioalueella, ehdokkaitten löytäminen on tosi vaikeaa, verrattuna Tampereeseen…Ihmiset haluaa lähteä vaikuttamaan ehdokkaina ja sitä kautta on myös (kunnallisissa luottamustehtävissä.) Tampereen kokoisella kaupungilla on aika paljon luottamushenkilöpaikkoja, joihin he voivat sijoittua ja jatkaa sitä politiikan tekemistä siellä. Pienillä paikkakunnilla ne on aika äkkiä ne lautakunnat täytetty.

Kuntalaiset arvostavat mielipidetutkimusten mukaan politiikassa ja valtuustotyössä hankittua kokemusta hyvän valtuutetun ominaisuutena verraten korkealle (Kansalaismielipide ja kunnat 1996, 90). Sitä vastoin kunnallisten luottamushenkilöiden käsitys poliittisen järjestötoiminnan hyödystä on epäilevämpi.

Tutkittaessa vuonna 2001 kuuden eri kokoisen pirkanmaalaisen kunnan luottamushenkilöiden käsityksiä kunnallisten luottamustehtävien hoitoa edistävistä tekijöistä kärkeen nousi hyvät yhteydet päättäjiin, jonka jälkeen tulivat järjestyksessä esiintymiskyky ja hyvät yhteydet viranhaltijoihin, konfliktien ratkaisutaito, mahdollisuus joustavaan ajankäyttöön, koulutus, ammatin kautta hankittu erityisosaaminen ja toimivat epäviralliset suhteet. Vasta näiden jälkeen sijoittui tärkeysjärjestyksessä poliittisten järjestöjen luottamustehtävissä saatu kokemus, minkä jälkeen tuli kouliutuminen ei-poliittisten järjestöjen luottamustehtävissä. Esiintymiskyvyn merkitys korostuu varsinkin suurissa kunnissa, joissa luottamushenkilöt eivät voi pienten kuntien tavoin tuntea henkilökohtaisesti kaikkia äänestäjiään, vaan joiden tavoittamiseksi tarvitaan yleisötilaisuuksia ja median apua. (Ruostetsaari & Holttinen 2004.)

Vaikka poliittisissa järjestöissä hankittu kokemus ei nouse kärkeen kunnallisten luottamustehtävien hoitamista edistävien tekijöiden joukossa, kunnalliset luottamushenkilöt kuitenkin arvostavat poliittisten järjestöjen tarjoamaa esivalmennusta. Poliittisten järjestöjen luottamustehtävissä saatua kokemusta pitää erittäin paljon luottamustehtävien hoitoa edistävänä 31 prosenttia

ja jonkin verran edistävänä 47 prosenttia vastanneista. Tästä huolimatta 58 prosenttia kaikista vastaajista ilmoittaa toimivansa jossakin puolueen luottamustehtävässä, puolueen jäsenistä 66 prosenttia. Valtaosalla heistä on myös luottamustehtäviä politiikan ulkopuolella: 62 prosenttia ilmoittaa toimivansa jonkin järjestön tai yhdistyksen johtokunnassa tai hallituksessa. (mt.)

Puoleensa luottamustehtävissä itse toimivat näkevät poliittisen järjestötyön muita selvästi tärkeämpänä valmiuksien antajana, sillä heistä kaksi viidesosaa pitää sitä erittäin tärkeänä, mutta muista vain viidesosa. Osallistuminen poliittiseen järjestötoimintaan antaa valmiuksia poliittisen päätöksentekoprosessin hallitsemiseksi, mikä edistää kunnallisten luottamustehtävien hoitamista.

Eri ikäisten kuntapäättäjien käsitykset eroavat varsinkin suhtautumisessa poliittisiin järjestöihin. Alle 45-vuotiaista vain 14 prosenttia pitää poliittisista järjestöistä saatua kokemusta erittäin merkityksellisenä, kun taas lähes kolmannes (31 %) ikäluokasta katsoo, että sillä on melko vähän tai ei lainkaan merkitystä. Vanhemmissa ikäluokissa puolestaan yli kolmannes vastaajista näkee poliittisista järjestöistä saadulla kokemuksella olevan erittäin paljon merkitystä luottamustehtävissä huomattavan harvan pitäessä sitä vähämerkityksisenä. Tosin vielä 45-54 vuotiaistakin neljännes on sitä mieltä, että sillä on vain vähän vaikutusta, mutta heistä kukaan ei pidä kokemusta täysin merkityksettömänä kuten vielä nuorempien ikäryhmässä. Tämä viittaa puoluepoliittisten järjestöjen merkityksen rapautumiseen nuorempien ikäluokkien elämäntavassa. (mt.)

Kunnalliset luottamushenkilöt eivät myöskään usko puolueiden järjestötoiminnan rapautumisen vaikuttaneen negatiivisesti luottamushenkilöiden kompetenssiin. Ruostetsaaren ja Holttisen tutkimuksessa (2001) pirkanmaalaisille luottamushenkilöille esitettiin väittämä, jonka mukaan ”puolueiden järjestötoiminnan heikkeneminen on vähentänyt kunnallisvaaleissa valituksi tulleiden valmiuksia hoitaa kunnallisia luottamustehtäviä”. Luottamushenkilöistä väittämän kanssa samaa mieltä oli 42 prosenttia vastaajista ja eri mieltä 52 prosenttia. Luottamushenkilötasolla luottamus puoluejärjestöihin kunnallispoliittisen kouliutumisen areena on siten säilynyt yllättävän vahvana. Vaihtoehtoinen selitys voisi olla se, että kunnalliset luottamushenkilöt eivät ole havainneet tai halunneet havaita puolueiden järjestötoiminnan rapautumista, jolloin se ei luonnollisesti ole voinut heikentää luottamushenkilöiden valmiuksia.

Yllättävää ei ole, että eniten puoluetyön kunnallispoliittisia valmiuksia antavaan vaikutuksiin uskotaan itse puoluejärjestöissä: puolueiden luottamustehtävissä toimivista puolet on samaa mieltä väittämän kanssa. Sitä vastoin luottamustehtävissä toimimattomista puolueiden rivijäsenistä samaa mieltä on enää kolmannes ja puolueisiin kuulumattomista hieman yli viidennes Erityisesti uudet puolueen luottamustehtävissä toimivat luottamushenkilöt katsovat muita useammin puolueen luottamustehtävien antavan valmiuksia myös valtuustotyöhön.

Etenkin vasemmistopuolueissa puolueiden järjestötoiminnan hiipumisen katsotaan johtaneen kunnallisvaaleissa valituksi tulleiden valmiuksien heikentymiseen. Vasemmistoliittoa edustavista luottamushenkilöistä asiaa koskevan väittämän kanssa on samaa mieltä kolme viidesosaa ja SDP:n edustajistakin hieman vajaa puolet. Muissa ryhmissä tätä mieltä olevia on noin kolmannes. Erityisesti merkille pantavaa on se, että perinteisesti vahvan järjestötoiminnan omaavana puolueena pidetyn Suomen Keskustan edustajista yksikään ei ollut täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Tämä voi viitata siihen, että joko keskustassa järjestötyön arvostus on heikkenemässä tai sitten keskustalaiset eivät katso puolueensa järjestötoiminnan rapautuneen.

Jälleen suhtautuminen puolueiden järjestötoiminnan koulutukselliseen funktioon on vahvasti sidoksissa ikään. Mitä vanhemmasta luottamushenkilöstä on kysymys, sitä varmemmin hän katsoo järjestötoiminnalla olevan merkitystä kunnallisiin luottamustehtäviin kouliutumisessa. Ainoan poikkeuksen muodostaa aktiivisessa ”luottamustehtäväiässä” olevat eli 34-44 -vuotiaat, joista peräti kolme neljäsosaa ei usko puoluetehtävien koulutukselliseen rooliin.

Luottamushenkilöiden luottamus puoluejärjestötoiminnan koulutukselliseen funktioon on yhteydessä myös heidän omaan koulutustasoonsa, sillä vähemmän koulutetut pitävät puolueiden järjestötoiminnan heikkenemistä suurempana ongelmana (49 %) kuin vähintään opistoasteen koulutuksen saaneet (37 %). Vasemmistoliitossa vähemmän koulutetuista (ammattikoulu tai vähemmän) 70 prosenttia on samaa mieltä väittämän kanssa, joskin puolueessa tämä käsitys jaetaan varsin yleisesti lähinnä vain akateemisesti koulutettuja lukuun ottamatta.

Keskustassa muista puolueista poiketen koulutus näyttää lisäävän uskoa järjestötoiminnan kunnallispoliittisia valmiuksia antavaan merkitykseen: vähintään opistoasteen koulutuksen saaneista puolet on samaa mieltä, muista viidennes. Keskustan muita puolueita selvästi suurempi jäsenpohja ja järjestökulttuuri ei kuitenkaan selitä yksiselitteisesti, miksi tässä puolueessa muodollinen koulutus ei kompensoikaan järjestökokemusta kunnallispoliittisten valmiuksien tuottajana.

Myöskään käsillä olevan tutkimuksen kohdekunnissa puolueosastojen johtohenkilöt eivät tuoneet esille huolestuneisuuttaan puoluejärjestötoiminnan rapautumisen kunnallispoliittisia valmiuksia heikentävään vaikutukseen. Kun puoluetoiminta on hiipunut, sen perään koetaan olevan turhaa haikailla.

Jo pelkällä vaaliehdokkuudella on merkitystä kunnallispolitiikkaan rekrytoitumisessa. Vaalien jälkeen kunnanhallituksen ja lautakuntien paikkojen miehittämisessä etusijalla kaikissa puolueissa ovat valtuustoon valituksi tulleet ja ehdokkaana olleet. Jopa vaaleissa saadulla henkilökohtaisella äänimäärällä on aiempaa enemmän vaikutusta paikkoja jakautumiseen. Useimpien kuntien leikattua lautakuntien määrää 1990-luvulla jaettavissa olevien luottamushenkilöpaikkojen määrä supistui merkittävästi kaikissa puolueissa, minkä on vähentänyt äänestäjien kosketuspintoja kunnalliseen päätöksentekoon ja vaikeuttanut uusien puoluejäsenten rekrytoimista. Puoluekokemusta enemmän kunnallisia luottamustehtäviä miehitettäessä nykyisin korostetaan kyseisen toimielimen tehtäväalueen osaamista (sisällöllinen asiantuntemus ja/tai sopiva koulutus).

Jos sää olet ollut kaksi tai kolme kautta siellä valtuustossa niin se lähtökohta siihen politiikan tekemiseen on aivan toinen kuin että jos sä olet uusi valtuutettu. Pelkästään poliittisen kulttuurin oppiminen vie oman aikansa. Ja jos sitten aattelee tämmöisenä politiikan teon vahvuutena niin voi olla, että meille tulee joku ihan hyvä tyyppi lähes puskista niin jos hän on hyvä tyyppi niin kyllähän hänelle tietysti jotain löytyy. Mutta kyllä ne osaamisalueet, joilla jotkut on jo hankkineet kannuksensa niin sanotaan, ,että (joku on) esimerkiksi sähkölaitoksen johtokunnan puheenjohtajana toiminut pari kautta esimerkiki niin, jos sellainen kaveri ilmoittaa, että hän haluaa sinne, niin pitää olla kyllä peevelinmoiset perusteet, että semmonen kaveri heitetään siitä pois, jos hän on hoitanut hommansa hyvin. Sanoisin, että on erittäin todennäköistä, että se istuu siellä kolmannenkin kauden, koska tottakai se myöskin on poliittinen vahvuus, että meillä on parhaat osaaja keskeisillä paikoilla. Aina siellä on joku oppimassa, mutta ei niin, että meillä on siellä joku junioriketju, joka vähän peesailee ja tekee politiikkaa.

Osaamisen rinnalla ja jopa sen asemasta luottamustehtäviä miehitettäessä on ajoittain korostettu nuorten vetämistä mukaan luottamustehtäviin, kouliutumaan puolueen kaadereiksi. Tämä on puolestaan voinut aiheuttaa arvostelua pitkän linjan puolueaktiivien keskuudessa, jotka ovat voineet kokea nuorten suosimisen epäoikeudenmukaiseksi heidän valmiuksiinsa nähden.

Ennen edellisiä kunnallisvaalejahan me sovimme siitä, että nuorille pitää tehdä tilaa. Nuoria ihmisiä, jotka olivat ehdokkaana vaaleissa niin niitä valittiin hirmusen moneen paikkaan ja sillä tavalla vähän opettelemaan ja katsomaan, että minkälaista se olisi. Sehän tietysti aiheutti vähän jännitteitä, koska sitten aina joku joutuu väistymään. Kun kokeneet ihmiset joutuvat sitten pois ja siitä tuli näitä jännitteitä. Mutta se on ainoa tapa uusia ja modernisoida ja samalla kasvattaa sitä osaamispääomaa, joka poliittisessa liikkeessä voi olla. No se mitä siitä sitten seuraa, ihmisethän joutuu keskelle päätöksentekoa varsin valmistautumattomana ja ilman sitä taustaperspektiiviä. Sitten siinä tulee ongelmallisia päätöksiä, jotka voi koskee jotakin marketin sijoittamista johonkin tai päätöstä siitä mikä kaupparyhmä sen saa tai jonkun koulun saneeraukseen liittyviä asioita tai vaikkapa liikennelaitoksen johtokunnassa toimiminen niin ei sitten välttämättä ole käsitystä minkälaisia liikennestrategiaan se toiminta perustuu. Mutta näinhän se on aina. Mä luulen, että jokainen, joka on aloittanut peruskoulun tai kansakoulun, niin ei se alku niin helppoa ollut sielläkään. Pitää uskaltaa antaa tilaa eikä pitäisi politiikkaa nähdä niin valmiina kun tässä välillä nähtiin…Siinä tulee virheitä, mutta ei pysty tekemään semmoista kansalaistoimintaan perustuvaa päätöksentekoapparaattia, jossa ei tulisi virheitä.

Haastatteluissa moni paikallinen puoluejohtaja – sukupuoleen katsomatta – toi spontaanisti esille ilman, että sitä kysyttiin, tasa-arvolain luottamushenkilöpaikkojen täyttämistä vaikeuttavan vaikutuksen. Tasa-arvolain mukaan muut kuin vaaleilla suoraan valittavat toimielimet täytyy nimittää siten, että niihin kuuluu kumpaakin sukupuolta vähintään suhteessa 40-60. Tämän vaatimuksen katsottiin vaikeuttavan kohtuuttomasti puolueiden välillä vaalien jälkeen käytäviä neuvotteluja luottamushenkilöpaikkojen jaosta, ja johtavan siihen, että pätevimmät eivät tule aina valituksi. Erityisesti pienet puolueet katsoivat kärsivänsä tasa-arvolaista: niiden kontolle sysätään toimielinten lainmukaisuudesta huolehtimisen siten, että niiden tulee suurempien puolueiden tekemien henkilövalintojen jälkeen valita ”oikeaa” sukupuolta oleva henkilö, jotta lain vaatimus tulee täytetyksi.

Kyllähän se on nykysäännösten mukaan tasa-arvokiintiö on semmoinen, joka sekoittaa tätä pakkaa aika paljon. Silloin siinä käy sitten, että päteviä jompaakumpaa sukupuolta, lähinnä kyllä tietysti miehiä jää pois. Kun sitten johonkin hallitukseen ja lautakuntaan valitaan, niin suuret puolueet ottaa sitten ne määrätyt paikat ja ne määrätyt miehet pitää sinne päästä. Sitten se jengataan sillä pienemmän puolueen, että onko se mies-naispaikka, jotta saadaan se suhde oikeaksi. Me ollaan semmoinen varoventtiili, jotta tää koko paketti on . Se on minusta semmoinen, että jos mä jonkun muuttaisin, niin sen lain mää muuttaisin. Se pitäisi olla vähintään 30-70. Tämä on aivan liian kova tämä homma. Se on ollut joka kierroksella sama homma.

10. Paikallisen puoluetoiminnan kehittämismahdollisuudet

Oikeusministeriön vuonna 2004 asettama ja kesäkuussa 2005 mietintönsä jättänyt Kansanvalta 2007 –toimikunta on toimeksiantonsa mukaisesti etsinyt keinoja, joilla puolueiden järjestöllistä perustaa ja aatepoliittista kapasiteettia voidaan vahvistaa. Toimikunnan mielestä puolueiden kehittämisen perustavoite on kansalaisten poliittisen osallistumisen ja vuorovaikutusmahdollisuuksien lisääminen. Toimintamuotoja uudistamalla voidaan toimikunnan mukaan paitsi lisätä kansalaisten puoluepoliittista aktiivisuutta myös vapauttaa puolueiden omia resursseja organi-

saatiokeskeisestä toiminnasta politiikan sisältökysymysten käsittelyyn ja kansalaisten osallistumista tukeviin. (KM 2005: 1, 8.)

Toimikunta katsoo, että puolueiden on tarjottava entistä rohkeammin vaikuttavan osallistumisen paikkoja houkutellakseen kansalaisia puolueiden toimintaan. Käsillä olevaa tutkimusta varten tehtyjen haastatteluiden perusteella tätä tarjontaa on jo nyt, mutta kysyntää eli kiinnostusta on niukasti. Edelleen toimikunta arvioi, että tulevaisuudessa aatteelliset lähtökohdat ja sosiaaliset yhdessäolotekijät riittävät entistä harvemmin motivoimaan kansalaisia puoluepoliittiseen osallistumiseen. Tämä on jo todellisuutta tänä päivänä. Aatteellinen keskustelu on näivettynyt puolueosastoissa, ne ovat muuttuneet yhä enemmän vaalikoneistoiksi. Kunnallisjärjestöjenkin toiminta painottuu pitkälti kunnallispolitiikan seuraamiseen, joskin tälläkin tehtäväalueella niiden rooli on supistunut valtuustoryhmien kustannuksella.

Mitä voitaisiin tehdä paikallisen poliittisen toiminnan aktivoimiseksi? Puolueiden paikallisjärjestöissä niiden toiminnan rapautumisongelma kyllä tiedostetaan, mutta viisasten kiveä sen elvyttämiseksi ei ole löydetty. Jäsenmäärää on yritetty kasvattaa erilaisten jäsenhankintakampanjoiden avulla, mutta enemmän tai vähemmän huonoin tuloksin.

Tämän puoluesysteemin elinehto on, että saataisiin perustaso elpymään ja sinne vireetä kansalaistoimintaa ja uusia jäseniä.

Yksi keskeinen tehtävä puolueosastoissa on yhteydenpidon parantaminen jäsenkuntaan. Puolueosastojen yhteydenpito kunnallisiin luottamushenkilöihin on verraten tiivistä, mutta varsin vähäistä muuhun jäsenkuntaan. Moni uskoo rutiinikokouksia vapaamuotoisempiin yhteydenpitomuotoihin (saunailtoihin, retkiin ym.), joskin samalla myönnetään, että yhteisöllisyyden edistämisfunktio on puolueosastoilta pitkälti kadonnut. Tätä kadonnutta yhteisöllisyyttä kaivataan takaisin vastapainoksi privatisoitumiselle, individualisoitumiselle ja koventuneelle yhteiskunnalliselle ilmapiirille. Paikkakunnalle muuttaneet halutaan vetää mukaan puoluetoimintaan.

Kyllä se on ihmisen kanssa seurusteleminen, että ihmistä ei unohdettaisi. Kyllä se on minun mielestä se lähtöasetelma. Mitkä on sitten siihen ne konstit, niin (se) onkin tietenkin sitä, että onko sitä vireyttä, ittensä likoon laittamista ja ihmisen kuuntelemista. Minusta ne on niitä konsteja, mitkä täälläkin elättää sen luottamuksen. Meijän toiminta, niin se pitää olla luottamuksellista niin että se herättää sen luottamuksen…Kyllä tämmöisen ihmislähekkäisyyden kaikkinensa politiikka on sen unohtanut, ja se on massan käsittelyä.

Mitä voisivat olla uudet toimintamuodot, joilla puoluetoimintaan saadaan houkuteltua uusia ihmisiä. Moni uskoo internetin ja sähköpostiyhteyksien mahdollisuuksiin varsinkin nuorten aktivoimisessa. Tässä suhteessa odotukset voivat olla epärealistiset samoin kuin sähköisen äänestämisen osalta äänestysaktiivisuuden lisääjänä. Monilta puolueosastoilta puuttuu resursseja kotisivujen tekemiseen. Niillä puolueyhdistyksillä, joilla kotisivut jo on, ne ovat usein päivittämättä ja sisällöltään vanhentuneita. Puolueyhdistysten linkittäminen kunnan kotisivulle, kuten eräissä kunnissa on tehty, voi edistää niiden tavoitettavuutta, mutta samalla se helposti vain vahvistaa puoluetoiminnan hallinnollistumista. Oleellista on kotisivujen sisältö: onko puolueyhdistyksillä tarjota sellaista sisältöä, joka aktivoisi ihmisiä puoluetoimintaan? Tätä voi nykyisin epäillä. Internet edustaa puoluetoiminnassa muotoa ja välinettä, sisällön on löydyttävä muualta.

Kun miettii kotisivuja niin samalla pitää miettiä, että miten niitä ylläpidetään niin että jotakin muutakin (on) kun sen olemassaolo... Mä luulen, tässä menee muutama vuosi ennen kuin me

ymmärretään sen nettimaailman arvo tai että jäsenistö ymmärtää sen…Kun kaupunkikin avaa tätä nettiasioimista, jotkut kuvittelee, että sillä on jotain tekemistä demokratian kanssa. Että ottaa kantaa kaupungin asioihin niin eihän sillä ole mitään tekemistä demokratian kanssa. Mutta siihen suuntaan me ollaan menossa ja jos se leviää niin sillä voi olla demokratian kannalta vaikutusta, mutta jos johonkin kaupungin strategiakyselyyn vastaa kolme ja puolisataa, neljäsataa niin sillä ei ole tuon taivaallista merkitystä…Joillakin yhdistyksillä on kotisivuja mutta kyllä mää kattelin että kyllä ne on kovin pysähtyneitä. On ollut semmoinen leimahdus, että nyt me tehdään ne kotisivut ja sitten ei ole jaksettu miettiä, että mitä me sitten niillä tehdään.

Puolueyhdistysten toimintaa on kuitenkin mahdollista uudistaa useammastakin lähtökohdasta käsin. Ensinnäkin puolueosastojen tulisi vahvistaa dialogia kansalaisten suuntaan ja ankkuroida toimintansa nykyistä vahvemmin paikalliseen, toimialueensa arkipäivään. Nykyisin puolueosastojen aloitteellisuus on vähäistä, mikä jättää agendan erilaisia hankkeita vastustaville yhdenasianliikkeille. Puolueyhdistysten ei tule jäädä pelkästään reagoimaan kuntaorganisaatiossa valmisteltuihin ja tehtyihin päätöksiin, vaan niiden on proaktiivisesti pohdittava sitä, mitkä ovat niiden toimialueella ihmisten elämään keskeisimmin vaikuttavia kysymyksiä. Kunnallispoliittisen päätöksenteon poliittisen ohjauksen vahvistamiseksi ja aatteellisen keskustelun elvyttämiseksi puolueyhdistykset voisivat valmistella kunnallisvaaliohjelmansa keskustelevana prosessina, jossa kuullaan laajasti paikallisen kansalaisyhteiskunnan toimijoita, kuten kuntalaisia, kansalaisjärjestöjä, kylätoimikuntia, asukasyhdistyksiä ja yrityksiä.

No kyllä mää uskon jotenkin tähän toiminta-ajatuksen mukaisen tehtävän toteuttamiseen, joka puolueyhdistyksillä on. Se on ankkuroituminen siihen paikalliseen elämään, siihen ammattialaan tai siihen alueeseen, millä se yhdistys toimii. Jostakin sieltä pitäisi kaivaa niitä asioita, jotka olisi tärkeitä. Vaikka ei siihen kaavatilaisuuteen tulisi kun 16 ihmistä, 16 ihmistä on paljon enemmän kun kaksi ihmistä. Ja vaan lähtee siitä että ne suurten massojen ajat on toistaiseksi ohitte ja sitä tekemistä tehdään toisella tavalla kun sillä tavalla, että vappumarssi on monta kilometriä pitkä.

Toiseksi tarvitaan nykyistä avoimempia kansalaisfoorumeita, joita Kansavalta 2007 –toimikuntakin kaipaa laajojen jäsen- ja kannattajajoukkojen vaikutuskanavaksi ja kohtaamispaikaksi. Jo nykyisin joissakin kunnissa valtuustoryhmien ryhmäkokoukset ennen valtuuston kokoontumista ovat avoimia kaikille kuntalaisille, ei pelkästään puolueen jäsenille. Yhdessä tutkimuskunnista on kokeiltu jopa täysin julkista kunnanhallituksen kokousta, joka pidettiin torilla. Puolueet ovat myös toteuttaneet kuntakyselyitä, joissa on selvitetty kuntalaisten kunnallispolitiikkaa koskevia odotuksia. Puolueiden toimintaan osallistumisen kynnystä tulisi madaltaa siten, että jäsenen ja ei-jäsenen välinen ero olisi nykyistä vähemmän jyrkkärajainen, jolloin kuntalaiset voisivat osallistua puolueiden eri toimintamuotoihin myös ad hoc –pohjalta asia- ja tapauskohtaisesti.

Kolmas puolueosastojen toiminnan elvyttämismahdollisuus liittyy Kansanvalta 2007 –toimikunnan esittämien think tankien perustamiseen puolueiden yhteyteen. Toimikunnan mukaan nostamalla esille puolueiden sisällöllisiä eroja ja vahvistamalla puolueiden keskinäistä keskustelua myös vaalikampanjoiden ulkopuolella voidaan lisätä kansalaisten kiinnostusta politiikkaa kohtaan. Paitsi puolueiden jäsenille ja luottamushenkilöille niiden tarjoama koulutus voi tarjota myös muille kiinnostuneille mahdollisuuden osallistua ja oppia sekä avata puolueita kansalaiskeskustelulle. (KM 2005: 1, 10-12.) Think tankit ovat saaneet eri maissa erilaisia muotoja, mutta Suomessa ne voitaisiin perustaa tutkimusyksikkötyppisinä puolueorganisaatioiden tai niiden sivistysjärjestöjen yhteyteen (ks. Turunen 2005).

Paikallisen puolue- ja kansalaistoiminnan elvyttämistä think tankit voisivat palvella tuottamalla ajankohtaista materiaalia keskusteluaineistoksi kunkin puolueen omista aatteellisista lähtökohdista käsin. Kysymys olisi siten perinteisen opintokerhotoiminnan elvyttämisestä aiempaa vakiintuneemmalta pohjalta. Oleellista kuitenkin on, että puolueen keskusjohdon ei tule ylhäältä käsin käskyttää paikallisjärjestöjä keskustelemaan think tankin kulloinkin tuottamasta aineistosta, vaan materiaalia tulee voida käyttää puolueosastoissa paikallisista tarpeista lähtien. Tehtyjen haastatteluidenkin perusteella politiikan teon todellisuus on hyvin erilainen eri kokoisissa ja eri puolilla maata sijaitsevissa kunnissa, jolloin mielenkiintoa herättävät keskusteluteemat voivat olla hyvinkin erilaiset eri puolueosastoissa. Niinikään on oleellista, että keskustelumateriaalia ei tuoteta pelkästään puolueen kunnallispolitiikan tukemistarkoituksessa, vaan teemavalikoivan on oltava laajempi ulottuen globalisaatiosta aina tasa-arvokysymyksiin. Keskustelutilaisuuksien avaaminen muillekin kuin oman puolueen jäsenille voi vahvistaa yleisemminkin kansalaiskeskustelua ja osallistumisvalmiuksia.

Puolueissa ei ole pelkästään tiedostettu paikallisen järjestötoiminnan ongelmia, vaan ainakin Suomen Keskustassa ja Vasemmistoliitossa on käynnistetty tähän liittyviä kehittämishankkeita. Juuri nämä puolueet menettivät eniten suhteellista osuuttaan 1990-luvun jälkipuoliskolla rekisteröidyistä uusista poliittisista yhdistyksistä (Siisiäinen 2002, 90). Ainakin Suomen Keskustassa kartoitettiin vuonna 2004 kaikki puolueen toimihenkilöt käsittäneellä kyselyllä järjestön toiminnallista ja taloudellista tilaa ja työskentelyilmapiiriä. Tätä seuraisi vuonna 2005 kunnallisjärjestöjen ja kunnassa toimivien muiden keskustajärjestöjen järjestöllisen ja poliittisen toiminnan arviointi. Puoluetoimiston ohjeiden mukaisesti kunnallisjärjestöjen kevään vuosikokouksissa järjestön tila arvioitiin ja valittiin työryhmät ja muut vastuuhenkilöt kehittämissuunnitelman laatijoiksi. Toukokuun alkuun mennessä toivottiin nykytilan arviointia ja kehittämissuunnitelmat on määrä hyväksyä syksyllä 2005. Vuoden 2008 loppuun ulottuvan kehittämissuunnitelma tavoitteena on kehittää keskustan toimintaa kunnassa siten, että puolueella on entistä selkeämmät paikalliset tavoitteet ja parempi järjestöllisen toiminnan valmius. Samalla kiinnitetään huomiota järjestön yleisiin toimintatapoihin ja vuorovaikutteiseen yhteydenpitoon jäsenistön ja kuntalaisten kanssa.

Vasemmistoliittoa lähellä olevassa Kansan sivistysliitossa on suunnitteilla koulutusohjelma, jossa paikallisille aktiiveille tarjotaan koulutusta ja samalla pyritään koulutuksen avulla saamaan uusia ihmisiä aktivoitumaan. Koulutus ei ole tarkoitettu pelkästään Vasemmistoliiton jäsenille, vaan sen avulla pyrittäisiin saamaan uusia ihmisiä mukaan paikalliseen toimintaan ja ehkä myös sitä kautta jäseniksi. Koulutus eroaisi nykyisestä puoluekoulutuksesta siten, että se olisi sisällöllisesti laajempaa käsittäen muun muassa ihmissuhdetaidot, mutta kytkeytyisi kuitenkin puolueen käytännön tarpeisiin.

11. Puoluejärjestöjen toiminnan muuttuminen

11.1. Puoluemuutoksen selittämisen teoreettiset lähestymistavat

Puolueiden muuttumista on selitetty useilla erilaisilla teorioilla. ”Elinkaarilähestymistapaa” edustaa parhaiten Robert Michelsin jo vuonna 1911 alun perin julkaisema eliittitutkimuksen klassikoksi noussut tutkimus, joka on suomennettu nimellä *Puoluelaitos nykyajan demokratiassa* (1986). ”Systeemitason trendien” lähestymistapaa edustavat puolestaan Duvergerin (1951), Kircheimerin (1966), Panebiancon (1988) sekä Katzin ja Mairin (1995) tutkimukset. ”Erillisen muutoksen” (discrete) lähestymistapaa edustaa huomattava osa viimeaikaisista puo-

lueiden muuttumista tarkastelleista tutkimuksista (esim. Müller 1997; Harmel & Janda 1994). (Harmel 2002, 120.)[1]

Michelsin lanseeraaman ”oligarkian rautaisen lain” mukaan jokainen puolue, joka ei jo alunperin ollut harvainvaltainen syntyessään (kuten olivat perinteiset eliittipuolueet) sortuu lopulta keskitetympään rakenteeseen ja yleisemminkin harvainvaltaisiin tendensseihin. Muutos on erityisen vaikuttava joukkopuolueissa, jotka alunperin liikkeinä korostivat joukkojen demokraattista kontrollia. Joukkojen kyvyttömyys johtaa omaa liikettä johtaa väistämättä professionalisoituneen, epäedustavan ja suhteellisen pysyvän johtajiston ja sen harjoittaman kontrollin muodostumiseen, joka on kiinnostuneempi organisaation säilymisestä ja asemastaan siinä kuin puolueen alkuperäisistä julkisista tavoitteista. Michelsin mukaan tämä ”laki” on niin yleispätevä, ettei yksikään demokraattisesti toimintansa aloittanut puolue voi kehittyä ja kasvaa sortumatta harvainvaltaiseen tendenssiin. (Harmel 2002, 121.)

Systeemitason lähestymistapaa edustaville tutkimuksille on yhteistä oletus, että eivät vain uudet puolueet saa erilaisia muotoja seurauksena niiden ympäristössä tapahtuneista dramaattisista muutoksista, vaan myös jotkut vanhemmat puolueet ovat pakotettuja mukautumaan muutoksiin. 1950-luvulla Duverger (1964) näki äänioikeuden laajentamisen ja varsinkin työväenluokan mobilisoitumisen 20. vuosisadan alussa välttämättöminä edellytyksinä joukkopuolueille, jotka seurasivat perinteisiä kaaderipuolueita. Eliittiin painottuvat ja siitä riippuvat kaaderipuolueet sopivat heikosti vetoamaan ja käyttämään hyväksi uusien potentiaalisten äänestäjien joukkoja, kun taas sosialististen puolueiden syntyminen loi uuden organisaatiomuodon, joka oli riippuvaisempi joukkojäsenyydestä. Näiden puolueiden menestyksen myötä jopa perinteiset puolueet näkivät asteittain välttämättömäksi tehdä ainakin kosmeettisia organisatorisia myönnytyksiä uudelle organisaatiomuodolle. (Harmel 2002, 122.)

1960-luvulla julkaistun Kirchheimerin tutkimuksen (1966) lähtökohtana oli luokkaerojen ja ideologioiden merkityksen asteittainen heikkeneminen politiikassa toisen maailmansodan jälkeen. Sosialististen puolueiden kannatuksen heikkenemisen ohella vaalimenestykseen tähtäävät joukkopuolueet olivat pakotettuja muuttumaan yleispuolueiksi (catch-all). Yleispuoluemuoto ei merkinnyt vain erilaista strategiaa, kannatuksen leveyden arvostamista sen syvyyden kustannuksella, vaan myös sen organisaatio oli erilainen kuin aiemmilla puoluetyypeillä. Yleispuolue ei korostanut niinkään mielekästä osallistumista ja vähintäänkin sitoutuneiden jäsenten rajoitettua kontrollia, vaan sen sijaan se vahvisti puoluejohdon asemaa ja väheksyi yksittäisten puoluejäsenten roolia. Tätä muutosta edisti uuden joukkotiedotusvälineen, television, yleistyminen, jonka avulla puolue kykeni tavoittamaan miljoonia äänestäjiä ilman puoluejäsenten aktiivista osallistumista. Vaalimenestysten siivittämänä yleispuolueesta tuli hallitseva organisaatiomuoto ainakin suuremmissa eurooppalaisissa demokratioissa. (mt, 122; ks. myös Wolinetz 2002.)

1980-luvulla Panebianco (1988) lisäsi professionalisoitumisen Kirichheimerin listaan niistä organisatorisista muutoksista, jotka liittyivät muutokseen joukkopuolueesta yleispuolueeksi. Joukkopuolueen ”edustuksellinen byrokratia” väistyi professionaalien ja asiantuntijoiden paljon keskeisemmän roolin tieltä, joiden taitoja tarvitaan enemmän äänestäjiin kuin jäseniin huomionsa kohdistavassa puolueessa. Kirchheimerin yleispuolueargumentin tavoin Panebiancon

---

[1] Duverger, Maurice (1964), Political Parties (alunperin 1951). London: Methuen; Kirchheimer, O. (1966), ‘The Transformation of the West European Party Systems’. Teoksessa La Palombara J. & Weiner, M. (toim.), *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press; Panebianco, A. (1988), *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press; Katz, Richard S. & Mair, Peter (1995), ‘Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics*, 1, 5-29; Müller, W.C. (1997), ‘Inside the Black Box: A Confrontation of Party Executive Behaviour and Theories of Party Organizational Change; Harmel, R. & Janda, K. (1994), ‘An Integrated Theory of Party Goals and Party Change’. *Journal of Theoretical Politics*, 6, 259-287. (Harmel 2002, 120.)

selitys tämän ”vaali-professionaalisen” puoluemuodon yleistymiselle perustui yhtäältä yhteiskunnan sosiaalisen kerrostumarakenteen ja toisaalta teknologian (television) muutokselle. (mt, 124.)

1990-luvulla Katz ja Mair (1995) ovat havainneet joidenkin yleispuolueiden muuttumisen kartellipuolueiksi. Erilaisten sosiaalisten, kulttuuristen ja varsinkin poliittisten kehityspiirteiden seurauksena puolueet muuttuvat tässä uusimmassa vaiheessa ”puoli-valtiollisiksi virastoiksi” tehden näyttämän takaista yhteistyötä keskinäisen kilpailun hallitsemiseksi ja hillitsemiseksi. Yksi tärkeimmistä tätä kehitystä edistäneistä tekijöistä on puolueiden saaman julkisen rahoituksen lisääntyminen. Vaalikampanjoinnin muuttuessa työvoimaintensiivisestä yhä pääomavaltaisemmaksi ja professionalismin lisääntyessä politiikassa valtion taloudellinen tuki kytkee puolueet yhä tiukemmin valtioon ja yhä suoremmin äänestäjäkuntaan paikallisten puoluejärjestöjen asemasta. Organisatorisesti tämä ei aiheuta muutoksia vain valtakunnallisen puoluejohdon ja paikallisen tason välisessä suhteessa, vaan myös jäsenistön asemassa puolueessa. Kartellipuolue on vähemmän hierarkkinen kuin aiemmat puoluemuodot jäsenten kytkeytyessä suoremmin ja atomistisemmin puolueen keskushallintoon. Tämä ei kuitenkaan merkitse jäsenistön kasvanutta vaikutusvaltaa, koska haasteet johtoa kohtaan nousevat todennäköisemmin jäsenten edustajien kokouksista, joiden asema on heikentynyt. (mt, 124.)

Havaitessaan että puoluetoiminnan muuttuminen ei koostu aina laajamittaisista joko yksittäistä puoluetta tai koko puoluejärjestelmää koskevista muutoksista, jotkut tutkijat ovat kohdistaneet huomionsa vähemmän syvällekäyviin muutoksiin puolueorganisaatiossa. Tämän ”erillisten muutosten lähestymistavan” edustajien mukaan muutokset puolueen ympäristössä ja/tai sisäisissä olosuhteissa voivat aiheuttaa melko äkillisen muutoksen puolueorganisaatiossa. Keskeinen kysymys on, onko muutos seurausta puolueen ulkopuolisista vai sisäisistä tekijöistä. Muuttuvatko puolueet vain reaktiona ympäristön paineisiin vai voivatko uudet johtajat ja /tai vallassa olevat fraktiot muovata puolueitaan paremmin omiin intresseihinsä tai tavoitteisiinsa sopiviksi? (mt, 125-126.)

Yhtä ympäristön synnyttämää kannustinta - heikkoa vaalimenestystä - on jopa pidetty puoluemuutoksen ”äitinä” siinä mielessä, että sillä on katsottu voitavan selittää kaikki puoluemuutokset. Toisaalta on preferoitu hybridiselitystä esimerkiksi siten, että organisatorinen muutos on nähty useimmissa tapauksissa seurauksena ulkopuolisesta kannustimesta (ympäristöllisestä ja/tai teknologisesta), joka yhdistää voimat sisäisiin tekijöihin, jotka itse horjuttavat valtarakennetta. Toisaalta taas ulkoiset ja sisäiset tekijät on voitu nähdä joko/tai -selityksinä muutokselle. (mt, 126.)

Vaikka elinkaari-, systeemitason trendien ja erillisten muutosten lähestymistapojen on usein nähty tarjoavan kilpailevia selityksiä puolueiden muuttumiselle, tosiasiassa ne ovat yrityksiä ymmärtää puoluemuutoksen erilaisia tyyppejä. Tämän vuoksi ne on hyödyllisempää nähdä toistensa täydentäjinä kuin kilpailijoina. (mt, 128.)

11.2 Suomalaisten paikallisten poliittisten järjestöjen muutos

Edellä kuvattuun siirtymään joukkopuolueista yleispuolueiden ja vaali-professionaalisen muodon kautta kartellipuolueisiin liitetyt piirteet luonnehtivat jossakin määrin myös suomalaisessa puoluelaitoksessa tapahtuneita muutoksia. Kaikissa puolueissa puoluejohdon asema on vahvistunut ja puoluejäsenten rooli heikentynyt. Esimerkiksi Karina Jutila (2003, 296) on kuvannut

Suomen Keskustan päätöksentekojärjestelmän elitisoitumista siten, että jäsenistön ja ammattipoliitikoiden päätöksenteon areenat ovat eriytyneitä ja käytännössä varsin autonomisia, vaikka toimintaan sisältyy rajat ylittäviä kohtaamisia ja keskusteluita.

Suomalaisten puolueiden muuttumista on syytä selittää pikemminkin puolueiden ulkoisilla kuin sisäisillä tekijöillä. Rakenteellisesti puolueorganisaatiot ja niiden toimintaprosessit eivät ole merkittävästi muuttuneet sitten puolueiden syntyvaiheen. Uudetkin puolueet ovat pitkälti omaksuneet vanhojen puolueiden toimintamuodot kypsyessään eli ehtiessään elinkaarellaan tiettyyn vaiheeseen. Puolueiden jäsenkunnan asemaa on muuttanut erityisesti teknologian kehitys, varsinkin television nousu ehkä keskeisimmäksi mediaksi, jonka avulla puolueet kykenevät tavoittamaan äänestäjät suoraan ilman puoluejäsenten aktiivista roolia. Puoluetoiminta ja vaalikampanjointi ovat kasvavassa määrin ammattimaistuneet ja asiantuntijavaltaistuneet, mikä on myös heikentänyt jäsenkunnan roolia. Valtakunnallisen tason puolueorganisaatiot ovat varsinkin puolueen hallituskaudella muovautuneet ”valtionhoitajiksi”, joiden politiikanteko tapahtuu keskeisesti ministeriryhmän kautta. Toisaalta myös eduskuntaryhmien rooli on vahvistunut suhteessa puolueorganisaatioon puoluetuen kohdentamisessa tapahtuneiden muutosten seurauksena.

Vaikka suomalainen politiikasta toimeentulonsa saava poliittinen luokka on laajentunut (ks. Ruostetsaari 1998) ja sillä on jopa yhteisiä intressejä, puoluelaitoksen täydellisestä kartellisoitumisesta ei voida puhua. Suurimpien puolueiden keskinäinen kilpailu on yhä todellista ja erottuminen puoluekentällä edellyttää puolueiden välisten erojen korostamista (Jutila 2003, 298). Tosin viime aikoina puolueiden profiloituminen on saanut uusia muotoja. Suomalaisten puolueiden eduskuntavaalikampanjat ovat entistä selvemmin jakautuneet kahteen kerrokseen. Liikkuvan äänestämisen lisääntymisen ja hallituksen muodostamista koskevan koalitiojouston lisääntyminen 1980-luvun lopulta lähtien ovat kannustaneet puolueita suunnittelemaan maltillisia vaalikampanjoita, jotka vetoavat moniin erilaisiin väestöryhmiin romuttamatta vaalien jälkeisiä yhteistyöedellytyksiä minkään puolueen kanssa. Puolueiden kampanjastrategiaksi on pikemminkin tullut löytää jokin puolueen perinteiseen linjana soveltuva yleisluonteinen vaaliteema, jonka avulla ne voisivat nostaa puolueen profiilia. Ryhmäkohtaisten etujen ajaminen ja täsmällisten ohjelmallisten kannanottojen esittäminen on jäänyt yhä enemmän yksittäisten kansanedustajaehdokkaiden tehtäväksi. Ehdokkaiden kampanjat erottavatkin varsinkin suuria puolueita toisistaan jyrkemmin kuin puolueiden valtakunnalliset kampanjat. Vaalipiiritasolla porvarillisten puolueiden ehdokkaiden kampanjointi on oikeistolaisempaa ja vasemmistopuolueiden ehdokkaiden kampanjointi vasemmistolaisempaa kuin puolueiden valtakunnallisen kampanjoinnin linja. (Karvonen & Paloheimo 2005, 301.)

Suomalaiset puolueet eivät kuitenkaan ole kartellipuoluetyypille ominaisella tavalla muuttuneet valtion asiamiehiksi ja lakanneet toimimasta välittäjinä kansalaisyhteiskunnan ja valtion välillä (mikä on ominaista yleispuolueille) (Wolinetz 2002, 148), joskin tämä välitysfunktio on heikentynyt.

Puolueiden jäsenkuntaa tarkasteltaessa joukkopuolueluonteen heikkeneminen on selvästi havaittavissa. Puolueiden jäsenmäärien supistuminen on yleismaailmallinen ilmiö. Suomalaisten puolueiden yhteenlaskettu jäsenmäärä on kuitenkin muita Pohjoismaita suurempi. Puoluejäsenten osuus kaikista äänestäjistä on Suomessa supistunut enemmän kuin Euroopassa keskimäärin, joskin vähemmän kuin Ruotsissa ja Tanskassa. Tosin koko väestöstä puoluejäseniä Suomessa (8 %) on kutakuinkin sama osuus kuin muissa Pohjoismaissa. Puolueiden toimintaan osallistumisessa Suomi jää kuitenkin jälkeen muista naapurimaistaan. Aktiiviosallistujien osuus

on laskussa, ja meillä kansalaiset ja puolueet ovat etääntyneet toisistaan muita Pohjoismaita enemmän.

Suomalaiset paikalliset poliittiset yhdistykset ovat menettäneet jäseniään. Niiden jäsenistöt ovat ikääntymässä. ja uusien jäsenten, varsinkin nuorten rekrytointi on vaikeaa. Jäsenkato on erityisesti pienten kuntien ongelma, joskin niiden suurempia kuntia pienemmät ja tiiviimmät sosiaaliset verkostot ovat toistaiseksi taanneet sen, että niiden jäsenet toimivat aktiivisemmin ja ehkä jopa kykenevät vaikuttamaan kuntansa päätöksentekoon tuloksellisemmin kuin suurempien kuntien kollegat. Osa haastelluista paikallisista puoluejohtajista, lähinnä isommilla paikkakunnilla toimivista kuitenkin näki ”valoa ikkunassa”: uusia jäseniä, varsinkin nuoria on saatu lisääntyvässä mukaan paikalliseen puoluetoimintaan. Sitä, onko kyse puoluetoiminnan vetovoiman lisääntymiseen yleisemminkin viittaava ”heikko signaali” vai paikallisen puoluetoiminnan rapautumista vahvistava poikkeus, ei voida pienen haastateltujen lukumäärän vuoksi tässä yhteydessä verifioida. Samansuuntaisia havaintoja kansalaisten puoluesuhteen muutoksesta on kuitenkin tehty paljon suurempiinkin aineistoihin perustuvissa kyselytutkimuksissa.

Vuoden 2003 eduskuntavaalien jälkeen tehty haastattelututkimus ja suomalaisten asenneilmastoa vuodenvaihteessa 2004/2005 luodannut Elinkeinoelämän valtuuskunnan postikyselyyn perustuva tutkimus viittaavat samansuuntaisesti kansalaisten puoluesuhteen muutokseen. Kun kriittinen suhtautuminen puolueita kohtaan lisääntyi 1990-luvun lamavuosina, 2000-luvun alussa se on vähentynyt. 1980-luvun alussa aktiivisen poliittisen osallistumisen aikana puolueet kanavoivat vahvasti kansalaisten mielipiteitä. Tämän jälkeen kansalaisten usko puolueiden kykyyn kanavoida kansalaisten mielipiteitä hiipui. Viime aikoina luottamus puolueita kohtaan on vähän kohentunut: 1990-luvun alussa lähes kolme viidesosaa (57 %), mutta loppuvuodesta 2004 enää vajaa puolet (46 %) EVA:n asennetutkimuksen vastaajista oli samaa mieltä väittämän kanssa, että ”nyky-Suomessa kansalaisten mielipiteet välittyvät päätöksentekijöille paljon paremmin kansalaisliikkeiden kuin puolueiden kautta”. Toisaalta kun eri mieltä olevien osuus ei ole kasvanut vastaavasti, voidaan kysyä, kuvaako kehitys puolueuskon kasvua vai kansalaisliikkeiden suosion laskua, ehkäpä uutuudenviehätyksen hiipumista. (Mattila & Sänkiaho 2005, 81; Torvi & Kiljunen 2005, 72-73.)

Joka tapauksessa kielteinen perusasennoituminen politiikkaan on jo lähes kymmenen vuoden ajan ollut vähitellen lientymässä. Vuosi 1996 näyttäisi olevan eräänlainen politiikan vastaisuuden taitekohta. Muutos on ollut hidasta, mutta jatkuvaa ja johdonmukaista, kun suomalaisten politiikkasuhdetta on mitattu useina eri vuosina ja erilaisilla mittareilla. (Torvi & Kiljunen 2005, 69.)

Vaikka käsillä oleva tutkimus pyrkii kartoittamaan paikallisten poliittisten järjestöjen tilaa eikä varsinaisesti puolueorganisaatioiden eri tasojen välisiä kytkentöjä, on ilmeistä, että puolueeliitti ja kenttä ovat etääntyneet toisistaan. Tämä ei merkitse sitä, että paikalliset puolueorganisaatiot olisivat erityisen tyytymättömiä siihen tukeen, jota ne saavat piiri- ja valtakunnallisilta organisaatiolta. Päinvastoin vuorovaikutusta piiri- ja valtakunnalliselle tasolle pidetään tärkeänä, mutta paikallisia puolueosastoja leimaa jonkinasteinen neuvottomuus sen suhteen, mitä puolueorganisaation ylemmät tasot voisivat tehdä enemmän niiden hyväksi. Pikemminkin ylempien puolueorganisaatiotasojen odotukset saatetaan kokea turhankin suuriksi ja kaivata lisää autonomiaa paikallistason puoluejärjestöille. Puolueosastoissa koetaan paikallisen puoluetyön ja kunnallispolitiikan todellisuus hyvin erilaiseksi kuin se politiikka, joka näyttäytyy valtakunnallisessa mediassa. Puolueorganisaation eri tasoilla voidaankin puhua kokonaan eri kieltä, mikä vaikeuttaa vuorovaikutusta. Toisin sanoen professionalisoituneen politiikan reto-

riikka voidaan kokea vieraaksi vapaaehtois- ja harrastustoimintaan perustuvassa paikallisessa järjestötyössä.

Paikallisten poliittisten yhdistysten funktiot ovat merkittävästi muuttuneet. Puolueiden perinteisesti tärkeät yhteisöllisyyden ylläpito – ja kansalaiskasvatusfunktio ovat paikallistasolla selvästi heikentyneet. Vaikka puolueosastot ja kunnallisjärjestöt edelleen välittävät piirijärjestöjensä järjestämää koulutusta jäsenilleen, ehdokkailleen ja kunnallisille luottamushenkilöilleen, ne harjaannuttavat jäseniään yhä vähemmän yhteiskunnalliseen vallankäyttöön ja edunvalvontaan. Rekrytoituminen politiikkaan on muuttunut siten, että kun aiemmin kunnallisiin ja valtiollisiin luottamustehtäviin noustiin pitkän puolueuran jälkeen, nykyisin puolueen jäseneksi liitytään usein vasta siinä vaiheessa kun asetutaan ehdokkaaksi tai tullaan valituksi kunnalliseen luottamustehtävään. Tällöin kouliutuminenkin kunnalliseen vallankäyttöön tapahtuu vasta kuntien valtuustossa, hallituksessa tai lautakunnassa. Kansanedustajaksi kouliutumisessa kunnalliset luottamustehtävät ovat säilyttäneet merkittävän asemansa, joskin vähenevässä määrin, kun taas puolueiden luottamustehtävät ovat menettäneet selvästi merkitystään.

Puolueosastot ovat muuttuneet lähes pelkiksi vaalikoneistoiksi, joiden toiminta vaalien välillä rajoittuu paljolti muodollisten kokousrutiinien pyörittämiseen. Ne osallistuvat edelleen vaalien ehdokasasetteluun rekrytoimalla ehdokkaita, levittämällä puolueen vaalimateriaalia ja järjestämällä vaalitilaisuuksia, mutta varsinainen vaalikampanjan organisointi ja pyörittäminen on siirtynyt kunnallisjärjestöille. Isommissa kunnissa tämä tehtävä on siirtynyt kunnallisjärjestöiltäkin osin ehdokkaiden henkilökohtaisille, verraten autonomisille tukiryhmille ja palkatuille päätoimisille puoluetyöntekijöille. Puolueosastot ovatkin nykyisin puolueorganisaation heikoin lenkki, ja niiden funktio on paljolti hukassa, kun jopa politiikan huippusesonkina vaalien yhteydessä niiden toiminta on monessa tapauksessa kituvaa. Kuntatalouden heikkeneminen 1990-luvun alun jälkeen on kaventanut kunnallispolitiikan liikkumatilaa, jolloin vaihtoehtoisia ratkaisumalleja hahmottavalle puoluepolitikoinnille jää niukasti tilaa kunnallisissa luottamuselimissä. Tämän seurauksena politiikka on vain hieman kärjistetysti kadonnut puolueosastoista.

Kunnallisjärjestöillä on perusjärjestöjä selkeämpi rooli vaalien organisoinnissa ja puolueen kunnallispolitiikan ohjauksessa, mutta kunnallispolitiikassakin ne ovat menettäneet rooliaan valtuustoryhmille. Tänä päivänä kunnallisjärjestön ja valtuustoryhmän väliset tosiasialliset suhteet rakentuvat pitkälti yhdenmukaisella tavalla eri puolueissa. Periaatteellinen ero vasemmiston ja porvarillisten puolueiden välillä on edelleen olemassa, mutta monissa, varsinkin pienemmissä kunnissa kunnallisjärjestön rooli puolueen politiikanteossa on heikentynyt. Yhä harvemmin kunnallisjärjestö kokoontuu ennen valtuuston tai hallituksen kokousta linjaamaan puolueen edustajien käyttäytymistä. Pienissä kunnissa puolueiden politiikan sisällölliset erot ovat pitkälti hävinneet eikä ryhmäkuria enää tunneta. Itse asiassa varsinkin pienissä kunnissa luottamustehtävät kasautuvat siinä määrin samoille henkilöille, että kunnallisjärjestö ja valtuustoryhmä eivät tosiasiassa ole institutionaalisesti erillisiä. Kunnallisjärjestön lähes ainoaksi tehtäväksi on jäänyt ehdokkaiden rekrytointi ja vaalikampanjan organisointi sekä luottamushenkilöpaikkojen jaosta neuvotteleminen (yhdessä valtuustoryhmän kanssa) muiden puolueiden kanssa.

Kaikissa puolueissa kuntakoosta riippumatta puolueiden sisäisen vallan painopiste on viime vuosikymmeninä valunut kunnallisjärjestöltä kunnanhallitus- ja valtuustoryhmälle. Kun aatteellinen keskustelu on puolueissa hiipunut, kunnallispolitiikan esityslistat dominoivat yhä suuremmassa määrin myös puoluejärjestöjen toimintaa, monen mielestä liikaakin. Tässä mielessä voidaan puhua puoluejärjestöjen ”hallinnollistumisesta”. Se on kuitenkin erotettava ”kunnanhoitajuudesta”, mikä rooli yhä selvemmin kuuluu kunnassa dominoivassa asemassa oleville suurten puolueiden hallitus- ja valtuusto- ryhmille ja niiden johdolle. Kunnanhoitaminen on

siinäkin mielessä syrjäyttänyt kunnallispolitiikkaa, että nykyisin monissa kunnissa puolueiden välisissä aatteellisilla eroilla ei enää ole vaikutusta niiden käyttäytymiseen kunnan luottamuselimissä. Yhä useammin jakolinjat kulkevat valtuustoryhmien sisällä kuin niiden välillä.

Kun puolueiden jäsenmäärät ovat laskeneet ja paikallisjärjestöt ovat rapautuneet, voidaan kysyä tarvitaanko puolueissa enää jäsenorganisaatioita? Voivatko puolueet riittävässä määrin tavoittaa äänestäjäkuntaa ja saada kosketuksen sen intresseihin muilla keinoilla, kuten puolueita lähellä olevien rinnakkaisorganisaatioiden, yhteiskunnallisten liikkeiden sekä median ja mielipidetutkimusten kautta? Vaikka vanhaan joukkopuolueeseen tuskin enää on paluuta, on ilmeistä, että uudet yhteydenpitokanavat eivät voi kokonaan korvata jäsenorganisaatiota. Monilla rinnakkaisorganisaatioilla, kuten ammattiyhdistysliikkeellä on sama ongelma kuin puolueilla: jäsenmäärät laskevat. Niiden kautta ei myöskään ole mahdollista tavoittaa kaikkia relevantteja yhteiskunnallisia ryhmiä, kuten erilaisia vähemmistöjä ja vähempiosaisia. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet toimivat puolestaan suhteellisen kapealla alueella, eivätkä siten voi artikuloida ja agregoida puolueille riittävässä määrin intressejä. Sama koskee myös mielipidetutkimusten ja median kautta syntyviä yhteyksiä äänestäjiin. Kaikki nämä vaihtoehtoiset yhteydenpitotavat puolue-eliittien ja äänestäjäkunnan välillä tuottavat paikallisia puoluejärjestöjä individualisoituneemman ja atomisoituneemman kuvan yhteiskunnallisten intressien jakautumisesta. Puolueet tarvitsevat jäsenorganisaatiotaan myös vaalikannatuksensa vakauttamiseksi: kiinteä jäsenkunta takaa puolueelle kohtuullisen varman peruskannatuksen, vaikka äänestäjien liikkuvuus vaaleissa onkin lisääntynyt. Lisäksi aktiivinen jäsenorganisaatio mahdollistaa muita yhteydenpitomuotoja tehokkaammin kaksisuuntaisen vuorovaikutuksen puolue-eliittien ja äänestäjien välille ja edistää siten kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Paikallista puolueorganisaatiota tarvitaan edelleen kunnallisten ja valtakunnallisten luottamustehtävien miehittämiseen.

Vaikka useimmat tutkijat myöntävätkin yleispuolueen olevan kriisissä, kaikki eivät allekirjoita väitettä yleispuolueen muuttumisesta kartellipuolueeksi. Esimerkiksi Katzin ja Mairin väitettä siitä, että valtion tuki on muuttanut puolueiden koko toimintatapaa ja orientaatiota on kritisoitu. Wolinetzin (2002, 148) mukaan he antavat hyvin vähän todisteita siitä, millä tavoin puolueiden käyttäytyminen olisi muuttunut lisääntyneen julkisen tuen seurauksena. Kartellipuolueen asemasta Puhle (2002, 78) preferoikin termiä ”yleispuolueen kakkosvaihe” (catch-all plus).

Vaikka ihmiset eivät enää samassa määrin kuin aiemmin samastu puolueisiin ja vaikka puolueet eivät voi enää väittää edustavansa ihmisiä yhtä kattavasti kuin aiemmin, huhut yleispuolueen kuolemasta ovat liioiteltuja. Huolimatta heikkenemisestä puolueet toimivat pitkälti samoin tavoin kuin aiemminkin. Voidaankin puhua modifioiduista ja restukturoiduista yleispuolueista. Yleispuolueiden kriisiä voidaan kuvata siirtymisenä vahvemmin organisoidusta vähemmän ja eri tavoin organisoituun politiikkaan. Äänestäjäkunta on muuttunut fragmentoituneemmaksi ja edustus henkilökeskeisemmäksi sekä pysyvien rakenteellisten lojaliteettien, samastumisten ja liittoutumien luominen on tullut vaikeammaksi ja muuttunut enemmän ad hoc –pohjaiseksi. (mt, 79-80.)

On mielenkiintoista huomata, että jotkut postmoderniin politiikkaan liitetyt piirteet muistuttavat selvästi esimodernia politiikkaa, eli aikaa ennen puolueiden organisatorisen modernisoitumisen ensimmäistä aaltoa 1800-luvun lopussa. Nämä piirteet, jotka luonnehtivat myös Suomea, käsittävät vähemmän organisaatiota, enemmän henkilökeskeisiä ja yksilöllisiä kampanjoita, enemmän ad hoc -mobilisointia, vähemmän puolueuskollisuutta ja enemmän liikkuvaa äänestämistä vaaleissa ja vähemmän mielenkiintoa samastumiseen ja edustukseen. Lisäksi eliittira-

kenteet ovat fragmentoituneemmat, kun taas aikaisempaa enemmän on kysyntää yksilöllisillä, sektorikohtaisilla professionaalisilla taidoilla. Yhä enemmän korostetaan politiikan symbolisia ja ”leipää ja sirkushuveja” –funktioita. (mt, 80.)

Mitä on tehtävissä paikallisen poliittisen toiminnan aktivoimiseksi? Ensinnäkin puolueosastojen on parannettava yhteydenpitoa jäsenkuntaansa. Nykyisin yhteydenpito kunnallisiin luottamushenkilöihin on verraten tiivistä, mutta varsin vähäistä jäsenkuntaan. Puolueosastojen tulisi vahvistaa dialogia kansalaisten suuntaan ja ankkuroida toimintansa nykyistä vahvemmin paikalliseen, toimialueensa arkipäivään. Nykyisin puolueosastojen aloitteellisuus on vähäistä, mikä jättää agendan erilaisia hankkeita vastustaville yhdenasianliikkeille. Puolueyhdistysten ei tule jäädä pelkästään reagoimaan kuntaorganisaatiossa valmisteltuihin ja tehtyihin päätöksiin, vaan niiden on proaktiivisesti pohdittava sitä, mitkä ovat niiden toimialueen keskeisimpiä ihmisten elämään vaikuttavia kysymyksiä. Kunnallispoliittisen päätöksenteon poliittisen ohjauksen vahvistamiseksi ja aatteellisen keskustelun elvyttämiseksi puolueyhdistykset voisivat valmistella kunnallisvaaliohjelmansa keskustelevana prosessina, jossa kuullaan laajasti paikallisen kansalaisyhteiskunnan toimijoita.

Tässä on mahdollista hyödyntää uutta teknologiaa, kuten internetiä ja sähköpostia. Tässä suhteessa odotukset voivat kuitenkin olla epärealistisen suuret samoin kuin sähköisen äänestämisen osalta äänestysaktiivisuuden lisääjänä. Kaikki puoluejäsenet eivät edelleenkään käytä internetiä tai sähköpostia. Monilta puolueosastoilta puutuu tietotaito ja resurssit kotisivujen laatimiseen ja sisällölliseen päivittämiseen. Pelkkä väline ei riitä, vaan oleellista on, kyetäänkö puolueosastoissa äänestäjiä kiinnostavaan sisällöntuotantoon. Puolueiden olisikin syytä panostaa paikallisjärjestöille suunnatussa koulutuksessaan internetin hyödyntämiseen tarvittaviin tietotaitoihin.

Toiseksi taloudelliset resurssit ovat yleisemminkin ongelma poliittisille järjestöille, sillä Kuntaliiton vuonna 2002 tehdyn kyselyn mukaan niiden johtohenkilöistä 70 prosenttia oli samaa mieltä väittämän kanssa, että järjestöjen ulkopuolista varainhankintaa tulisi helpottaa. Tämä ongelma kasvaa kuntakoon pienetessä. Puolueosastojen taloudelliset resurssit ovat supistuneet kaikissa puolueissa kahdesta pääasiallisesta syystä. Ensinnäkin jäsenmäärän supistuminen on vähentänyt jäsenmaksutuloja. Toiseksi kunnallisten luottamushenkilöpaikkojen määrä on vähentynyt merkittävästi 1990-luvun alun jälkeen varsinkin lautakuntien määrän supistumisen seurauksena, mikä on vähentänyt kunnallisten luottamushenkilöiden puolueosastoilleen maksaman puolueveron kertymää. Samanaikaisesti vaalikampanjoinnin kulut ovat kasvaneet, kun talkootyön osuutta on korvattu maksetulla mainonnalla lehdistössä ja varsinkin vielä kalliimmissa medioissa kuten radiossa ja televisiossa. Valtakunnalliset ja piiritason organisaatiot eivät ole lisänneet paikallisosastojen ja kunnallisjärjestöjen taloudellista tukea vastaavassa suhteessa.

Taloudellisten resurssien supistumisesta huolimatta puolueiden paikallisorganisaatioissa kunnallisen puoluetuen käyttöönotto ei saa mainittavaa kannatusta. Talkootyön voimaan halutaan edelleen uskoa. Ennen kaikkea kunnallisen puoluetuen käyttöönoton pelätään nostattavan samanlaisen kriittisen keskustelun kuin mitä on käyty eduskuntapuolueille ja puoluelehdille maksettavan tuen kohdalla ja siten heikentävän paikallisen puoluetoiminnan kuntalaisten keskuudessa nauttimaa legitimiteettiä. Kun talkootyön määrää tuskin voidaan oleellisesti kasvattaa nykyisestä, paikallisille puoluejärjestöille maksettavan julkisen tuen käyttöönottoa kannattaa harkita, joko suoraan rahallisena tukena tai välillisenä esimerkiksi toimitilojen muodossa. Puolueosastojen ja kunnallisjärjestöjen asemasta tuki voidaan kohdentaa myös valtuustoryhmille

niiden valmistelukapasiteetin vahvistamiseksi. Tällöin tosin törmätään edellä mainittuun paikallisen politiikan teon hallinnollistumisen ongelmaan.

Kolmanneksi tarvitaan nykyistä avoimempia kansalaisfoorumeita jäsen- ja kannattajajoukkojen vaikutuskanavaksi ja kohtaamispaikaksi. Jo nykyisin joissakin kunnissa valtuustoryhmien ryhmäkokoukset ennen valtuuston kokoontumista ovat avoimia kaikille kuntalaisille, ei pelkästään puolueen jäsenille. Jos ihmiset eivät tule puolueiden luokse, on puolueiden jalkauduttava kunnissa, kaupunginosissa ja kylissä sinne, missä ihmiset muutoinkin käyvät. Puolueiden toimintaan osallistumisen kynnystä tulisi madaltaa siten, että jäsenen ja ei-jäsenen välinen ero olisi nykyistä vähemmän jyrkkärajainen, jolloin kuntalaiset voisivat osallistua puolueiden eri toimintamuotoihin myös ad hoc –pohjalta asia- ja tapauskohtaisesti.

Neljäs puolueosastojen toiminnan elvyttämismahdollisuus liittyy Kansanvalta 2007 –toimikunnan esittämien think tankien perustamiseen puolueiden yhteyteen. Toimikunnan mukaan nostamalla esille puolueiden sisällöllisiä eroja ja vahvistamalla puolueiden keskinäistä keskustelua myös vaalikampanjoiden ulkopuolella voidaan lisätä kansalaisten kiinnostusta politiikkaa kohtaan. Paitsi puolueiden jäsenille ja luottamushenkilöille niiden tarjoama koulutus voi tarjota myös muille kiinnostuneille mahdollisuuden osallistua ja oppia sekä avata puolueita kansalaiskeskustelulle. (KM 2005: 1, 10-12.)

Paikallisen puolue- ja kansalaistoiminnan elvyttämistä think tankit voisivat palvella tuottamalla ajankohtaista materiaalia keskusteluaineistoksi kunkin puolueen omasta aatteellisesta näkökulmasta käsin. Oleellista kuitenkin on, että puolueen keskusjohdon ei tule ylhäältä käsin käskyttää paikallisjärjestöjä keskustelemaan think tankin kulloinkin tuottamasta aineistosta, vaan materiaalia tulee voida käyttää puolueosastoissa paikallisista tarpeista lähtien. Tehtyjen haastatteluidenkin perusteella politiikan teon todellisuus on hyvin erilainen eri kokoisissa ja eri puolilla maata sijaitsevissa kunnissa, jolloin mielenkiintoa herättävät keskusteluteemat voivat olla hyvinkin erilaiset eri puolueosastoissa. Niinikään on oleellista, että keskustelumateriaalia ei tuoteta pelkästään puolueen kunnallispolitiikan tukemistarkoituksessa, vaan teemavalikoivan on oltava laajempi ulottuen globalisaatiosta aina tasa-arvokysymyksiin. Keskustelutilaisuuksien avaaminen muillekin kuin oman puolueen jäsenille voi vahvistaa yleisemminkin kansalaiskeskustelua ja osallistumisvalmiuksia.

LÄHTEET

Borg, Sami (toim.) (2004), *Mahdollisuuksien maa. Kartoitusta ja puheenvuoroja suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tutkimuksesta*. Oikeusministeriön julkaisu nr 10. Helsinki: oikeusministeriö.

Borg, Sami (2005), *Kansalaisena Suomessa. Kansalaisvaikuttaminen Pohjoismaissa ja European Social Survey 2002.* Oikeusministeriön julkaisu nr 15. Helsinki: oikeusministeriö.

Borg, Sami & Moring, Tom (2005), 'Vaalikampanja'. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY. 47-72.

Dalton, Ruseel J. & McAllister, Ian & Wattenberg, Martin (2002), 'Political Parties and their Publics'. Teoksessa Luther, Kurt Richard & Müller-Rommel, Ferninand (toim.), *Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*. Oxford: Oxford University Press. 19-42.

Grönlund, Kimmo & Paloheimo, Heikki & Wass, Hanna (2005a), 'Äänestysosallistuminen'. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY. 119-146.

Grönlund, Kimmo & Paloheimo, Heikki & Sundberg, Jan & Sänkiaho, Risto & Wass, Hanna (2005b), 'Kiinnittyminen politiikkaan'. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY. 88-118.

Harmel, Robert (2002), 'Party Organizational Change: Competing Explanations?' Teoksessa Luther, Kurt Richard & Müller-Rommel, Ferninand (toim.), *Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*. Oxford: Oxford University Press.119-142.

Helander, Voitto (2003a), *Vallantavoittelijan muotokuva. Analyysi vuoden 2003 kunnallisvaalie hdokkaista*. KuntaSuomi 2004 –tutkimuksia nro 40. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Helander, Voitto (2003b), 'Luottamushenkilöt ja järjestöt'. Teoksessa Helander, Voitto & Pikkala Sari & Sandberg, Siv Grönholm, Sam (toim.), *Päättäjien areenat ja yhteydet*. KuntaSuomi 2004 –tutkimuksia nro 42. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Helander, Voitto (2004), *Paikallisyhdistykset kunta-areenalla*. KuntaSuomi 2004 –tutkimuksia nro 45. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Heuru, Kauko (2000), *Kunnan päätösvallan siirtyminen*. Acta Universitatis Tamperensis, Ser A, Vol 760. Tampere: Tampereen yliopisto.

Jutila, Karina (2003), *Yksillä säännöillä, kaksilla korteilla?* Tampere: Tampere University Press.

Kansalaismielipide ja kunnat (1996), Ilmapuntari 1996. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätiö.

Karvonen, Lauri & Paloheimo, Heikki (2005), ’Demokratian näkymiä Suomessa’. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY. 290-304.

Katz, Richard S. (2002), ‘The Internal Life of Parties’. Teoksessa Luther, Kurt Richard & Müller-Rommel, Ferninand (toim.), *Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*. Oxford: Oxford University Press.87-118.

Katz, Richard S. & Mair, Peter (2002), ‘The Ascedancy of the Party in Public Office’. Teoksessa Gunther, Richard & Ramón Montero, José & Linz, Juan J. (toim.), *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press. 113-135.

Komiteanmietintö 2005:1. Edustuksellinen demokratia. Kansanvalta 2007 –toimikunnan mietintö. Helsinki: oikeusministeriö.

Mattila, Mikko & Sänkiaho, Risto (2005), ’Luottamuspoliittiseen järjestelmään’. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY. 73-87.

Pekola-Sjöblom, Marianne (2005), ’Kunnalliset luottamuselimet ja luottamushenkilöt valtuuskaudella 2001-2004’. Teoksessa Kurikka, Päivi & Majoinen, Kaija & Pekola-Sjöblom, Marianne (toim.), *Edustuksellisen demokratian tila kunnissa valtuustokaudella 2001-2004*. Acta nro 173. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. 30-56.

Linz, Juan J. (2002), ‘Parties in Contemporary Democracies: Problems and Paradoxes’. Teoksessa Gunther, Richard & Ramón Montero, José & Linz, Juan J. (toim.), *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press. 219-317.

Majoinen, Kaija (2005), ’Valtuustot ja kunnan strateginen johtaminen’. Teoksessa Kurikka, Päivi & Majoinen, Kaija & Pekola-Sjöblom, Marianne (toim.), *Edustuksellisen demokratian tila kunnissa valtuustokaudella 2001-2004*. Acta nro 173. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. 57-83.

Michels, Robert (1986), *Puoluelaitos nykyajan demokratiassa* (1911). Helsinki: WSOY.

Montero, José Ramón & Gunther, Richard (2002), ‘Introduction: Reviewing and Reassessing Parties’. Teoksessa Gunther, Richard & Ramón Montero, José & Linz, Juan J. (toim.), *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press. 1-35.

Möttönen, Sakari (1997), *Tulosjohtaminen ja valta poliittisten päätöksentekijöiden ja viranhaltijoiden välisessä suhteessa*. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Nousiainen, Jaakko (2004), ’Kansalaiset ja valtiollinen edustuksellinen demokratia – eräitä tutkimustarpeita’. Teoksessa Borg, Sami (toim.) (2004), *Mahdollisuuksien maa. Kartoitusta ja puheenvuoroja suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tutkimuksesta*. Oikeusministeriön julkaisu nr 10. Helsinki: oikeusministeriö. 106-111.

Pesonen, Pertti (2001), ‘Change and Stability in the Finnish Party System’. Teoksessa Karvonen, Lauri & Kuhnle, Stein (toim.), *Party Systems and Voter Alignments Revisited*. London and New York: Routledge. 115-137.

Pesonen, Pertti & Borg, Sami (2005), ‘Eduskuntavaalit 2003’. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY. 28-46.

Poguntke, Thomas (2002), ‘Party Organizational Linkage: Parties Without Firm Social Roots?’ Teoksessa Luther, Kurt Richard & Müller-Rommel, Ferninand (toim.), *Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*. Oxford: Oxford University Press. 43-62.

Puhle, Hans-Jürgen (2002), ‘Still the Age of Catch-allism? Volksparteien and Parteienstaat in Crisis and Re-equiblibration’. Teoksessa Gunther, Richard & Ramón Montero, José & Linz, Juan J. (toim.), *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press. 58-83.

Putnam, Robert D. (2000), *Bowling alone: The Collapse and Revoval of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Ruostetsaari, Ilkka (1998) *Politiikan professionalisoituminen ja poliittisen luokan muotoutuminen Suomessa.* Tampereen yliopisto. Politiikan tutkimuksen laitoksen julkaisuja nr 3.

Ruostetsaari, Ilkka (2000), ‘From Political Amateur to Professional Politician and Expert Representative: Parliamentary Recruitment in Finland since 1863’. Teoksessa Best, Heinrich & Cotta, Maurizio (toim.), *Parliamentary Representatives in Europe 1848-2000. Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. Oxford: Oxford University Press. 50-87.

Ruostetsaari, Ilkka (2003), *Valta muutoksessa*. Helsinki: WSOY.

Ruostetsaari, Ilkka & Holttinen, Jari (2001), *Luottamushenkilö ja valta. Edustuksellisen kunnallisdemokratian mahdollisuudet. Helsinki; Kunnallisalan kehittämissäätiö.*

Ruostetsaari, Ilkka & Holttinen, Jari (2004), ’Kunnallisten luottamushenkilöiden rooli ja prof essionalisoituminen’. Kunnallistieteellinen aikakauskirja, nr 4, 277-291.

Ryynänen, Aimo (1996), *Kunnan uusi toimintamalli*. Jyväskylä: Gummerus.

Siisiäinen, Martti (1996), ’Mihin yhdistyksiä tarvitaan?’ Teoksessa Riikonen, Virve & Siisiäinen, Martti (toim.): *Yhdistys 2000*. Helsinki: Opintotoiminnan keskusliitto.

Siisiäinen, Martti (2002), ’Yhteiskunnalliset liikkeet ja yhdistykset 1990-luvun Suomessa’. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Kovalainen, Anne & Siisiäinen, Martti (toim.): *Lama ja luottamus*. Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan. Helsinki: Yliopistopaino .70-101.

Torvi, Kai & Kiljunen, Pentti (2005), *Onnellisuuden vaikea yhtälö. EVA:n kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2005.* Helsinki: Taloustieto.

Turunen, Jorma (2005), *Think tankit ja poliittiset säätiöt Euroopassa. Esityksiä suomalaisista toteuttamismalleista*. Oikeusministeriön julkaisu nr 4. Helsinki: oikeusministeriö.

Wolinetz, Steven B. (2002), ’Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies. Teoksessa Gunther, Richard & Ramón Montero, José & Linz, Juan J. (toim.), *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press. 136-165.

Yrjölä, Pentti (1973), ’Ministeriura’. Teoksessa Hakovirta, Harto & Koskiaho, Tapio (toim.), *Suomen hallitukset ja hallitusohjelmat 1945-1973*. Helsinki: Gaudeamus.

Helsingin Sanomat (HS) 5.9.2000; 21.9.2004; 12.8.2005.

LIITE: Tutkimusta varten haastellut henkilöt:

Aronen Aulis, SDP:n Luopioisten osaston pj, lujitemuovityöntekijä, Luopioinen 26.4.2005.

Hakala Eveliina, keskustan Luopioisten kunnallisjärjestön pj, kunnanvaltuuston jäsen, terveyskeskuslääkäri, Luopioinen 25.4.2005.

Hupanen Pentti, Sääksmäen työväenyhdistyksen pj, kaupunginvaltuuston jäsen, autonkuljettaja (eläkkeellä), Valkeakoski 24.5.2005.

Kotalampi Pauli, Vasemmistoliiton Virtain osaston pj, kaupunginvaltuuston jäsen, puhdistamonhoitaja, Virrat 14.6.2005.

Luhtajärvi Tuovi, kunnanvaltuuston ja –hallituksen jäsen (Vasemmistoliitto), yrittäjä Luopioinen 19.5.2005.

Laakso Esko, Vasemmistoliiton Valkeakosken osaston pj, kaupunginvaltuuston ja –hallituksen jäsen, talonmies, Valkeakoski 24.5.2005.

Laitinen Veijo, Vasemmistoliiton Keski-Tampereen osaston pj, Kansan Sivistysliiton palvelutuottaja, Tampere 29.4.2005.

Ojakangas Aki, Messukylän työväenyhdistyksen pj, Murikkaopiston rehtori, Tampere 13.4.2005.

Peräkääly Anja, kokoomuksen Valkeakosken kunnallisjärjestön pj, kaupunginvaltuuston jäsen, maaseutuasiamies, Valkeakoski 6.6.2005.

Postinen Vesa, SDP:n Virtain kunnallisjärjestön pj, Killinkosken työväenyhdistyksen pj, kaupunginvaltuuston ja –hallituksen jäsen, intendentti, Virrat 14.6.2005.

Puisto Antti, Tampereen kokoomus ry:n pj, tulosarviointipäällikkö, Tampere 22.4.2005.

Salo Heikki, keskustan Valkeakosken kunnallisjärjestön pj (vuoteen 2004), maanmittausteknikko (eläkkeellä), Valkeakoski 6.6.2005.

Simonen Seppo, keskustan Virtain kunnallisjärjestön pj, Virrat 14.6.2005.

Syväpää Eero, kokoomuksen Luopioisten osaston pj, maanviljelijä, Luopioinen 19.5.2005.

Urhonen Anna-Maria, Tampereen Vihreiden pj, Kynnys ry:n nuorisosihteeri, Tampere 11.4.2005.

Vaara Pentti, kokoomuksen Virtain kunnallisjärjestön pj, toimitusjohtaja (eläkkeellä), Virrat 23.6.2005.

Sarjan aiemmat julkaisut vuonna 2005

1. Nordiska initiativ för aktivt medborgarskap utgående från principen om livslångt lärande
2. Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi
3. Kansalaisena Suomessa. Kansalaisvaikuttaminen Pohjoismaissa ja European Social Survey 2002
4. Think tankit ja poliittiset säätiöt Euroopassa. Esityksiä suomalaisista toteuttamismalleista
5. Mediakasvatus 2005. Kansalliset kehittämistarpeet

ISSN 1458-6444
ISBN 952-466-296-5

9 789524 662963

TILAUKSET
Edita Prima Oy
Asiakaspalvelu
vaihde 020 450 011
faksi 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi

Oikeusministeri
Justitieministeriet
PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
puh. (09) 160 03
www.om.fi